

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

AKILLI GÜÇ KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE İRAN DIŞ POLİTİKA
ARAÇLARI: İRAK ÖRNEĞİ (2003-2020)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kerem AYSU

Niğde
Ocak, 2022

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

AKILLI GÜÇ KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE İRAN DIŞ POLİTİKA
ARAÇLARI: İRAK ÖRNEĞİ (2003-2020)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Kerem AYSU

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Emin SALİHİ
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Hazar VURAL JANE
Üye : Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem ŞAHİN

Niğde
Ocak, 2022

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Akıllı Güç Kavramı Çerçevesinde İran Dış Politika Araçları: Irak Örneği (2003-2020)” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. .../.../...

Kerem AYSU

ÖN SÖZ

İran, 1979 yılında yaşadığı devrim süreciyle birlikte sürekli olarak sert söyleme dayalı politikalar üretmiştir. 2003 sürecinden sonraki süreçte de neredeyse bütün medya organları İran'ın bu sert söylemlerini sert güç olarak kullandığını belirtmişlerdir. İran, Irak içerisinde sert güç unsurlarını kullanmaktadır. Ancak bu sert güç unsurlarının yanında yumuşak güç unsurlarını da koordine bir şekilde kullanarak bir akıllı güç stratejisi yürütmektedir.

Akıllı güç stratejisi yürütmesinin nedeni olarak ise İran'ın sert söyleme dayalı politikalar uygulama noktasında lanse edilmesi nedeniyle olumsuz bir görüş hakimdir. Ancak İran devrimle birlikte yumuşak gücünü geliştirmek için süreklilik arz eden bir çaba sarf etmektedir. Irak vaka incelemesinde de sert güç unsurlarının yanında yumuşak güç unsurlarını etkin bir şekilde kullanmak için gerekli altyapıyı oluşturmuş ve dini lider merkezli bir siyasi sistem olması nedeniyle de bu altyapıyı etkin şekilde kullanmayı başarmıştır. Bu merkezi yönetim sayesinde de Irak içerisinde daha hızlı karar alarak hangi soruna karşı hangi güç unsurunu kullanacağını en iyi şekilde ortaya koyabilmektedir. Bu kapsamda akıllı güç stratejisinde Irak özelinde başarılı sonuçlar elde edebilmiş ve etki kapasitesini gün geçtikçe arttırmıştır.

Tez konusunun seçiminde ve araştırma sürecinde yardımını esirgemeyen, çalışmanın tamamlanmasında yol gösteren tez danışman hocam Sayın Dr. Öğr. Üyesi Emin SALİHİ hocama teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışma boyunca maddi manevi beni destekleyen aileme de teşekkürü bir borç bilirim.

Kerem AYSU

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AKILLI GÜÇ KAVRAMI ÇERÇEVESİNDE İRAN DIŞ POLİTİKA
ARAÇLARI: İRAK ÖRNEĞİ (2003-2020)

AYSU, Kerem
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Emin SALİHİ
Ocak 2022, 80 sayfa

İran dış politika oluşturmasında ve uygulama süreçlerinde sert güç unsurlarını kullanan bir ülke olarak lanse edilmektedir. Ancak İran dış politika uygulama sürecinde sert güç unsurlarının yanında yumuşak güç unsurlarını da kullanarak hareket etmektedir. Her iki güç unsurunu da etkin bir şekilde kullanılmasından dolayı İran'ın bir akıllı güç stratejisi etrafında dış politikasını oluşturduğunu belirtebiliriz. İran'ın akıllı güç stratejisi kapsamında oluşturduğu dış politikası Irak'ta 2003-2020 yılları arasında yaşanan süreç içerisinde incelenerek İran'ın Irak içerisindeki güç uygulamaları ele alınacaktır. Araştırma sonucunda ise 2003-2020 yılları arasında İran'ın Irak içerisinde hem sert hem de yumuşak güç unsurlarını aynı anda koordine bir şekilde kullandığı ve bu kapsamda akıllı güç stratejisi oluşturma noktasında başarılı bir çalışma yürüttüğü görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Güç, Akıllı Güç, Diplomasi, İran, Irak.

ABSTRACT
MASTER'S THESIS

**IRANIAN FOREIGN POLICY TOOLS WITHIN THE FRAMEWORK OF
THE CONCEPT OF SMART POWER: THE CASE OF IRAQ (2003-2020)**

AYSU, Kerem
Department of Political Science and International Relations
Thesis Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Emin SALİHİ
January 2022, 80 pages

Iran is as a country that uses elements of hard power in its foreign policy making and implementation processes. However, Iran acts by using soft power elements as well as hard power elements in the foreign policy implementation process. Due to the effective use of both elements of power, we can state that Iran forms its foreign policy around smart power strategy. Iran's foreign policy created within the scope of smart power strategy will be examined in the process between 2003-2020 in Iraq and Iran's power practices in Iraq will be discussed. As a result of the research, it has been seen that between the years 2003-2020, Iran used both hard and soft power elements in a coordinated way in Iraq and in this context, it carried out a successful study at the point of creating a smart power strategy.

Keywords: Power, Smart Power, Diplomacy, Iran, Iraq.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM GÜÇ KAVRAMI

1. GÜÇ	6
1.1. Sert Güç	8
1.2. Yumuşak Güç	10
1.3. Akıllı Güç	12
1.3.1. Akıllı Güç Kavramı	15
1.3.2. Akıllı Güç Kavramının Gelişimi	19

İKİNCİ BÖLÜM İRAN'IN DIŞ POLİTİKASI VE GÜÇ UNSURLARI

2. DIŞ POLİTİKASI VE GÜÇ UNSURLARI	24
2.1. Dini Anlayış	26
2.2. Devrim Muhafızları ve Kudüs Gücü	29
2.3. Kültür ve İslami İlişkiler Kurumu	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İRAN'IN İRAK İÇERİSİNDEKİ GÜÇ UYGULAMALARI

3. İRAN'IN İRAK İÇERİSİNDEKİ SERT GÜÇ KAPASİTESİ	32
3.1. İran'ın Irak'taki Siyasi Etki Araçları	35
3.1.1. Irak İslam Yüksek Konseyi (İİYK)	35
3.1.2. Dava Partisi	36

3.1.3. Sadr Grubu.....	40
3.1.4. El Fetih Koalisyonu.....	41
3.2. İRAN'IN IRAK'TAKİ EKONOMİK ETKİ ARAÇLARI.....	43
3.3. İRAN'IN IRAK'TAKİ ASKERİ ETKİ ARAÇLARI.....	45
3.3.1. Mehdi Ordusu.....	45
3.3.2. Bedir Organizasyonu-Tugayları.....	46
3.3.3. Haşdi Şabi.....	49
3.3.3.1. Asaib Ehl El Hak.....	49
3.3.3.2. Ketaib Hizbullah.....	51
3.3.3.3. Hareket El-Nuceba.....	52
3.3.3.4. Saray El-Selam.....	52
3.3.3.5. Kateib Seyid Şuheda (Şehitler Tugayının Ustaları).....	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAN'IN IRAK'TA YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI

4. İRAN'IN YUMUŞAK GÜÇ KAPASİTESİ.....	55
4.1. İran'ın Irak'taki Yumuşak Güç Araçları.....	57
4.1.1. Din ve Dini Miraslar.....	57
4.1.2. İran'ın Sivil Toplum Kuruluşları.....	59
4.1.3. İran'ın Desteklediği Medya Organları.....	62
4.1.4. Üniversiteler.....	64
SONUÇ	66
KAYNAKÇA	71

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
CSIS	Center For Strategic and International Studies
HRHS	Headquarters for the Restoration of Holy Shrines and Support for Iraq
IKRF	Imam Khomeini Relief Foundation
IRIB	İran Radyo ve Televizyon Kurumu'nu
IŞİD	Irak-Şam İslam Devleti
IYİK	Irak İslam Yüksek Konseyi
NATO	North Atlantic Treaty Organisation

GİRİŞ

İran, 1979 yılında Humeyni liderliğinde yaşadığı devrim ile birlikte köklü değişikliklere sahne olmuştur. Devrimin Şah'a ve onun destekçilerine karşı yapılması nedeniyle Batı yayınlarında İran'a karşı olumsuz algı oluşmaya başlamıştır. Çünkü devrimin yaşanmasıyla birlikte ortaya çıkan rehine krizi ve Humeyni'nin söylevlerinde sürekli olarak Batıyı şeytanlaştırma ifadelerinin yer alması nedeniyle İran daha çok sert üsluba ve davranışlara sahip bir ülke olarak görülmeye başlanmıştır. Bunun yanında devrimin ülke içerisinde yerleştirilmeye çalışılması, muhalifleri baskı altına alarak susturulması, Irak'ın direkt olarak savaş ilan etmesi ve İran'ın buna topyekün karşılık verme isteği gibi nedenler de bu algının oluşmasında etkili olan diğer unsurlardan bazılarıdır. Sert söylemlerde ve davranışlarda bulunmasına karşın Humeyni söylemlerinde, toplumların gönlünü kazanma konusu üzerinde de önemle durmuştur. Çünkü devrimin ülke içerisinde kalmasıyla devrimin etkisini yitireceğini ve başarısız olarak eski haline geleceğini iddia ederek, yaşanan devrimin diğer ülkelere de ihraç edilmesini istemiştir. Devrim ihracı noktasında da Humeyni sert üslup ve davranışlardan ziyade karşı tarafın gönlünü kazanarak daha hızlı ve etkili şekilde gerçekleşebileceğini vurgulamıştır (Halhalli, 2014: 91-92). Sert güce dayalı bir anlayış ile hareket edilmesi halinde devrimin sadece saldırgan bir anlayıştan ibaret olabileceği için bu yol seçilmiştir.

Buna örnek olarak İran, Irak içerisinde hızla alan kazanan IŞİD'e karşı mücadelede sert güç unsurları ile hızlı ve etkili bir şekilde karşılık vererek Irak hükümetine yardım etmiş ve kentlerin geri kazanılmasında etkili olmuştur. Ancak bu sert güç unsurlarının yanında aynı zamanda İran, yumuşak güç unsurları olan medya, vakıflar, yardım kuruluşları gibi güç unsurlarını da kullanarak Irak'ta faaliyet göstermiştir. Bu vasıtalarla İran, Irak içerisinde IŞİD'den sonra ortaya çıkan sağlık, eğitim, altyapı ve yoksulluk gibi olumsuz etkenleri gidermeye çalışmış ve Irak içerisinde kendisine destek kazanmayı başarabilmiştir. Böylece İran, IŞİD ile mücadelede dahi sadece sert güç unsurlarını kullanarak hareket etmek yerine Humeyni'nin söylemlerinde de yer aldığı gibi yumuşak güç araçlarını da kullanabilmiştir.

İran'ın yumuşak güç ve sert güç kapasitesini ele alan birçok çalışma mevcuttur. Bülent Keneş'in "İran Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim (1979-2011)" ve Rajat Ahlawat'ın "Iranian Realpolitik Iran's Foreign Policy Towards

Armed Conflicts in Neighbouring Countries” adlı çalışmalarda da vurgulandığı gibi İran dış politikasının oluşumunu daha çok kendi çıkarları ekseninde gerçekleştirmektedir. İran, devrimden önce ve sonraki süreçlerde sürekli olarak bir “Şiilik-İslam” vurgusu yaparak kendisini Müslüman ülkelerin lideri olarak görmüş ve söylemsel olarak her politikasını tüm İslam alemi için gerçekleştirdiğini vurgulamıştır. Ancak ortaya çıkan sonuçlara bakıldığında İran, ben merkezci bir anlayış ile hareket ettiği görülmektedir. Bu nedenle İran pratik alanda daha çok kendi çıkarını düşünen ve bunu sağlamaya çalışan bir devlet olarak bulunmaktadır. A. Nafiz Ünalmiş ve Doğan Başaran’ın “İran Dış Politikasında Yumuşak Güç Kullanımı ve Kamu Diplomasisi: Ortadoğu Örneği” adlı çalışmasında İran’ın yumuşak güç kapasitesinden bahsedilmekle birlikte İran’ın yumuşak güç unsurlarını kullanarak Ortadoğu özelinde Şii nüfusun sempatisini kazanarak bölgede İran yanlısı bir kesim oluşturmaya çalıştığı ve böylece bölgede kendi konumunu güçlendirdiği üzerinde durmaktadır. Abdullah Yegin’in “İran’ın Bölgesel Faaliyetleri ve Güç Unsurları” adlı çalışmasında da bu tezin ana konusunu oluşturan akıllı güç kapsamı ile İran’ın Afganistan, Irak ve Lübnan özelindeki yumuşak ve sert güç unsurlarının yanında etki kapasitesini anlatmaktadır.

Akıllı güç kavramı merkez olarak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) politikalarında incelenmesine karşın dünyaya kısa süre içerisinde yayılabiliştir. Kavramın ortaya çıkması ve gelişim göstermesi temel olarak ABD’nin Soğuk Savaş ve 11 Eylül sürecinden sonra meydana gelen olaylar neticesinde olmuştur. 11 Eylül saldırısının gerçekleşmesi neticesinde ABD daha saldırgan bir politika izlemeye başlamıştır. Sürekli insan hakları, özgürlük, adalet gibi kavramları önceleyen ve dış politikasını bu bağlamda oluşturan ABD, 1990’lı yıllarda yaptığı insani müdahalelerde uluslararası kamuoyunun desteğini sürekli almıştır. Fakat ABD, 11 Eylül sonrası uygulamış olduğu dış politikasında saldırgan bir tavır takınmış, Birleşmiş Milletler (BM) onayını almadan, uluslararası hukuka ve meşruiyete önem vermeden hareket etmiştir. İzlemiş olduğu bu politikalar neticesinde ise ABD, dünya genelinde kamuoyu desteğini kaybetmeye başlamıştır. Bu süreçle birlikte “CSİS Commission on Smart Power a Smarter, More Secure America (CSİS Reports)” adlı bir çalışma yayınlanarak 2008 yılında gelecek olan yeni ABD başkanına tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bu çalışmaya ek olarak Suzanne Nlossel, Foreign Affairs’da çıkan Smart Power adlı makalesiyle de akıllı güç literatürüne katkı sağlamıştır. Nlossel,

ABD'nin sert güç uygulamalarının olumlu bir sonuç ortaya çıkarmasından ziyade daha çok olumsuz sonuçlar ortaya çıkardığını belirtmiştir. Bu nedenle de ABD'nin sert güce dayalı faaliyetlerinden sonra dünyada hoş görülme ve yürüttüğü dış politika noktasında kötü bir dönemde olduğunu vurgulamıştır. Gallarotti, 2015 yılında yayınlanan "Smart Power: Definitions, Importance, and Effectiveness" adlı çalışmasında akıllı gücün kullanılmasına neden olan etkenleri ve bir akıllı güç stratejisinin oluşumu için gerekli adımları sıralayarak katkı sağlamıştır. CSIS Report'ın ortaya çıkmasını sağlayanlardan birisi olan Nye ise bu rapora ek olarak "Future of Power" ve "Get Smart Combining Hard and Soft Power" adlı çalışmalarında da akıllı güç kavramına açıklama getirerek gelişiminde tekrar rol oynamıştır. Ernest J. Wilson'ın "Hard Power, Soft Powers, Smart Power" adlı çalışmasında kavramın gelişmesinde katkı sağlamış ve diğer çalışmaların aksine akıllı güç uygulamalarında kurumsal açıdan eksiklik olduğunu vurgulamıştır. Ancak kavramsal açıdan ABD merkezli olarak ortaya çıkmasına karşın akıllı güç, diğer devletler tarafından da kullanılma potansiyeli taşıyan bir kavramdır. Çünkü ABD'ye nazaran daha küçük olan devletlerin tamamen sert güce ya da tamamen yumuşak güce harcayacakları zaman ve bütçeleri bulunmamaktadır. Bu nedenle de kurumsal açıdan ABD'den daha yetkin devletler de bulunabilmektedir.

Bu raporlar çerçevesinde İran'ın akıllı güç politikaları ele alınacaktır. Bu amaçla da çalışmada İran'ın akıllı güç kapasitesi Irak vakası üzerinden anlatılacaktır. Irak'ın vaka incelemesi olarak ele alınmasının ise birçok nedeni bulunmaktadır. İlk olarak; ABD'nin 2003 yılında Irak'a gerçekleştirdiği müdahalenin ardından ülke içerisinde bir güç boşluğu meydana gelmiştir. Çünkü ABD işgal sürecinde Irak'ın stratejik hatlarını imha etmiş ve ülke içerisinde mevcut yönetimi tasfiye etmiştir. Sonraki süreçte ortaya çıkan bu güç boşluğu nedeniyle aşiret yapıları daha da güçlenmiş ve Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) gibi yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunun yanında 1979'dan beri ABD'yi kendisine karşı tehdit unsuru olarak hissetmesi ve Irak içerisinde karşıt bir rejimin ortaya çıkabileceği düşüncesi de İran'ı Irak ile ilgilenmeye itmiştir. Diğer bir neden ise çeşitli çalışmalarda farklı veriler verilmesiyle birlikte Irak içerisinde %60-70 oranında kendisini Şii mezhebini takip eden bir nüfus bulunmasıdır. İran'ın hem sınır komşusu olması hem de büyük oranda dini anlayışı paylaşmaları nedeniyle Irak ile yakından ilgilenmektedir. Aynı zamanda Irak'ın jeopolitik anlamda önemli bir konumda olmasına bağlı olarak bölgesel

dengeleri etkileme kapasitesine sahiptir. Bu nedenle İran kendisini güvende hissetmek ve sınır olarak çevrelenmeyi engellemek için Irak ile yakından ilgilenmektedir.

Bu nedenlere bağlı olarak İran, Irak içerisinde kendisini çok önemli pozisyonlara yerleştirmeyi başarabilmiştir. Bu kapsamda çalışmada, İran'ın güç kapasiteleri nelerdir?, Dış politikada hangi durumlarda sert güç hangi durumlarda yumuşak güç uygulamaktadır?, Akıllı güç kullanımındaki parametreleri nelerdir?, Sert ve yumuşak güç kullanma araçları nelerdir?, Yumuşak güç unsurlarını kullanarak kendisine karşı oluşmuş olan olumsuz algıyı kırmaya çalışırken sert güç unsurunu arka planda tutmakta mıdır?, ve İran, Irak içerisinde akıllı güç stratejisi uygulamakta mıdır?, gibi sorular etrafında şekillenecektir.

Bu sorular etrafında şekillenmiş çalışmanın birinci bölümünde, temel anlamda güç kavramı ele alınarak farklı yaklaşımların farklı kategoriler oluşturduğu vurgulanmıştır. Daha sonrasında güç kavramı, sert, yumuşak ve akıllı güç kategorileri etrafında ele alınarak kavramsal açıdan tanımlamalar yapılmıştır. Akıllı güç başlığı altında temel olarak "Center For Strategic and International Studies" kuruluşunun 2008 yılında yayımladığı rapor temel alınarak açıklanmaya çalışılmış ve akıllı güç olabilmek için ele alınması gereken beş konu başlığı olan, anlaşmalar, ittifaklar ve kurumlar, küresel kalkınma, teknoloji ve inovasyon, ekonomik entegrasyon ve kamu diplomasisi alanlarında izlenmesi gereken politikalar açıklanmıştır. Sonrasında ise akıllı güç kavramının gelişmesi sürecinde önemli olan eserler incelenmiştir.

İkinci bölümde, İran'ın dış politikasının temel olarak 1979'dan günümüze kadar olan süreçte dış politika anlayışının değişimine değinilerek, dış politikasının oluşumunda etkili olan unsurlar ele alınmıştır. Sonrasında ise dış politikasında sürekli olarak kullanmış olduğu dini anlayışı, devrim muhafızlarına bağlı olarak hareket eden Kudüs Gücü ve yumuşak güç araçlarını kullanmak için temel kurumlardan birisi olan Kültür ve İslami İlişkiler Kurumu'nun temel faaliyetleri bahsedilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise İran'ın Irak içerisindeki sert güç uygulamaları ele alınmıştır. Bu amaçla ilk olarak İran'ın Irak içerisindeki sert güç kapasitesine değinilerek siyasi, ekonomik ve askeri etki araçları başlıkları altında incelenmiştir. Siyasi etki araçları başlığı altında Irak içerisinde yakın ilişki kurduğu siyasi partiler, oluşumlar ve koalisyonlardan bahsedilerek bu siyasi partilerin İran ile ilişkilerini ortaya koyan bulgular aktarılmaya çalışılmıştır. Ekonomik etki araçları

başlığı altında ise iki taraf arasında önemli olan ticaret malları ve İran'ın Irak üzerinde tahakküm kurmasına yardım edecek ticari faaliyetlerine değinilerek İran'ın bu ekonomik ilişkiyi nasıl kullandığı açıklanmıştır. Sonrasında ise Irak içerisinde yer alan militer gruplar ile ilişkileri ele alınarak, yakın ilişki kurduğu gruplardan bahsedilmiştir. Aynı zamanda bu bölümde Irak ordusuna dahil edilen Haşdi Şabi de ele alınarak içerisinde bulunan İran yanlısı gruplardan bahsedilmiştir.

Dördüncü bölümde ise İran'ın Irak içerisinde uyguladığı yumuşak güç ele alınmıştır. Öncelikle İran'ın yumuşak güç kapasitesine değinilerek sonrasında Irak içerisinde yer alan ve kullanma kapasitesine sahip olduğu yumuşak güç araçları anlatılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, ele alınan güç kapasitelerine ve çalışmanın sorularına bağlı olarak İran'ın Irak içerisinde akıllı güç stratejisi noktasında başarılı ve eksik yanları değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜÇ KAVRAMI

1. GÜÇ

Akıllı güç kavramını tek başına bir anlam ifade etmekten ziyade temel güç unsurları olan yumuşak ve sert gücün bileşimini temsil etmektedir. Bu nedenle de en temel anlamda güç kavramını incelememiz gerekmektedir. Çünkü akıllı gücü oluşturan temel bileşenlerin yumuşak güç ve sert güç olması nedeniyle kavramın anlaşılması için bileşenlerin tam anlamıyla kavranması gerekmektedir. Ancak güç kavramı birçok farklı anlam ifade etmektedir. Joseph Nye'a göre güç, hava durumu gibidir. Herkes ona bağlıdır ve onun hakkında konuşur; fakat çok azı onu anlar. Joseph Nye aynı zamanda gücün, bir şeyi yapabilme kapasitesi olduğunu belirtmiş ve bir amaca ulaşmak için başkalarının davranışlarını etkileme becerisine sahip olmak olarak da tanımlamıştır (Nye, 2017: 19-20). Nye'in yanı sıra Michael Sullivan gücü: Uluslararası politika açısından temel kabul etmektedir. Çünkü, güç büyüklük, büyüklük etki ve etki de diğer ülkeleri etkilemek demektir, diye tanımlamıştır. (Sönmezoğlu, 2014: 263). Hans Morgenthau ise gücü, insanların düşünce ve eylemleri üzerindeki kontrol olarak tanımlamaktadır (Morgenthau, 1970: 32). Ancak gücün tanımı sınırlı değildir. İbn-i Haldun'dan Carl von Clausewitz'e ve Thucydides'e, Platon ve Aristoteles'ten Machiavelli'ye Hobbes'tan Pareto ve Weber'e, David Hume'dan E. H. Carr'a kadar çok sayıda kişi güç konusunda kendi fikirlerini beyan etmişlerdir. Bu da ortak bir tanım etrafında anlaşılmasını engellemiştir. Ortak bir tanım etrafında anlaşılmasını konusunda en güzel açıklamayı ise Robert Dahl yapmıştır. Ona göre, “tek, tutarlı bir güç teorisi gibi bir şey üretme ihtimalimiz yok. Her biri belirli bir araştırma veya teori bağlamında yararlı olan, ancak diğer çalışmaların tanımlarından önemli açılardan farklı olan, bazı güç tanımlarını kullanan, sınırlı kapsamdaki çeşitli teoriler üretme olasılığımız çok daha yüksektir”. Dahl'a göre farklı disiplinlerden farklı bilim insanları her zaman için farklı tanımlamalar yapabilirler (Pallaver, 2011: 30-31).

Güç kavramının temel olarak birkaç tanımını inceleyecek olursak buradaki belli başlı kelimeleri ele alabiliriz. Bu kapsamda ele alacağımız kelimeler etki ve kontroldür. Güç parametrelerine sahip bulunan devlet başta kendi çevresi olmak üzere tüm uluslararası alanda etki kapasitesine sahip olur. Çünkü kendisi diğer devletlere

nazaran bir güç merkezi pozisyonunda bulunmasına bağlı olarak çevre ülkeleri de bu merkeze göre hareket etmek durumunda kalırlar. Yani A'nın B'ye kendi istediği doğrultuda bir şeyler yaptırabilme kapasitesine güç denilmektedir. Burada B'nin A olmasaydı nasıl davranacağı ile A'nın etkisi altında nasıl davrandığı konusu bizlere gücün potansiyelini göstermektedir (Simon, 1957: 66).

Tanımlamalarda yaşanan farklılıklardan biri güç kavramının belli bir bağlamdan yola çıkarak açıklanmasından kaynaklanmaktadır. Güç kavramını izlenen politikaların sonuçları doğrultusunda açıklamaya çalışmak yanlış tanımlara neden olmaktadır. Çünkü sonuca bakarak yapılan analizler katkı sağlamaktan ziyade öyküleştirme yapması nedeniyle analitik olarak kullanıma uygun değildir. Sorunlardan bir diğeri ise gücün unsurları ve sahip olunan kaynakları ile yapılan açıklamaların yetersiz düzeyde kalmasıdır. Gücün unsurları olan askeri, ekonomik ve siyasi güç gibi çeşitleri ile elde bulunulan kaynaklar doğru bir şekilde ve doğru bir zamanda kullanılmalıdır. Güç ile özdeş hale getirilen kaynaklar, o zaman diliminde diğer aktörler tarafından bir güç unsuru olarak algılanmayabilir. Yanlış bir zaman diliminde veya yanlış bir şekilde kullanılması caydırıcılıktan ziyade daha çok sorun ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle güç, doğru şekilde ve doğru zamanda kullanılması durumunda istenilen sonucu vermektedir. Bu da güç kavramının yanlış tanımlanmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda gücün siyasi amaçlar için kullanıp kullanılmadığı da önemli bir konudur. Güç siyasi amaç için kullanılması beklenendir. Kısaca elinizde bulundurduğunuz potansiyel güç, kullanımı ile ilişkilendirilmektedir. Çünkü güç yukarıda da belirtildiği üzere sizin istediğiniz doğrultuda bir sonuç ortaya çıkarması beklenen bir olgudur. Ancak kullanılmadığı veya istenen sonuç elde edilmemesi durumunda ise unsurların bir araya gelmesi bir güç yaratmamaktadır (Özdemir, 2008: 116-117).

Kavramsal açıdan gücün temelinde ilk olarak bir etki yaratması beklenmektedir. Güçlü olan unsur etkiyi yaratmasından sonraki süreçte karşısındakine aktöre karşı bir kontrol mekanizması kazanmakta ve bu doğrultuda kendi isteklerini zor kullanarak veya hayranlık, cazibe veya örnek alma ile güçsüz olan aktöre çıkarlarını, kendi isteğiymiş gibi yerine getirtmektedir. Ancak burada önemli olan unsur elinde bulunulan gücün kullanılma potansiyelinin olmasıdır. Çünkü güç elde bulunmasına karşın kullanım konusunda bir aksaklık ya da bozukluk varsa o gücün tam olarak varlığından emin olunamamaktadır.

Gücün tanımı konusunda farklı görüşlerin bulunmasının yanında aynı zamanda dış politika araçları konusunda da bir ortak görüş belirlenememiş ve bu farklı dış politika araçları kapsamında da güç kavramının farklı kategorilere ayrılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda askeri, ekonomik ve siyasi güç gibi sert güç araçlarının yanında farklı dış politika araçlarının bulunması nedeniyle muhatap devletlerin kamuoyunu etkileyecek olan kültürel, psikolojik, dini gibi güç kategorileri de ortaya çıkmıştır. Bu kategorilerin yanı sıra güç; sert, yumuşak ve akıllı güç gibi kategorilere de ayrılmıştır. Bu çalışmada sert, yumuşak ve akıllı güç olarak üç farklı kategoride güç kavramı ele alınacaktır.

1.1. Sert Güç

Sert güç, yumuşak güce nazaran daha kolay sonuç elde edilebilen ve aynı zamanda belli bir aşamaya kadar daha ucuz ve daha hızlı sonuç alınabilen bir güç türüdür (Nye, 2017: 49-50). Yumuşak güce göre devletlerin geçmişten bu yana daha çok başvurduğu sert gücün etkinliği tarihte de birçok kez pratik olarak kanıtlamıştır. Bunun nedeni ise ilkel gücü kabul ettirme isteğinden kaynaklanmaktadır. Bilimsel bir yaklaşıma sahip olması ise Niccolo Machiavelli döneminde gerçekleşmiştir. Machiavelli'nin prenslere, zulüm ve korku politikaları ile hareket ederek başta ülke içinde iktidarını sağlama, sonrasında ise askeri gücü de önceleyerek çevresine karşı kendisini güçlü tutmasını öğütlemesi sert güç olanaklarını bugünkü haline getirme konusunda önemli bir adım atmıştır (Yatağan, 2018: 71).

Sert gücü ele aldığımızda ilk olarak akla askeri güç ve ekonomik güç gelmektedir. Bunların yanında coğrafi yapı, bilimsel ve teknolojik imkanlar, nüfus gücü gibi etkenler de yer almaktadır. Ancak bu etkenler de temel olarak hem askeri yapıyı hem de ekonomik gücü etkilemektedir (Bayır ve Sönmezoğlu, 2014: 9). Bu nedenle askeri ve ekonomik güç temelli olarak sert gücü düşünmek daha etkili bir şekilde kavramı anlamlandırılmamıza imkân sağlayacaktır.

Sert gücün temelinde askeri ve ekonomik güç yer alsa da sert güç, teşviklere veya tehditlere de dayanabilmektedir (Nye, 2004: 5). Burada ele aldığımız teşvik kavramı daha çok havuç olarak betimlenmektedir. Havuç, sizin karşı taraf üzerindeki etkinizi ve kontrolünüzü arttırmanızı betimlemektedir. Sopa ise havucu istemeyen veya geri çevirenlere karşı olarak kullanacağınız askeri güç kapasitenizi betimlemektedir. Her ikisi aynı anda kullanılabilir gibi tek tek de

kullanılabilmektedir. Burada teşvik daha çok bir yumuşak güç unsuru gibi algılansa da aslında bir tehdit unsuru olarak da kullanılmaktadır. Bu teşvik kavramının içerisinde kullanılan tehdit unsuru sert gücün varlığını göstermektedir. Çünkü teşvik olarak bulunan ekonomik üstünlük, aynı zamanda gücü nispeten daha az olan tarafa bir şekilde yaptırıma dönüşme ihtimalini elinde bulundurmaktadır. Böylece karşı tarafı askeri olarak yıpratmaktan ziyade ekonomisine karşı bir güç uygulanarak, yapmak istemediği bir eylemi yapması sağlanabilir. İran'da bu güç unsurunu Irak üzerinde kullanarak başta ekonomik olarak belli unsurları elinde tutmaktadır. Böylece Irak tarafında bir karşı duruş sergilenmesiyle birlikte bu kozunu kullanarak isteklerini yerine getirmesini sağlamaya çalışmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken nokta hem teşvikte hem de tehditte güce maruz kalan devletin rızası dışında bir durum ortaya çıkmasıdır. Bu bağlamda sert güç daha çok güçsüz tarafın rıza göstermesi üzerine kurulu bir güç sistemidir. Kullanılan güç unsurlarına bağlı olarak sert güç daha çok kaynak tabanlı bir güç şeklidir. Sizin mevcut gücünüzün ne büyüklükte olduğuyla doğru orantılı bir şekilde hareket etmektedir. Buna bağlı olarak manevi unsurlar ile ilgilenmekten ziyade daha çok maddi unsurlar ile ilgilenmektedir. Maddi unsurlar ile ilgilenmesi nedeniyle de yumuşak güçle temelden farklılık göstermektedir.

Zorlama, tehdit yani sopa iki türlü sert güç unsurudur. Bunlardan ilki gücü elinde bulundurmasıdır. Bu açıdan güç olumlu bir bakış açısı sunabilmektedir. Çünkü hiçbir şekilde karşı tarafa zarar vermeksizin kendi isteğinize karşı bir rıza oluşturma potansiyeli ortaya çıkarabilmektedir. Yani A'nın gücünü B'nin bilmesi ve ölçmesiyle birlikte B'nin A'nın isteklerine karşı rıza gösterememe veya direnememe gibi bir durum ortadan kalkmaktadır. Eğer ki B, A'nın isteklerine karşı bir direnç göstermeye başlarsa burada da tehdidin ikinci unsuru olarak gücü kullanma yoluna gidilebilir. Yani B'ye karşı A daha sert bir şekilde gücünü gösterebilir ve B'nin karşı koyma kapasitesini ortadan kaldırarak rıza göstermesini A yaratmış olur. Ancak bu da daha etkili ve daha kesin sonuç doğurmasına karşın uluslararası alanda ve kendi kamuoyunda sorunlar yaratabilir. Uluslararası alanda ve kendi kamuoyunuzda gücünüzü pekiştirmeye ve diğer devletlerin bu zor kullanma olayından sonra daha ihtiyatlı bir şekilde hareket etmelerine neden olabilir. Ancak tam tersi şekilde sürecin uzaması durumunda hem uluslararası alanda hem de o ülkenin kamuoyunda rahatsızlığa ve devlete karşı bir güvensizliğin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir

(Pallaver, 2011:81-83). Bu nedenle kaynakların etkin kullanılması gerektiği gibi doğru bir şekilde ve doğru bir stratejiye dayanarak kullanılmalıdır. Ancak her iki durumda da elde bulunan güç, caydırıcı bir unsur olarak varlık göstermektedir. Birinci durumda karşı taraf bu caydırıcılığa karşı hareket ederek rıza göstermektedir. İkinci durumda da gücü elinde bulunduran devlet, caydırıcılığını karşı taraf üzerinde somut bir şekilde göstererek kanıtlamaktadır. İkinci durumun güçlü olan devlete sağladığı fayda ise yeni birinci durumları ortaya çıkarmasıdır. Çünkü güç bazen sahada kullanıldığı zaman daha etkin sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Burada da gücün gösterilmesine bağlı olarak diğer aktörlere karşı caydırıcılık kanıtlanmış olmaktadır.

1.2. Yumuşak Güç

Güç kavramının ilk akla getirdiği kavram daha çok sert güç unsurları olmasına karşın sert gücün alternatifi olarak yumuşak güç bulunmaktadır. Yumuşak güç kavramı 1990'larda dünyanın tek kutuplu bir sisteme geçmiş olması ve bu sisteme Hegemon gücün ABD olması nedeniyle Joseph Nye'in "*Bound to Lead*" adlı kitabında ABD'ye dış politika konusunda yeni bir yaklaşım tavsiyesi bulunma amacıyla ortaya atılmıştır. Eserde Soğuk Savaş döneminin ardından gücün daha az zorlayıcı ve somut bir hal almasına bağlı olarak ABD'nin dünya siyasetinde daha çok yumuşak güç unsurlarıyla hareket etmesi gerektiği belirtilmektedir. Ek olarak da yumuşak güç unsurlarının yeni olmadığı, Soğuk Savaş döneminde ve II. Dünya Savaşı döneminde hem Sovyetlerin hem de ABD'nin kullandığını belirterek ABD'nin gelecekte de yumuşak güce odaklanması gerektiği aktarılmaktadır (Nye, 1990: 159). Daha sonrasında ise Joseph Nye kavramı daha da geliştirerek dünya literatürüne önemli bir katkı sağlamıştır.

Yumuşak güç, sert gücün aksine karşı tarafta rıza oluşumunu daha çok ikna yöntemiyle ve zor kullanmadan gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu amaçla da daha çok karşı tarafın tercihlerini şekillendirerek kendi isteğini kabul ettirmeye dayanır. Burada önemli olan nokta ise sizin karşı tarafa sunabileceğiniz ve karşılık bulma potansiyeli olan bir cazibe yaratmanızdır. Joseph Nye'a göre bu otoriter ülkelerde daha çok korkuya bağlı olarak gerçekleşen bir cazibe olsa da demokratik ülkelerde ikna ve cezbetme yöntemiyle olmaktadır. Yumuşak güç bu açıklamaya bağlı olarak aynı zamanda bir cezbetme becerisi olarak ortaya çıkmaktadır. Cazibe, çoğu zaman istenirse dahi kabullenmeye yol açmaktadır (Nye, 2017: 24-26). Bunu da Joseph Nye "Eğer istediğim şeyi istemeni sağlayabilirsem, o zaman yapmak istemediğim şeyi

yapmaya seni zorlamama gerek kalmaz” diyerek açıklamıştır. Çünkü Joseph Nye yumuşak güç kavramını ortaya atmasına karşın yumuşak gücün bir zayıflık göstergesi olarak algılanması konusunda uyarıda bulunmuştur. Joseph Nye, yumuşak gücün kavramsal açıdan yanlış kullanıldığını ve buna bağlı olarak da önemsizleştirildiğini savunarak yumuşak gücü elinde bulunduran ülkelerin zayıflık olarak algılanamayacağını vurgulama ihtiyacı duymuştur (Yapıcı, 2015: 5). Nye yumuşak gücü sert güç ile karşılaştırarak tanımlama ihtiyacı duymuştur. Sert gücü, tercihlerin değişmesi yolunda daha çok komut verme, zorlama ve ekonomik yaptırımlar ile isteklerin yerine getirilmesi olarak gösterirken yumuşak gücü: ilişkide cazibe, ortak değerleri ve sevgiyi ön plana çıkararak paylaşılan değerler ve amaçlara katkıda bulunmanın doğruluğuna ilişkin endişelerde, ortak değerlere başvurulabileceğini söylemektedir. Eğer ki karşıt taraf bir tehdit ya da karşılık olmaksızın bu amaçları destekleyecek olursa burada yumuşak güçten bahsedilmektedir (Nye, 2017: 26). Bu açıklaması bizlere yumuşak gücün aslında karşı tarafın bir kâr zarar hesaplaması yapması yerine daha çok ona karşı güç sahibinin politikalarının meşru olarak algılanmasını göstermektedir. Gücsüz olan taraf daha çok kendi isteği ve düşüncesi doğrultusunda hareket ederek güçlünün politikalarını kendi düşüncesiyle doğru olduğunu ve kendi kendine yapılması gerektiğini düşünecektir (Oğuzlu, 2007: 4).

Nye aynı zamanda yumuşak güce sahip olmak için gücün kaynağının neler olması gerektiğini de açıklığa kavuşturmuştur. Bu bağlamda yumuşak gücün kaynağını siyasi değerler, kültür ve dış politika olarak üçe ayırmıştır. Bir ülkenin kültürü tüm dünya için bir değer olarak kabul edilmesiyle yumuşak güç unsurlarından birincisini oluşturmaktadır. Çünkü kültür, insanların yaşam tarzlarını da etkilemesi nedeniyle bir cazibe yaratabilmektedir. Ancak Nye, kültür geçişliliği olması nedeniyle kültürü tek olarak yumuşak güç unsuru saymanın yanlış olacağını vurgulamaktadır. Çünkü kültürel olarak bir cazibe yaratılmasına karşın gücsüz olan tarafta bu tam olarak etki gösterme potansiyeline sahip değildir. Bu nedenle kola, hamburger gibi ürünlerin İslam dünyasında ABD’ye karşı bir sempati kazandırma ihtimali olmasına rağmen Hollywood filmlerini seven Kuzey Kore lideri Kim Jong Un’u ABD ile yaşanan nükleer çekişmeden geri çekememiştir. Buna bağlı olarak Nye, kültürün bağlamdan bağlama değişeceğini söylemiştir. Ancak bu hiçbir şekilde kültür unsurunun önemini azaltan bir etken olmamıştır (Nye, 2017: 32-33). Hükümetlerin uyguladığı politikaların ise yumuşak güç potansiyelini etkileme gücü yadsınamaz bir

gerçektir. Nye'a göre bir ülkenin hem iç hem dış politikaları onun yumuşak güç potansiyelini ciddi oranda etkileme potansiyeline sahiptir. Örnek vermek gerekirse ABD'nin sürekli olarak demokrasiye vurgu yapması onu diğer halklar nezdinde önemli bir örnek olarak alınmasını sağlar. Ancak ABD'nin 11 Eylül sonrası Afganistan ve Irak işgallerini gerçekleştirmesinin ardından başta İslam dünyası olmak üzere ABD'nin demokrasi vurgusunun zedelendiği söylemi ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde birçok kişi için İsveç gibi İskandinav ülkeleri dünya için bir yaşam ve demokrasinin öneminin had safhada olduğu yerler olarak görülmesine neden olmakta ve buna bağlı olarak da yumuşak güç potansiyellerini arttırmaktadırlar (Nye, 2017: 35). Bu da bizlere hükümetlerin yaptığı iç ve dış politikalarının yumuşak gücü pekiştirebileceği gibi aynı zamanda hızlı bir şekilde ortadan kaldırmasına ve o devletin etki kapasitesinin düşmesine neden olduğunu göstermektedir. Çünkü insanların bir şeyi cazip olarak görüp ona karşı iyi duygular beslemesi uzun bir süreç almasına karşın bu cazip görünüşün ortadan kalkması kısa bir sürede gerçekleşebilmektedir.

İran'da bu konuda kendi elinde bulundurduğu devrim ilkelerini, Şii anlayışını kullanarak Irak içerisinde etkinlik sağlamaya çalışmaktadır. Bu potansiyelini de çeşitli kurumlar kullanarak genişletmeye ve aslında kendisine yardım eden bir ülke görünümü kazanmaya çalışmaktadır. Bu doğrultuda hareket ederken Irak içerisinde bulunan din adamlarını İran'a davet ederek eğitim faaliyetlerini yürütmeye çalışması, yazılı yayın faaliyetlerini kullanarak Irak içerisinde bulunan Şii gruplara propaganda faaliyeti yürütmesi, televizyon kanalları yoluyla İran'ın Irak içerisinde bir kurtarıcı rolü üstlenerek hareket ettiğini Iraklılara göstermeye çalışması gibi birçok etkini kullanarak yumuşak gücünü lanse etmeye çalışmaktadır.

1.3. Akıllı Güç

Bu aşamaya kadar gücün geleneksel olarak sert güç ve askeri güç şeklinde kategorilenmesi açıklanmaya çalışılmıştır. Temel anlamda herkesin bildiği sert ve yumuşak gücün birleşmesi ile oluşan akıllı güç aslında bu açıklamadan daha fazla bir amaca hizmet etmektedir. Ancak kavramsal açıdan incelemeden önce akıllı güç kavramının hangi koşullarda ortaya çıktığına değinilecektir. Çünkü kavramın ortaya çıktığı ortam, kavramın anlaşılması konusunda önemli bir adımı göstermektedir. Daha sonrasında ise kavramın ortaya atıldığı ve Amerikan hükümetlerine bir öneri niteliğinde ortaya çıkmış olan "*CSIS Commission on Smart Power, A Smarter, More*

Secure America” adlı çalışma incelenerek devamında kavrama yapılan diğer katkılar da ele alınacaktır.

Kavramın ortaya çıkması ve gelişim göstermesi temel olarak ABD’nin Soğuk Savaş ve 11 Eylül sürecinden sonra meydana gelen olaylar neticesinde olmuştur. Soğuk Savaş sürecini tek hegemon güç olarak kapatıp son iki büyük savaşın galibi olan ABD kendisinin dünyada yenilmez bir güç olduğunu kabul etmiştir. Bunda faşizme karşı verdiği savaşı kazanmasının yanında aynı zamanda da Soğuk Savaş’ta ortaya çıkan silahlanma yarışını Sovyet bloğuna karşı kazanması etkili olmuştur. ABD bu güçlü pozisyonunun vermiş olduğu rehavete kapılmış ve kendisinin yeryüzündeki mutlak demokrasi savunucusu ve aynı zamanda dünyanın jandarması pozisyonunun sahibi olarak görmüştür. Ancak kısa bir süre sonra 11 Eylül saldırısının gerçekleşmesi neticesinde ABD, dünyada genelinde daha saldırgan bir politika izlemeye başlamıştır. Sürekli insan hakları, özgürlük, adalet gibi kavramları önceleyen ve dış politikasını bu bağlamda oluşturan ABD, 1990’lı yıllarda yaptığı insani müdahalelerde uluslararası kamuoyunun desteğini sürekli almıştır. Fakat ABD, 11 Eylül sonrası uygulamış olduğu dış politikasında saldırgan bir tavır takınmış, BM onayını almadan, uluslararası hukuka ve meşruiyete önem vermeden hareket etmiştir. İzlemiş olduğu bu politikalar neticesinde ise ABD, kamuoyu desteğini kaybetmeye başlamıştır. Bu durumun başlıca nedeni ABD’nin kendisini dokunulmaz ve geçilmez bir güç olarak görmesine karşın kendi evinde büyük çaplı bir saldırıya maruz kalmasıdır. İkinci neden ise ABD’nin bu saldırının ardından dünyaya karşı bir korku yaratacak şekilde mutlak karşılık vermesi olmuştur. Bush, 11 Eylül saldırısının ardından dış politika anlayışını değiştirerek tamamen askeri bir karşılığı ön planda tutmuş ve “ya bizimlesiniz ya da bize karşı” anlayışı ile hareket etmeye başlamıştır. Bush aynı dönemde dış politika hedeflerini tanımlarken demokrasi, gelişim, serbest ticaret, serbest pazar gibi öncelikleri de sıralayarak dünyada bu alanların tamamını destekleyeceğini belirtmiştir. Ancak sonrasında yaşanan işgal süreçleri ve ortaya çıkan kötü görüntüler, Bush’un destekleyeceğini belirttiği alanların tamamının askeri gücünün saldırgan davranışını daha ileri bir aşamaya taşımak için kullanıldığını göstermiştir. Bu da ABD’nin başta II. Dünya Savaşı olmak üzere Soğuk Savaş döneminde dahi vurgulamış olduğu insan hakları ve demokrasi kavramlarının değerini zedelemiştir (Nlossel, 2004: 134). Bu kavramların değerinin ve vurgusunun zedelenmesinin yanında insanların bu kavramlara olan inançları da ortadan kalkmıştır.

Çünkü ABD'nin daha öncesinde yapmış olduğu Almanya ve Japonya operasyonlarının sonuçları doğrultusunda bu ülkeler bölgelerinin ve dünyanın en önemli ekonomi ve güç merkezleri olmuştur. Ancak ABD'nin 11 Eylül sonrasında gerçekleştirdiği Afganistan ve Irak operasyonları Almanya ve Japonya'nın tam tersine bir etki göstererek 11 Eylül öncesi konumlarından daha da kötü bir konuma düşmüşlerdir.

Akıllı gücün ortaya çıkmasındaki temel faktörlerin yanında yukarıda da vurgulandığı gibi Bush yönetiminin de sorumluluğu bulunmaktadır. Bush yönetimi özellikle yumuşak güç araçlarından yararlanmaktan kaçınarak hareket etmiştir. 11 Eylül saldırısının da etkisiyle birlikte daha çok sert güç unsurlarına dayanarak bir harekât başlatmıştır. ABD hükümetinin askeri operasyonlar düzenlemesi ve sürekli bir şekilde Haçlı Seferi kavramını dillendirmesi nedeniyle, diğer dini inançlara sahip insanlar ABD'ye karşı karşıt tavır almaya başlamıştır. Bush Doktrini, Amerikan hegemonyasının zirve düzeyde olması ve sürekli olarak kendi isteklerinin dünya çapında gerçekleşmesi için Amerika'nın sürekli olarak sert güç unsurlarını yani kaslarını kullanması gerektiği mantalitesine dayanmaktaydı. Tam bir ulusal savaş stratejisi olan bu politika, tamamen tek taraflı olarak hareket etme ve Amerikan gücünün potansiyellerini herhangi bir seviye olmaksızın aşırıya kaçacak derecede kullanılması üzerine kurulu olmuştur. Buna ilave olarak kendi iç politikasında da demokrasiyi, insan hak ve eylemlerini sınırlandıran kararlar alması da Amerika'nın kendi savunduğu değerlere yabancılaştığını göstermiştir. Bu bağlamda ABD yumuşak güce önem vermeyen ve tamamen sert güç unsurlarıyla hareket etmeye çalışan bir dev güç olarak görülmeye başlanmıştır. Bu durum ABD'yi daha dokunulmaz hissettirmek yerine dünya genelinde daha savunmasız hissetmesine ve ona karşı fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gallarotti, 2015: 256).

ABD'nin uygulamış olduğu sert güce dayanan politikalar nedeniyle uluslararası alanda yalnızlaşmasına ve kendi savunduğu değerlere karşı hareket etmesine bağlı olarak 2007 yılında başkanlığını Joseph Nye ve Richard Armitage'in yapmış olduğu Center for Strategic and International Studies tarafından "*Csis Commission on Smart Power a Smarter, More Secure America (CSIS Reports)*" adlı bir çalışma yayınlanarak 2008 yılında gelecek olan yeni ABD başkanına tavsiyelerde bulunmuşlardır. Bu tavsiyelerin içerisinde ise 2001'den beri sert güce dayalı olarak hareket eden Amerikan dış politikasının dünya genelinde yaşadığı olumsuz bakış

açısının artarak devam etmesine vurgu yapılarak bu süreçten sonra yeni gelecek olan başkanın daha çok akıllı güce dayanan akıllı bir politika izlemesi noktasında tavsiyelerini, gerekliliklerini ve bu yolda ABD'nin eksikliklerini ortaya koymuşlardır.

1.3.1. Akıllı Güç Kavramı

Yukarıda da belirtildiği üzere CSIS Report ABD'nin 11 Eylül sonrasında daha çok sert güce dayanan politikaların yanlışlığını ortaya koymaya çalışan bir çalışmadır. 2008'de yaşanacak olan seçimlerin hemen öncesinde oluşturulan rapora bu başlık altında genel olarak değinilmeye çalışılacaktır.

Rapor temel olarak 3 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde ABD'nin azalan etkisinden bahsedilmektedir. İkinci bölümde ise akıllı güç stratejisi başlığı altında ABD merkezli olmak üzere akıllı gücün oluşturulması gereken etkenler sıralanarak stratejinin netlik kazanması amaçlanmıştır. Üçüncü bölümde ise hükümetin hem dünyada hem de kendi kamuoyunda güven kaybetmesine akıllı güç stratejisi ile güvenin tekrar yaratılması konusu işlenmiştir. Bu çalışmada rapor tam olarak ele alınıp incelenemeyeceği için raporun akıllı güç oluşumu noktasında önemli görülen başlıklar üzerinde durulacaktır.

Rapor ilk olarak ABD'nin akıllı bir güç ortaya koyması noktasında önündeki engellerden bahsetmektedir. Bu engellerin ilki yukarıda da değinildiği gibi ABD'nin sürekli sert güç unsurları ile hareket ederek kendi gücünü mutlak bir şekilde karşı tarafa gösterme üzerine kurulu bir politika izlemesidir. İkinci engel, ABD'nin yumuşak güç araçlarını elde etme ve geliştirme konusunda çalışmalar içerisinde olduğu ancak dış yardımlar ve diplomasi gibi olanakları daha kısıtlı şekilde kullanmasıdır. Aynı zamanda da ABD'nin yumuşak güç araçlarının daha çok hükümet dışı aktörlerinden oluşması nedeniyle, yetersiz bir düzeyde kalarak gelişim gösterme sürecinin daha yavaş bir şekilde ilerlemesidir. Üçüncü engel ise ABD dış politika oluşturma ve uygulama süreçlerinin parçalanmış bir halde olması neticesinde sert ve yumuşak güç enstrümanları tam olarak kullanılamamasıdır. (Armitage ve Nye, 2007: 7-9.). Bu engellerin belirtilmesinin ardından ise yazarlar yine aynı şekilde üç tane yaklaşım sunarak ABD'nin azalan nüfuzunun eski haline gelmesi için yardımcı olacak çözüm yolları sunmuşlardır; BM olan bağlılığın yenilenmesi, ittifakların yeniden canlandırılması ve ABD'nin çifte standart uygulamış olduğu uluslararası hukuka uyma konusunda daha iyi bir tavır içerisinde olmak (Armitage ve Nye, 2007:

30). Burada aslında ABD'nin 11 Eylül sonrasında yapmış olduğu yanlışların bir şekilde ortadan kaldırması amacı taşınmaktadır. Raporda sunulmuş olan engeller ile bu engelleri ortadan kaldırmaya yardımcı olacak yolların hepsinin temelinde, ABD'nin Afganistan ve Irak müdahaleleri sürecinde ortaya çıkardığı durumlar bulunmaktadır. ABD'nin Irak müdahalesinde Birleşmiş Milletlerin isteklerini yerine getirmemiş olması, Irak ve Afganistanlı teröristlere karşı insanlık dışı sorgulama teknikleri geliştirilmesinin yanı sıra kendi müttefiki atfettiği ülkelere karşı da saldırgan ve cezalandırıcı politikalar yürütmesi, raporda bahsedilen engellerin ve yardımcı yolların temelini oluşturmaktadır.

Raporun ikinci bölümünün ilk başlığı olan "İttifaklar, Ortaklıklar ve Kurumlar" başlığı altında yukarıda belirtildiği gibi ABD merkezli olmak üzere akıllı güç oluşturma stratejisi kapsamında üç önemli yol vurgulanmaktadır. İlk olarak ABD'nin Birleşmiş Milletler içerisinde önemli bir pozisyon sahibi olmasıdır. Bu pozisyon ABD'nin güvenlik konseyi içerisinde olmasıyla sınırlanmamaktadır. Daha çok ABD'yi dünyaya karşı küresel bir iyilik olarak lanse etme amacıyladır. ABD, barışı koruma ve barış inşası, terörle mücadele, küresel sağlık, enerji ve iklim konularıyla ilgili olarak BM içerisindeki etkinliğini arttırmalıdır. Aynı zamanda rapor gelecek yönetime 2007'ye kadar olan dönemde sürekli olarak ABD'nin BM'ye yapacağı aidat ödemelerini aksattığını da belirterek, geri planda bırakılan bu ödemelerin ABD'yi daha az etkin gösterdiğini belirterek bir tavsiyede bulunmaktadır. (Armitage ve Nye, 2007: 30) Kısaca ABD'nin uluslararası alanda daha iyi bir şekilde kendisini gösterme yolunda BM'yi bir araç olarak kullanması tavsiye edilmektedir. İkinci olarak ABD için ittifaklarının güçlendirilebileceği vurgusu yapılmaktadır. Buradan ABD'nin 11 Eylül sonrasında kendisinin yanında bulunan ortaklarına karşı isteksiz ve karşıt bir tavır takındığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Çünkü ABD'nin Afganistan ve Irak müdahalesi sürecinde ortaya koyduğu sert bir tavır takınmış ve kendini desteklemeyenlere apaçık şekilde karşı tarafta yer aldığını belirterek teröre destek verme ile itham etmiştir. Bunun yanında Irak müdahalesi öncesinde NATO ve BM hiçbir şekilde onay vermemişlerdir. Bu nedenle raporda ittifakları güçlendirme noktasında Avrupa bölgesi ve Doğu Asya ülkeleri vurgusu yapılmaktadır. Son olarak ise ABD'nin başta Irak olmak üzere terörle mücadele adı altında yapmış olduğu hukuksuz davranışlara vurgu yapılmıştır. Çünkü ABD'nin kendisinin savunduğu ve diğer devletlere de kendisini örnek göstermesine karşı hukuksuz, ahlak dışı ve

hoşgörüsüz şekilde davranması nedeniyle dünya kamuoyunun desteği büyük oranda yıpranmıştır (Armitage ve Nye, 2007: 32-33). Çünkü dünya genelinde ABD'nin sürekli olarak bir çifte standart uyguladığı, kendi savunduğu ilkelere ve değerlere karşı acımasız bir şekilde hareket ettiği izlenimi oluşmuştur.

Akıllı güç stratejisi ortaya koyma noktasında ikinci başlığı ise “Küresel Gelişim” oluşturmuştur. Raporun bu bölümünde kalkınma ve sağlık yardımlarına değinilmiş ve buna ilave olarak da yardımların yapılması sürecinde daha merkezietçi bir anlayış ile hareket edilmesi tavsiye edilmiştir. Kalkınma yardımları hem iç hem de dış kamuoyuna doğru bir şekilde anlatarak yapılmalıdır. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemlerde ABD'nin yapmış olduğu Marshall yardımlarının daha etkili bir sonuç vermesine karşın günümüzde yapılan yardımlar tam olarak istenilen karşılığı vermemektedir. Bunun nedeni olarak ise raporda, bir merkeziyetsizliğin olmasının yanında ABD'nin ve diğer devletlerin hem yardımı yapan tarafa hem de yapılan tarafa tam olarak yardımların etkilerini anlatmamaları olduğunu belirtilmiştir. Yardımlar yapılmasına karşın başta iç kamuoyu bu tutarların daha çok kendilerine harcanmalarını istemektedirler. Ancak yapılacak olan kalkınma yardımları başta yardımı yapan ülkenin değerlerini ve yurt dışındaki istikrarı güçlendireceği gibi aynı zamanda yardımı yapan ülkenin güvenliğine de katkı sağlamaktadır (Armitage ve Nye, 2007: 37-41).

Stratejinin oluşturulmasında üçüncü adım ise “Kamu Diplomasisi” başlığı altında toplanmıştır. Kamu diplomasisi, diğer diplomasi türlerinin aksine devlet ile birebir ilişki kurmak yerine ülke çıkarlarının etki alanını genişletmek ve arttırmak için diğer devletin yurttaşları ile kurduğu ilişkilere denilmektedir (Yılmaz, 2012: 5). Çalışmada da kamu diplomasisinin devlet politikalarından daha geniş olduğu vurgulanmaktadır. Bu nedenle de önemle durulması gereken bir nokta olduğu belirtilmiştir. Başta kurumsal bir bütünlük oluşturularak yapılması tavsiye edilirken aynı zamanda vatandaşlarında hem ülke içerisinde hem de ülke dışında diplomat görevleri gördüğü söylenerek ABD vatandaşlarının bu bilinç ile hareket etmesinin sağlanmasının ve buna ilave olarak da gelecek hükümetin de bu doğrultuda adımlar atması amaçlanmıştır. Gelecek hükümete etkili bir kamu diplomasisinin, vatandaş diplomasisi olarak adlandırılmasına da bağlı olarak eğitim-kültür alışverişi, fikirleri ve bilgi içermesi gerektiği belirtilerek eğitim programlarının genişletilerek dünyayı kapsayacak şekilde fon sağlanması gerektiği tavsiye edilmiştir (Armitage ve Nye,

2007: 47-51). Eğitim fonları ülke içerisinde yararlı olsa da aynı zamanda ABD vatandaşlarının eğitim için diğer ülkelere gitmesi neticesinde de kamu diplomasisi faaliyetleri yerine getirilmektedir. Aynı zamanda herhangi bir fonlama olmaksızın sosyal medya platformları aracılığıyla da günümüzde kamu diplomasisi faaliyetleri yürütülebilmektedir (Kömür, 2020: 103). Çünkü herhangi bir şekilde zaman, mekân ve içerik kısıtlaması olmaksızın diplomasi faaliyetleri yürütülerek etki kapasitesi genişletilmiştir.

Dördüncü bölüm ise “Ekonomik Entegrasyon” başlığı altında işlenmiştir. Günümüzde ekonomik olarak devletlerin birbirlerine bağımlılıkları yadsınamaz bir gerçektir. Buna bağlı olarak da üretenlerin sistemde daha güçlü ve sözünün geçtiği bir ortam bulunmaktadır. Siz üretimde dünyaya ne kadar katkı sağlarsanız o derece güç potansiyelini elinizde tutarak daha çok alanda faaliyet gösterme avantajı elde edebilirsiniz. Raporun bu bölümünde de ABD için ekonomi iki boyutlu olarak ele alınmıştır. Bunlardan ilki ekonominin üretim boyutudur. ABD bir süper güç olmasına karşın gün geçtikçe ekonomik olarak kendi içinde bir erimeye sahne olmaktadır. Dünyanın önde gelen gücü, yeni fikirlerin ortaya çıkmasında, patent oranlarında ve girişimciler ekseninde sürekli olarak bir gerileme yaşamaktadır. Bu gerileme ABD’nin gücünün de gerilemesine neden olmaktadır. Bu nedenle raporda gelecek yönetime bu konuyla ilgili tavsiyelerde bulunarak yol göstermeye çalışmıştır. Raporda lise öğrencilerinin daha iyi bir eğitim ile üniversiteye hazırlanmalarının yanı sıra vatandaşlığa da hazırlanmaları gerektiğini vurgulamış ve böylece gençlerin küresel ekonomiye de daha iyi bir şekilde hazırlanmalarını temenni edilmiştir. Öğrencilerin geleceğe yönelik daha iyi hazırlanmalarına bağlı olarak Amerikan özel sektörünün gelecekte daha iyi bir ekonomik gelişim sağlayacağı düşünülmektedir. Raporda aynı zamanda kendi vatandaşlarının yanında yabancı işçilerinde ülke içerisinde daha kolay bir şekilde çalışabilmeleri için de gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiğine değinilmiş ve işçilerin yeni beceriler elde etmesi için gerekli yatırımların yapılmasını tavsiye edilmiştir. Ekonomik olarak ikinci boyutu ise raporda dış ekonomik ilişkiler açısından ele alınmaktadır. Dış ekonomik ilişkilerde, uluslararası finans kuruluşlarında ABD’nin daha aktif olarak rol almasını belirterek, ABD’nin küresel ekonomik sistemde AB benzeri bir yapı ile hareket etmesinin ona fayda sağlayacağı belirtilmektedirler. Raporda, AB’nin çevresindeki az gelişmiş ülkelere silah dışındaki birçok ürüne karşı tarifesiz bir erişim ortaya koyması, ABD için çok önemli bir örnek

olarak sunmaktadır. Küreselleşmeden en çok zarar gören ülkelerin az gelişmiş ülkeler olduğunu belirtmekle birlikte ABD'nin de AB gibi bir anlayış ile hareket etmesi halinde, ABD'nin bu ülkelerde yeni hayatlar kurulması için bir destek görevi görebileceği belirtilmiştir. ABD bu şekilde hareket ederek başta kendi güvenliği olmak üzere dünyaya karşı da daha örnek bir ülke olarak ortaya çıkma ihtimalini de artmaktadır (Armitage ve Nye, 2007: 53-56).

Son bölümde ise “Teknoloji ve Yenilik” başlığı altında ele alınmıştır. Bu başlık altında Amerikan halkının sürekli olarak desteklemiş olduğu karbon düzeyini azaltma ve enerji konusu işlenmiştir. Karbon salınımı konusunda dünyanın yeni platformlar kurması ve salınım düzeyi konusunda birbirlerine karşı sözler vermesi, sürekli gündemde bulunmaktadır. Raporda bu başlık altında aslında yukarıda da belirtildiği üzere ABD'nin kurumlar noktasında daha çok kendisini göstermesi üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda Karbon ve enerji konusunda da mevcut kurumların yanı sıra yeni kurulacak kurumlarda da ABD'nin bu konular çerçevesinde öncü bir rol alması tavsiye edilmektedir. ABD enerji güvenliği ve enerji arzı sürekliliği konusunda da kendi potansiyelini kullanarak dünyanın enerji güvenliği noktasında bir fırsat sağlayabilir (Armitage ve Nye, 2007: 57-58).

1.3.2. Akıllı Güç Kavramının Gelişimi

Armitage ve Nye'in öncüsü oldukları akıllı güç kavramı CSIS'in raporunun ardından sürekli olarak gelişim göstermiştir. Bu yazarların yanında birçok akademisyen de akıllı güç alanında çalışmalarda bulunarak yeni yaklaşımlar ortaya koymaya çalışmışlardır. Elbette bu çalışmalar temel olarak kavramın en ciddi şekilde gelişim göstermiş olduğu CSIS raporu temel alınmıştır. Ancak yine de unutulmaması gereken, bazı aşamalarda kavramın gelişmesi noktasında önemli ilerlemeler sağlansa da temel olarak yine de raporda belirtilen kavramlar ile benzer bir yol haritası çizilmeye çalışılmıştır. Örneğin, Suzanne Nlossel, Foreign Affairs'da çıkan *Smart Power* adlı makalesinde ABD'nin sert güç uygulamalarının onu sürekli olarak yalnızlaştırdığını bu nedenle de kendi gücünün kullanımı ve dünyada hoş görülme noktasında tam bir kötü dönemde olduğunu belirtmektedir. Çıkış yolu olarak ise ABD'nin kendisini yalnızlaştırmasına karşın akıllı güç uygulayarak yani ittifaklar içerisinde daha aktif rol alıp, demokratikleşme, özgürlüğün ve liberalizmin yayılması, ekonomik kalkınma ve NATO gibi kuruluşların daha aktif bir katılım gerçekleştirerek

Avrupa içerisinde daha faal bir görev üstlenmesini desteklemiştir (Nlossel, 2004: 134-140).

Akıllı güç kavramına diğer bir katkı ise Gallarotti'den gelmiştir. 2015 yılında yayınlanan "*Smart Power: Definitions, Importance, and Effectiveness*" adlı çalışmada akıllı gücün kullanılmasına neden olan etkenleri ve bir akıllı güç stratejisinin oluşumu için gerekli adımları sıralamıştır. İlk olarak bir akıllı güç uygulanmasının nedenine bakacak olursak Gallarotti bunun temelinde Obama'nın seleflerinin olduğunu belirtmektedir. Bush'un yapmış olduğu politikalara değinerek ABD'nin Bush döneminde sürekli olarak kendi kasını gösteren bir yapıda hareket ettiğini ve sürekli olarak dış politikada saldırgan bir tavır takınarak dünyadaki ABD algısını yerle bir ettiğini belirtmektedir. Bush'un sert güç unsurlarını sürekli bir şekilde kullanmasına karşılık yumuşak güç unsurlarını zayıflatmasına değinen Gallarotti, ABD'nin sert güce dayalı dış politikasının aslında pek de sonuç vermediği kanısına varmaktadır. Sert güç politikaları ABD'yi eski ve yeni tehditler karşısında güçlendirmek yerine daha savunmasız ve daha zayıf bir hale getirmiştir. Gallarotti, Bush'un görev süresinin sonunda dünyanın ABD çıkarları bakımından 1990'lardan önceki dönem gibi olduğunu belirtmiştir: Latin Amerika ülkelerinin iktidarlarının sola kayması ve Amerikan karşıtı bir tavır takınmaları, tüm zorlamalara ve tehditlere karşın İran, Kuzey Kore, Pakistan ve Hindistan'ın kitle imha silahları geliştirmeleri veya bu yolda büyük bir ivme kazanmaları, Ortadoğu'da barışın daha da zorlaşması, Afrika'da istikrarsızlığın artması, Çin'in ve Japonya'nın daha bağımsız kararlar alması gibi örnekler 1990'ların öncesindeki durumlar ile neredeyse aynıdır (Gallarotti, 2015: 256).

Bu çıktılarına ve dünyanın genel gidişatına bağlı olarak Gallarotti akıllı gücün neden uygulanması gerektiği üzerinde de durmuştur. Günümüzün küreselleşen ve sürekli olarak birbirine bağlı olan dünyada akıllı gücü elinizin tersiyle itmenin hiçbir anlamı yoktur. Çünkü devletlerin herhangi bir yanlış hareketinde bilginin hızlı yayılmasına bağlı olarak diğer uluslar için de sorun ortaya çıkabilmekte veya yanlış yapana karşı ulusların bir karşı duruşu ortaya çıkabilmektedir. Bu nedenle de akıllı güç stratejisiyle hareket etmek devletler için daha avantajlı bir hal almaya başlamıştır. Gallarotti'ye göre de akıllı güç kullanımının 5 önemli nedeni bulunmaktadır. Birinci olarak Gallarotti, yumuşak gücün artık sert güce nazaran daha çok ulusların güvenliğini sağlamada etkinliğinin arttığını belirtmektedir. İkinci neden olarak ise

demokrasinin dünya genelinde artış sergilemesi göstermiştir. Demokratik sistemlerin daha da gelişmesine bağlı olarak yazar, halka karşı daha çok hesap verme gerekliliği duyan siyasilerin sert güç kullanma noktasında daha da zor durumda kaldıklarını belirtmektedir. Bu durum da siyasilerin güç kullanma noktasında daha çekimser bir tavır takınmasına neden olmaktadır. Üçüncü olarak yukarıda da belirtildiği gibi küreselleşen dünyada ulusların birbirlerine karşı bağımlılıkları her geçen gün artmaktadır. Buna bağlı olarak da sosyal ve ekonomik açıdan uluslar iç içe bulunmaktadır. Yazara göre böyle bir ortamda güç ve zorlama kapasitesini kullanan bir devlet karşı tarafı cezalandırmaktan ziyade ilk olarak kendisine zarar verecektir. Bu nedenle de devletler sert güç unsurlarını kullanmaktan ziyade akıllı güç kullanımını arttırmak durumundadırlar. Dördüncü neden, üçüncü nedene bağlı olarak ekonomik gelişmişlik günümüz modern ulusu daha çok duyarlı bir hale getirmiştir. Yazara göre modern ulusun ekonomik olarak daha hassas bir konumda olması sert gücün olumsuz etkilerine karşı da daha duyarlı hale gelmesine neden olmuştur. Son olarak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde uluslararası kuruluşların ve normların gelişmesine bağlı olarak dünya daha sıkı bir iş birliği içerisine girmiştir. Tek taraflı yapılan hareketler ise daha çok karşı duruş kazanması nedeniyle sert güce karşı bir duruşun ortaya çıkmasına ve yumuşak ve akıllı gücün öneminin artmasına neden olmuştur (Gallarotti, 2015: 251-252).

Gallarotti'ye göre akıllı güç stratejisinin oluşturulması için ise 4 önemli yol hazırlanmıştır. Bunlardan ilki iktidarın sürekli olarak dünyada meydana gelen olaylara kendi kaynaklarının etkinliğini değerlendirerek kötü performans gösteren kaynakların ikinci plana atılması, ikincisi, günümüz dünyasının çok kısa süreler içerisinde öngörülemez olayların meydana gelmesine bağlı olarak karar vericilerinin güç arttırma stratejilerinin de çok yönlü sonuçlarını göze alarak hareket etmeleri gerekmektedir. Üçüncüsü, karar alıcıların sert güç kaynaklarını kullanırken sürekli olarak net düşünceleri gerekmektedir. Çünkü bu aşırı güvenilen güç kendisinden daha büyük bir mağduriyet getirme potansiyeline sahiptir. Son olarak ise karar vericilerin gücü kaynaklarına bakarak yargılamak yerine daha çok güç kullanımının ortaya çıkardığı sonuçlara bağlı olarak bir yargılamada bulunmaları gerekmektedir. Çünkü sonuçtan ziyade bir yargılamaya girişmek iktidar sahiplerinin daha çok sert güç odaklı hareket içerisine girmelerine neden olmaktadır (Gallarotti, 2015: 273-275).

Kavramsal açıdan diğer önemli bir katkıyı ise CSIS raporunun ortaya çıkmasında büyük bir rolü olan Nye yapmıştır. “*Future of Power*” ve “*Get Smart Combining Hard and Soft Power*” adlı çalışmalarında yer verdiği akıllı güç kavramlarını daha da derinleştirmeye çalışmıştır. Future of Power çalışmasında Nye, yine ABD merkezli bir bakış açısı sergilemesine karşın akıllı güç kullanımını sadece ABD için sınırlı olmayacağını da dillendirmiştir. Çünkü akıllı güç, güç kaynaklarını sürekli olarak arttırmaktan ziyade daha çok kaynakların en doğru şekilde birleştirilerek kullanılmasıyla ilgilidir (Nye, 2011: 207-208). Bu yolda da Nye eserinde akıllı gücün ortaya çıkışını 5 temel soruya dayandırmaktadır:

- Hangi hedefler veya sonuçlar tercih edilir? Hangi amaçlar için hangi araçlar kullanılacaktır. Çünkü amaçlar kullanılacak olan araçları, kaynakları ve taktiklerin netlik kazanmasına yardımcı olmaktadır.
- Hangi kaynaklar mevcuttur ve hangi bağlamlarda yararlanılabilir? Elde bulunan kaynakların ne olduğunun yanında bu kaynakların hangi durumlarda kullanılması gerektiği hususunda ve kullanılması durumunda dahi durumları sonuçlarını ne yönde değiştireceğini bilmek gerekmektedir.
- Etkilenecek olan yapının konumu ve tercihleri nelerdir? Karşı tarafın potansiyel yetenek ve eğilimleri hakkında doğru bilgi esastır. Buna ilave olarak ne bilip ne düşündüklerine dair de önemli bir bilgi birikimi gerekmektedir.
- Hangi güç aracının kullanımının başarılı olma olasılığı en yüksektir? Sert güç araçlarıyla yapılan uygulamalarda mı daha iyi sonuç alınır veya buna karşı olarak yumuşak güç araçları ile yapılan müdahalelerde mi daha iyi sonuç alınıp alınmaya bilinmelidir.
- Başarı olasılığı nedir? Başarı olasılığının çok yüksek veya tam tersi şekilde çok düşük olacağına olan inancın bulunması uygulanan politikanın daha kötü sonuçlar ortaya çıkarmasına neden olabilmektedir (Nye, 2011: 207-209).

Nye bu sorular çerçevesinde Amerikan dış politikasının daha iyi uygulanabilmesi için cevap aramaya çalışmıştır. Ancak bu sorular sadece ABD için kısıtlı olarak tutulmayarak birçok uygulamaya da yol gösterecek nitelik taşımaktadır.

Akıllı güç kavramına diğer bir katkıyı ise Ernest J. Wilson'ın "*Hard Power, Soft Powers, Smart Power*" adlı çalışmasında yapılmıştır. Wilson bu çalışmasında diğer yazarlar ile aynı noktadan hareket ederek başlamaktadır. Çalışması Bush'un yapmış olduğu politikaların yanlış olduğu ve uygulanan politikaların dünyada ABD'ye karşı tavır alınmasına neden olduğunu belirtmektedir. Ancak Wilson buna ek olarak çalışmasında, sert güç savunucularının geleneksel amaçların dışında kalan bütün güç unsurlarını görmezden gelerek onların basitleşmesine ve basit bir şekilde alt üst edilebileceklerine inandıklarını ve buna karşıda yumuşak güç savunucularının da argümanlarını kötü çerçevelmeye bağlı olarak politik naifliğe dayandırmaktadır. Aynı zamanda yumuşak gücün kurumsal açıdan da zayıf olduğunu belirtmektedir (Wilson, 2008: 110-111).

Wilson da diğer akademisyenler gibi akıllı gücün kavramsal açıdan sağlam ve politikaya uygun olarak bir çerçevesi olması için temel olarak birkaç husus bulunduğunu belirtmektedir;

- İktidar sahipleri temel olarak hedef halkların ve bölgelerin içsel doğasını ve küresel bağlamda nerede olduğunu bilmek durumundadırlar.
- Akıllı güç sahibinin toplumunun, ülkesinin ne istediği ne aradığı ve hedeflerine ulaşma konusundaki irade ve kapasitesinin bilinmesi gerekmektedir.
- Eylemin yürütüleceği bölgesel ve daha geniş küresel bağlam.
- Kullanılacak araçların yanında bu araçların ayrı ayrı ve kombinasyon halinde nasıl ve ne zaman dağıtılacağı bilinmesi gerekmektedir (Wilson, 2008: 115).

Aslında Wilson da akıllı güç için olması gereken elzem şeyin kurumsallaşma olduğunu belirtmiştir. Çünkü kurumsal bir yapılanmanın olmaması durumunda, elinde daha çok sert güç unsurlarını bulunduran kurumlar devletlerin politikalarının oluşumunda daha etkili olmaktadır. Yumuşak güç bu nedenle daha geri planda kalabilmektedir. Aynı zamanda diğer yazarların da üzerinde durduğu gibi herhangi bir devletin elinde bulundurduğu güç araçlarının ve bu araçların kullanım yönü olan karşı tarafta bulunan halkı iyi tanıyıp analiz etmesi gerekmektedir. Çünkü temel olarak her ikisinin de bilinmemesi durumunda yanlış güç kaynakları kullanılarak hem ülkenin kaynakları boşuna akıtılmamış hem de kötü sonuçlara neden olacak etkenler ortaya çıkmamış olur.

İKİNCİ BÖLÜM

İRAN'IN DIŞ POLİTİKASI VE GÜÇ UNSURLARI

2. İRAN'IN DIŞ POLİTİKASI VE GÜÇ UNSURLARI

Devletlerin dış politika yapım süreçlerinde dışarıdan tek bir kurum ve yapının etkili olduğu düşünülmesine karşın bu durum aslında tam tersidir. Bir devletin dış politika yapım sürecini o devletin bulunduğu coğrafyadan, savunduğu ideolojiye ve yakın komşularının davranışları da dahil olmak üzere birçok unsur etkilemektedir. Bu unsurlara devlet içerisindeki karar vericiler de eklenebileceği gibi aynı zamanda devletin dışişlerini yürüten kurum, bu kurumun dışında bulunan diğer yetkili kurumlar da etki edebilir ve hatta yönlendirme yeteneğine dahi sahip olabilirler.

İran 1979 yılında yaşadığı devrim ile birlikte dış politika anlayışını da değiştirmiştir. Devrimin Şah'a karşı yapılmasıyla birlikte aynı zamanda Şah'ı destekleyen ülkelere de bir duruş sergilenmeye başlanmıştır. Çünkü Humeyni, Şah'ın İran içerisinde güçlü olmasını ABD ve Batıya bağlamaktaydı. Bu desteğin yanında Humeyni, ABD merkezli olmak üzere Batıyı sömürgeci olarak benimsemiş ve Şah gibi rejimlerinde bu sömürüye ortak olması nedeniyle hem Batıyı hem de ortak ilişki kuran rejimleri sömürü ile ilişkilendirmiştir. Humeyni'nin bu anlayışı İran'ın birçok kurumuna etki ettiği gibi dış politikasına da etkisini göstermiştir. Devrimden sonraki süreçte oluşturulan anayasada da "bütün Müslümanlar tek bir ümmettir ve İran İslam Cumhuriyeti devleti, İslami devletlerin uyuşması ve birleşmesi temeline genel siyaseti yerleştirmekle ve İslam dünyasının siyasi, iktisadi ve kültürel birliği gerçekleşinceye değin sürekli çaba harcamakla ödevlidir." denilerek aslında İran'ın dış politika hedeflerinden birisi ortaya konmuştur (İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, hukukbook). İran bu kapsamda anayasasına da bağlı olarak kendi yaşadığı devrimi diğer ülkelere ihraç etmeyi amaçlamaktadır. Anayasada kendisine ödev belirlediği şey birliktelik olmasına rağmen yürüttüğü politikalara bakıldığında daha çok kendi dini anlayışını yayma konusunda hareket ettiği görülmektedir.

İran'ın devrim ihracı anlayışını dış politikasında besleyen etkenler ise hem bulunduğu jeopolitik konum hem de bu konum içerisinde yaşayan Şii nüfustur. İran içerisinde 1979 yılında devrimin yaşanmasının ardından Humeyni'nin söylemlerinde sürekli olarak devrimin ihraç edilmesi gerektiği, eğer ki devrim İran içerisinde sıkışıp kalırsa önemini ve etkisini yitireceği vurgulanmıştır. Temel olarak amaçlarının İslam'ı

yaymak olarak belirtmelerine karşın sürekli olarak kendi dini anlayışlarını yayma yoluna gitmişlerdir (Yürük, 2019: 74). Devrim ihracını kolay kılan gelişme ise İran'ın etrafında bulunan ülkelerin birçoğunda Şii nüfusun belli bir oranda da olsa bulunmasıdır. Basra Körfezi etrafında bulunan ülkelerde bazılarında çoğunlukta olmak üzere Şii nüfus bulunmaktadır. Bu Şii nüfus sayesinde İran, etrafına kendi yaşadığı devrimi yayabileceğini düşünmektedir.

İran'ın dış politikasında önemli olan bir diğer husus ise jeopolitik konumudur. Jeopolitik olarak dünya petrol rezervlerinin %75'ine sahip bir bölgede bulunması ve Basra Körfezi'nin dünyaya açılan kapısı olan Hürmüz Boğazı'nın İran'a sınırı olması nedeniyle dış politika da önemli bir rol üstlenmektedir. Bu boğaz sayesinde İran, başta bölgede olmak üzere dünyada önemini koruyabilmekte ve dış politikasında coğrafyayı kullanabilmektedir (Rigiderakhshan, 2020: 398-401). Bu coğrafyada Şii nüfusunda toplanması nedeniyle her iki unsuru birlikte dış politikada kullanma yeteneğine sahip olmaktadır.

Bu doğrultuda İran dış politikasını oluştururken elinde bulundurduğu güç unsurlarını kullanmaktadır. Hem sert güç hem de yumuşak güç unsurlarını elinde bulunduran İran, bu güç unsurlarını doğru ve etkin şekilde kullanmaktadır. Doğru ve etkin kullanması daha sonradan gelişen bir anlayış olmayıp devrimin yaşadığı 1979 yılından beri devam eden bir anlayıştır. Çünkü devrim lideri Humeyni, sürekli olarak İran'ın devrimden sonraki süreçte diğer Müslüman devletlere bir rol model olarak sunulabileceğini aktarmıştır. Diğer Müslüman devletlerdeki despot ve otoriter yönetimlere karşı halkın ayaklanması ve din adamlarının önderlik etmesi ile zafer kazanılabileceğini kanıtlamıştır (Halhalli, 2014: 93). Humeyni'nin söylemlerini de baz alarak İran dış politikasında sert güç unsurlarının yanında yumuşak güç unsurlarının da kullanıldığını ve zaman içerisinde İran'ın bunları geliştirdiğini söyleyebiliriz.

İran, Irak özelinde ise dini anlayış, dışişleri, devrim muhafızları ve Kültür ve İslami İlişkiler Kurumu unsurları etrafında dış politikasını uygulamaktadır. Bu başlık altında güç unsurları işlenerek daha sonrasında Irak içerisinde bu unsurlara bağlı olarak sert ve yumuşak güç alanında yaptığı faaliyetler incelenecektir.

2.1. Dini Anlayış

İran özelinde Irak'ı inceleyen bu çalışmada İran'ın, Irak politikasını etkileyen, şekillendiren kurum, anlayış ve kişilerden bahsedilmesi gerekmektedir. Çünkü İran, Irak içerisinde sert veya yumuşak güç uygulasa ya da uygulamasa bunu yöneten, etkileyen ve yürüten bir yapının bulunması gerekmektedir. İran'ın dış politikasını en temel anlamda belirleyen aktör Humeyni olmuştur. Humeyni'nin İran genelinde 1979 devrimi ile Şii itikadi ve siyasi düşüncesini hâkim kılmasının ardından günümüze kadar olan süreçte İran'ın genel politikalarının temel ideolojisini oluşturmuştur. Humeyni'nin görüşü dünyadaki güç dengelerini tam olarak maddi anlamda dikkate almamakla birlikte "zor durumda kalacağını bilse de Hz. Hüseyin'in kendisini ümmet için feda ettiğinden" bahsederek doğru olanın yapılmasını vurgulamaktadır. Bu vurgunun devamı olarak da dünyadaki ülkeleri ve halkları, ezen (müstekbirin) ve ezilen (mustazafın) olarak ikiye ayırmaktadır (Gündoğan, 2016:171). Burada bu kavramlardan bahsetmemizin nedeni ise Humeyni'nin bu söyleminin İran Anayasası içerisinde de yer almasıdır. İran Anayasası'nın onuncu fasıl dış siyaset bölümünde bulunan 152. maddesine göre "*İran İslam Cumhuriyeti'nin dış politikası, her türlü tahakkümün ve tahakküm altına girmenin reddi, ülkenin her yönden bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün korunması, bütün Müslümanların haklarının savunulması, despot ve zorba güçlere karşı hiçbir yükümlülük altına girilmemesi ve savaş yanlısı olmayan devletlerle karşılıklı ilişkiler kurulması temeline dayanır.*" denmektedir. Bu maddeye ilave olarak 154. maddede de "*İran İslam Cumhuriyeti, bütün insanlık düzeyinde insanın mutluluğunu ülkü bilir. Hürriyeti, hak ve adalet yönetimini, bütün insanlığın hakkı olarak tanır. O halde başka milletlerin içişlerine karışmaktan tamamen sakınmakla birlikte, mustaz'afların müstekbirlere karşı hak arama savaşımını yeryüzünün her noktasında destekler.*" denilmektedir. (İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, hukukbook). İran Anayasası'nın yukarıda verilen maddelerine bakacak olursak Humeyni'nin söylemlerinin somutlaşmış hallerini görebilmekteyiz. Humeyni'nin söylemlerinde bulunan ezilen ve ezen halklara karşı anayasada da yardım noktasında dillendirilmesi aslında İran'ın Irak nezdinde olanlara sessiz kalmayacağını apaçık olarak göstermektedir. Tabi ki Irak politikasını İran'ın tam olarak ezen ve ezilen halklar ayrımı neticesinde oluşturduğunu belirtmek yanlış olacaktır. Çünkü bu anlayış 1979 devrimi ile gelmekten ziyade Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte de vurgulanmıştır. İran ortaya çıkan yeni rejimlere karşı

muhafif ve revizyonist politikalar izlenerek hareket etmiştir. Bu nedenle sadece Humeyni'den sonra ortaya çıkan bir kavramdan ziyade İran'ın önceki politikaları da devam etmiştir. Burada sadece İran'ın dış politika oluşturmasında etkili olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü Irak içerisinde alt başlıklarda değinileceği gibi İran ile yakın ilişkileri bulunan sert güç uygulayan grupların, yeni ezilen halklar yarattığı ve eleştirdiği noktaları kendisinin de aynı şekilde yaparak yeni muhafif tarafların ortaya çıkmasına neden olduğunu söyleyebiliriz.

Humeyni'nin söylemleri ve yine anayasanın yukarıdaki maddelerine bağlı olarak aynı zamanda devrim sürecinde ABD'nin karşı tutum sergilemesi nedeniyle İran dış politikası temelde hem doğu hem de Batı (Soğuk Savaş sürecinde daha sonraki süreçte daha çok Batı) karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Bu Batı karşıtlığı günümüzde de İran dış politikasının belli bir boyutunu oluşturmaktadır. Ancak bu karşıtlığı tek başına ele almaktansa İran'ın mevcut jeopolitik durumu ile ele alınması gerekmektedir. İran'ın bulunduğu coğrafi durumdan ziyade etrafında bulunan devletlerin neredeyse tamamı ABD ile yakın ilişki içerisinde bulunmaktadır (Gündoğan, 2016: 167-168). Bu durum İran'ın devrim sürecinden kalma ABD karşıtlığını günümüze kadar sürdürmesine neden olan etkenlerden biridir. Aynı zamanda İran, İsrail ile tamamen karşı karşıya olan bir politik tavır sergilemesi nedeniyle sürekli olarak kendisini bir tehdit altında hissetmektedir. Bölgede ABD'nin ve İsrail'in politikalarına karşı olarak ve kendi devriminin sürekli tehdit altında hissetmesi nedeniyle Irak nezdinde kendini koruma yoluna giderek hareket etmektedir. Çünkü kendisini yukarıda da belirtildiği üzere ezilen halkların hamisi olarak görmekte ve bu doğrultuda hareket ederek kendisine Müslüman dünyasında itibar kazandırmaya çalışmaktadır. Ancak anayasada da sürekli olarak vurgulanan ezilen halklar kavramı, daha çok İran'ın yapmış olduğu politikalara meşruiyet kazandırma amaçlıdır. Çünkü İran genel olarak dış politikasında karşı ülkelerin içerisinde bulunan muhafif gruplar ile yakın ilişki kurmaktadır. Kurduğu bu ilişki neticesinde de kendi iç kamuoyu dahil dünya kamuoyuna ezilenleri destekleme adı altında meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır. Böylece Irak gibi ülkelerde yapmış olduğu faaliyetlerle birlikte İran, kendi sınırlarını tehdit hissettiği ülkelere karşı sınır ötesinden koruma yolunu kullanabilmektedir. Çünkü etrafındaki birçok ülkede şii nüfus bulunmasına karşın tam olarak siyasi bir başarı elde edememişler ve buldukları ülkelerde daha çok ikinci planda olan bir statüye sahip olmuşlardır. Buna

bağlı olarak da aralarında muhalif gruplar artmış, İran bu gruplar ile yakından ilgilenmiş ve ‘Şii Hilali’ kapsamında faaliyetlerini geliştirerek kendi güvenliği için bir alan yaratabilmiştir (Karaoğlu, 2021: 60).

2.2. Devrim Muhafızları ve Kudüs Gücü

Sınır ötesinden kendi sınırlarını koruma konusunda maharetlerini yaklaşık 2003 yılından beri gösteren İran’ın bu konuda en önemli kurumu ise Devrim Muhafızları Ordusu’dur. Devrim Muhafızları Ordusu, 1979 Devrimi ardından Şah rejiminden kalan yapının tamamen tasfiyesi yerine yeniden şekillendirilerek ortaya çıkarılmış bir yapı olarak bulunmaktadır. Devrim ile gelmesi, devrim sürecinde ve daha sonrasında yaşanan İran-İrak Savaşı’nda önemli başarılar elde etmesine bağlı olarak kurumsallaşan ve önemi sürekli olarak artan bir yapıdır. En temel görevi ise İslam devrimini ve devrim ile gelen yapıların tamamını koruyarak geleceğe ulaştırılmasını sağlamaktır. Devrim Muhafızları, İran’da birçok kurumda olduğu gibi direkt olarak dini lidere bağlı hareket etmektedir ve rehberin denetimi altındadır. Devrimin temel kurumlarından birisi olması nedeniyle ülkenin dış politika yapım sürecine etki ettiği gibi aynı zamanda ülke içerisinde ekonomik ve siyasi gücü de ağır basan bir yapısı bulunmaktadır. Bu güçlerine bağlı olarak da siyaset üzerinde etkinlik sağlayabilmekte ve politika yapım sürecinde kendi sözünü dinlettirebilmektedir (Koca, 2020: 1738).

Bu çalışma özelinde Irak merkezli bir güç uygulaması incelenmesi nedeniyle Irak içerisinde daha güçlü bir konumda olan Kudüs Gücü’ne değinilmesinin ihtiyaç duyulmaktadır. Günümüzde komutanının İsmail Kaani’nin olduğu ancak daha çok Kasım Süleymani ile ismi dünya genelinde duyulmuş olan örgüt daha çok İran’ın yurt dışı operasyonları için kullandığı özel bir birlik yapısına sahiptir. Bu örgütün önemi Irak’ta kendi alanını yaratması ve Irak içerisinde yapılan İran yanlısı faaliyetlerin en temel yöneticisi konumunda olmasıdır. İran’ın dış politika yapım sürecinde etkili olmaktan ziyade Kudüs Gücü, Irak içerisinde İran’ın politikalarını yöneten ve bu politikaların sürekliliğini sağlama konusunda önemli bir yapıtaşdır. Kudüs Gücü’nün tam olarak bilinmesi de 5000 ile 15000 (Nader, The Iran Primer, 2010) kişi arasında oluşan bir mevcudiyeti bulunmasına rağmen başta Irak olmak üzere bulunduğu ülkelerdeki yerel gruplar ile yakın ilişki içerisinde bulunması nedeniyle bu sayı yanıltıcı olabilmektedir. Irak nezdinde örgüt aşağıda da belirtileceği üzere yerel gruplar ile yakından ilişki kurarak hareket etmektedir. Kudüs Gücü 1980’lerden

itibaren Irak içerisinde aktif olarak yer almaktadır. Başta Saddam rejimine karşı olan Kürt ve şii gruplar ile ilişki kurmuş ve sonrasında da günümüze kadar olan süreçte ilişki kurduğu grupları genişletmiştir (Nader, The Iran Primer, 2010). 2003 Amerikan müdahalesi döneminde de Kudüs Gücü hareketlerinden geri kalmamış ve 1980'den beri devam ettirdiği şii gruplar ile ilişkilerini geliştirmiştir. Bu ilişkiler ağı o kadar gelişmiştir ki İran, Irak içerisinde bulunan gruplara Kudüs Gücü aracılığıyla askeri eğitim, teçhizat, silah ve askeri danışmanlık konusunda yardımlarda bulunmuştur. Bu yardımların artışını ise IşİD ile savaş döneminde görmekteyiz. Musul kentinin IşİD tarafından ele geçirilmesiyle birlikte Irak kuvvetlerinin güçsüzlüğü ortaya çıkmış ve sonrasında Sistani'nin fetvası ile harekete geçen birçok grup ile öncesinden yakın bağları bulunan Kudüs Gücü sürekli n saflarda yer almıştır (Wigginton vd., 2015: 155-156). n saflarda yer almasıyla birlikte İran'ın uyguladığı sert gç başlığı altında inceleneceği gibi Irak merkezli örgütlerde etkileyici bir unsur olarak bulunmakla birlikte Irak içerisinde yeni bir devlet gibi davranmanın da önünü açmıştır. Ancak burada unutulmaması gereken nokta Kudüs Gücü'nn sadece sert güç unsurlarına sahip olan bir gç olmaktan ziyade bunun yanında yumuşak güç unsurlarına da sahip bir örgüt yapısına sahiptir. Çünkü her şeyden önce Kudüs Gücü ve Kasım Süleymani, İran'ın Irak içerisindeki devletten halka yüzü olmuştur. Bu özelliğinin yanında diğer bölümlerde de belirtileceği üzere Irak içerisindeki yardım kuruluşlarının bir kısmı da Kudüs Gücü grubu veya gruba yakın kişiler tarafından sağlanmıştır.

2.3. Kültür ve İslami İlişkiler Kurumu

İran'ın yumuşak gücünü alana yayan kurum ise İran Kültür ve İslami İlişkiler Kurumu'dur. 1995'te kurulan kurum, İran'ın dini ve kültürel anlamda tanınmasını ve Humeyni ile gelen velayet-i fakih teorisi başta olmak üzere İran yaşam tarzını, kültürünü, dini anlayışını yayma konusunda önemli bir etkinlik göstermektedir. nceliklerini daha çok şiiilerin yaşadığı yerler olan Irak, Lübnan ve Pakistan ülkelerine veren kurumun temel görevleri arasında; İran'ın diğer ülkeler ve örgütlerle kültürel ilişkilerini geliştirmek, kültürel bağları geliştirerek kültürel alışverişi sağlamak, İslami vahdet için çalışmak, İslam anlayışını doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamak ve İran-İslam kültür ve medeniyetini doğru bir şekilde aktarmak yer almaktadır (Yegin, 2017: 21).

şiiliği yayma konusunda faaliyet yürüten kurumlar arasında; Dünya Ehli Beyt Kurultayı, İslami Tebliğ Teşkilatı, Mezhepleri Yakınlaştırma Kurumu, İran

Rehberinin Dış Temsilcilikleri, İnan Dışındaki Dini Havzalar, İmam Humeyni Yardım Komitesi gibi kurumlar yer almaktadır (Karaoğlu, 2021: 67). Bu kurumların yanında İnan'ın başta Irak olmak üzere birçok ũlkede yayın faaliyetleri de bulunmaktadır. Televizyon kanallarından dergi faaliyetlerine kadar geniş bir alanda faaliyet gŖstererek başta İnan'ın kendi kŭltŭrŭ olmak üzere yaptığı faaliyetleri yayın yapılan ũlkenin halkına benimsetmeye çalışmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İRAN'IN İRAK İÇERİSİNDEKİ GÜÇ UYGULAMALARI

İrak, yeraltı kaynakları, jeopolitik konumu ve dini anlamda kutsal yerlere sahip olması nedeniyle hem bölge hem de dünya nezdinde önemli bir ülkedir. Bu özelliklerine bağlı olarak da Ortadoğu bölgesinde güç dengeleri açısından önemli bir ülke konumundadır. İran için önemini ise daha çok sınır komşusu olması, 1979 yılında yaşadığı devrimin hemen ardından doğrudan tehdit hissettiği ülke olması, nüfusunun büyük bir bölümünün Şii olması ve Şii mezhebi için önemli dini mekanları bünyesinde barındırması gibi özellikleri Irak'ı önemli hale getirmektedir.

2003 yılında yaşadığı işgal süreciyle birlikte İran'ın sürekli olarak ABD'yi kendi rejimine karşı en büyük tehdit olarak betimlemesi nedeniyle Irak'ı çok yakından izlemesine neden olmuştur. Saddam döneminde Şiilerin ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmesi ve ABD'nin de Baassızlaştırma politikası neticesinde Irak içerisinde Şiiler önemli bir pozisyon elde etmişlerdir. ABD işgalinin yanında daha sonraki süreçte IŞİD'in Irak içerisinde güçlenerek alan kazanması ve Şiiilere karşı katliamcı tavrı nedeniyle İran, Irak ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Bu süreçte ortaya çıkan güç boşluğunda İran, Irak'ta bulunan ve devrim sürecinden sonraki süreçte sürekli olarak yakın ilişki kurduğu gruplar ile ilişkilerini daha da güçlendirme yoluna gitmiştir. Bu yakınlaşma sonucunda İran, Irak içerisinde siyasi partilerden paramiliter gruplara, ekonomik alanlardan sosyal yardım kuruluşlarına kadar birçok alanda aktif faaliyet göstermeye başlamıştır.

Bu başlık altında 2003'ten sonraki süreçte İran'ın Irak içerisinde bulunduğu siyasi ve askeri gruplar ile ittifakları ve onlara İran'ın destekleri, Irak ile çok yakın ekonomik bağlar kurması, Irak içerisinde bulunan Şii gruplara ait televizyon kanalları, vakıf kuruluşları, Irak'ta bulunan Şii kutsal yerleri kendi çıkarları doğrultusunda halkı etkilemek için nasıl kullandığı ve kendi bünyesinde bulundurduğu üniversiteler yoluyla nasıl misyoner yetiştirdiği ele alınacaktır. Bu kapsamda bu başlıklar altında İran'ın Irak içerisinde akıllı güç stratejisinde nasıl hareket ederek Irak içerisinde hem sert hem de yumuşak güç araçlarını kullanarak hareket etmesine bağlı olarak nasıl alan kazanmaya çalıştığı incelenecektir.

3. İRAN'IN İRAK İÇERİSİNDEKİ SERT GÜÇ KAPASİTESİ

İran ile Irak arasındaki ilişkiler daha çok her iki taraf için de gergin bir ortamda geçmiştir. Ancak 2003 Amerikan işgali ile İran için Irak'ta yeni iki durum ortaya çıkmıştır. Bu durumlardan ilki daha öncesinde sürekli olarak çekişmeler ve çatışmalar yaşadığı Saddam rejiminin Irak içerisinde son bulmuş olmasıdır. Böylece İran aslında kendisine karşı sürekli olarak saldırgan politikalar izleyen ve Irak içerisinde kendi mezhepsel kimliğini sürekli baskı altında tutan birisinden kurtulmuştur. Ancak buna karşın olarak ikinci durum olan kendisine sınırı olan bir ülkede, yine kendisinin 1979 yılından günümüze kadar olan süreçte sürekli olarak şeytan benzetmesini yapmış olduğu ve düşman addettiği ülke olan Irak'a yerleşmiştir (Şen, 2018: 224). Bu nedenle de İran daha çok şüpheli bir şekilde yaklaşmaya çalışmıştır. Bu şüpheliği en iyi şekilde ortaya koyan ise Ayetullah Hamaney'in Irak işgali için yapmış olduğu yorumdur:

ABD, amacının Saddam'ı ve Baas rejimini ortadan kaldırmak olduğunu iddia etmektedir. Gerçek amaç OPEC'e (Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü) sahip çıkmak ve bölgenin toprak kaynaklarını yutmak, Siyonist rejime daha yakın bir destek sunmak ve İslami İran, Suriye ve Suudi Arabistan'a daha yakın karşı koymaktır (Yolchiyev, 2016: 55).

Bu şüpheliğe bağlı olarak da İran, Irak içerisindeki çekincelerini ortaya koymuştur. İran için Irak içerisinde istikrarsızlığın artması ve Irak'ın parçalanması bir tehlike arz etmektedir. Bunun yanında buna zıt bir şekilde Irak içerisinde İran'a karşı meydana okuyabilecek bir gücün de ortaya çıkmasından çekinmiştir (Sinkaya, 2014: 3). Bu nedenle İran, Irak'ın ne tam olarak güçlü ne de tam olarak zayıf bir durumda kalmasını istemiştir. İran askeri, siyasi, ekonomik ve mezhepsel açıdan kendisinin hâkim olabileceği, etkileyebileceği bir devlet arzu etmiştir.

İran'ın Irak içine etki etme isteğinin bulunmasını da aslında zaruri bir ihtiyaç olarak tanımlayabiliriz. Çünkü sınır komşusu olan bu devlette olan herhangi bir durum İran'ı hem siyasi hem ekonomik hem de güvenlik açısından tehdit edebilecek bir potansiyele sahiptir. İran, 1979 devriminden sonra Sünni devletler arasında en çok Saddam rejimi ile çatışmalar yaşamıştır. 2003 ABD müdahalesinin ardında ise İran için Irak'ta yeni tehditler ortaya çıkmıştır. İlk olarak Tahran, Irak'ta kurulacak olan rejimin Sünni, Şii, ulusalcılar veya seküler Şiiiler'den olsun, düşmanca bir tavır

sergileyebileceğinden çekinmiştir. İkinci olarak ise, oluşacak yeni hükümetin ABD destekli bir kukla hükümet pozisyonunda hareket ederek, ABD'nin politikalarını Irak üzerinden uygulama potansiyelinin bulunması da bir tehdit unsuru olarak algılanmıştır. Üçüncü olarak İran asla Irak içerisinde kendisine rakip olarak doğabilecek bir siyasi modelin ortaya çıkmasını istememiştir. Çünkü Şiiler arasında kendisinin kurmuş olduğu rejime karşı tehdit oluşturabileceğini yani kendisine karşı alternatif bir görüş sağlayabileceklerini düşünmüştür. İran'ın algıladığı diğer bir tehdit ise Irak içerisinde bulunan Kürt grupların ülke içerisinde güçlenerek ve bu güçlerine bağlı olarak İran içerisinde yaşayan Kürt nüfusunu da Tahran'a karşı hareketlendirebileceğini düşünmüştür. Bu nedenle de Iraklı Kürtlerin güç kazanmasını İranlı Kürtlerin de güç kazanması olarak görmüştür. Son olarak İran, Saddam döneminde sürekli tehdit olarak algıladığı Sünni rejim gibi yine Sünni grupların Irak içerisinde güçlenerek İran için bir tehdit potansiyeli taşıyabilecek unsurlara sahip olmasından endişe duymuştur. Bu gruplar arasında Sünni El Kaide olduğu gibi Sünni silahlı gruplar da vardır (Yolchiyev, 2016: 56). Tehditlere genel anlamda baktığımızda İran'ın aslında başta kendi içerisinde yaşama ihtimali bulunan sorunlar ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Bunun yanında aynı zamanda İran, Şiilik üzerindeki etkisini de Ncef merkezli bir anlayışa bırakmamaya çalışmıştır. Bu bağlamda İran siyasi anlamda üstünlüğü kaptırmamaya çalışırken aynı zamanda ekonomik ve dini anlayışını da olumsuz yönde etkileyebileceğini düşünerek başta bölgede olmak üzere dünyadaki Şii nüfus üzerindeki etkisini kaybetme endişesi bulunmaktadır.

İran bu tehditlerin kendisine karşı neler doğurabileceğini bilmesine bağlı olarak Irak içerisinde aktif rol oynayan ülkelerin başında gelmiştir. İran, ABD'nin Irak müdahalesinin ardından Irak içerisinde ortaya çıkan siyasi ve askeri alanı iyi kullanabilmiştir. 2003 yılında merkezi hükümetin yani İran'ın düşman addettiği bir unsurun ortadan kalkmasıyla birlikte İran ile Irak arasındaki ilişkiler hasımlıktan stratejik ortaklığa doğru evrilmiştir. Bunda da en büyük pay sahibinin ülkedeki Baas rejimini ortadan kaldıran ve ülkeyi federal bir yönetime çeviren ABD'nin olduğunu söyleyebiliriz (Sinkaya, 2014: 3). Aslında İran için ABD'nin Irak içerisinde ortaya çıkardığı durum kaçırılmaz bir fırsat olmuştur. Çünkü Saddam rejiminden kendisine kaçmış olan Şiilerin tekrar Irak içerisine dönmelerini sağlamış ve Irak Şiileri arasındaki önemli gruplar ve şahsiyetler ile ilişkisini rahat bir şekilde kurmuştur. Bu ilişkiler

içerisinde başta siyasi olmak üzere aynı zamanda grupların kendi askeri örgütlenmeleri ile de ilişki kurmaktan geri durmayan İran hem siyasi olarak hem de askeri olarak Irak içerisindeki gruplara desteğini eksik etmemiştir. Böylece İran kendisinin her daim etkisini hissettirebileceği, Irak içerisinde huzuru sağlasa da hiçbir zaman İran için bir tehdit teşkil etmeyecek şekilde bulunan bir hükümet ve askeri yapılanma istemiştir. Bu amaçla başta Şii unsurlar olmak üzere Saddam döneminde sürekli olarak baskı altında kalan Şiilerle ve onların askeri gruplarıyla ilişki kurmuş böylelikle ülke içerisinde kendi ağını kurmaya çalışmıştır. Bu stratejisi sonucunda ise İran'ın kendi sınırlarını sınır ötesinden koruma konusunda başarılı bir ivme yakaladığını söyleyebiliriz. Çünkü İran bölgede başta ABD olmak üzere İsrail ve ABD müttefiklerinden sürekli olarak tehdit hissetmektedir. Bu tehdit sonucunda İran başta Irak olmak üzere Ortadoğu bölgesinde Suriye, Lübnan, Filistin ve Yemen'de askeri olarak faaliyet gösterme yoluna gitmiştir. Tehdit hissettiği ülkelere karşı bu strateji doğrultusunda İran, kendisine yapılacak herhangi bir müdahale durumunda savaşın sadece kendi toprakları ile sınırlı kalmayacağını dile getirmiş ve hatta birçok durumda da bunu dünyaya gösterme yoluna gitmiştir. Aynı zamanda bölgede desteklemekte bulunduğu kendisine yakın grupları herhangi bir durumda kendi askeriymiş gibi kullanma potansiyeli de bulunmaktadır. Böylece kendi çıkarları doğrultusunda hareket edilmesi durumunda dahi paramiliter örgütler ile birlikte yapılması nedeniyle tam olarak sorumluluk üstlenmemekte ve uluslararası alanda daha rahat hareket etme fırsatını elinde bulundurmaktadır.

Akıllı güç stratejisi kapsamında İran, sert güç unsurlarını sürekli olarak elinde bulundurmaktan ve bunu açık bir şekilde göstermekten hiçbir zaman geri durmamıştır. İran, yumuşak güç unsurlarını elinde bulundursa da gerektiği durumlarda sert güç unsurlarını da kullanmakta ve hatta sert güç unsurlarını, yumuşak güç unsuru olarak lanse etmeyi de başarabilmektedir. Bu kapsamda bu başlık altında İran'ın Irak içerisinde yakın ilişki kurmuş olduğu siyasi gruplar, yakın ilişkilerden de öte maddi ve manevi olarak sürekli destek verdiği askeri gruplar ve onların Irak içerisindeki yerleri ile iki ülke arasında sürekli olarak geliştirilmeye çalışılan İran'ın Irak içerisindeki çıkarlarını göstermek için kullandığı ekonomik ilişkiler ele alınacaktır.

3.1. İran'ın Irak'taki Siyasi Etki Araçları

İran'ın Irak içerisinde tam olarak etkisini hissettirebilmesi amacıyla direkt olarak etki etmek yerine daha çok Saddam rejiminden kendisine doğru göç etmiş olan unsurları kullanmıştır. İran yukarıda saymış olduğumuz tehdit algılarını bertaraf etmek ve çıkarlarını maksimize etmek için tam olarak Irak içerisindeki Şii nüfus ile Irak'ta kurulan yeni sisteme havale etmemiştir. İran'ın başlıca amacı Irak içerisinde kurulan karar alma mekanizmasında kendisine yakın grupların daha aktif olarak rol almaları konusunda onları destekleyerek kendisine karşı oluşacak herhangi bir oluşumu engellemek olmuştur (Sinkaya, 2013: 8). Bu amacına bağlı olarak da İran ilk olarak Irak içerisinde bulunan, aktif olma kapasitesine sahip ve aynı zamanda kendisinin de etkisini her alanda ortaya koyabileceği siyasi müttefikler aramaya ve onları teşvik etmeye başlamıştır. İlk müttefik olarak da Irak İslam Yüksek Konseyi, İran tarafından desteklenmeye başlamıştır. Daha sonrasında ise bunu Bedir Partisi, İslami Dava Partisi ve Sadristler ile yakın ilişki kurulmuştur (Yolchiyev, 2016: 57).

3.1.1. Irak İslam Yüksek Konseyi (İİYK)

1982 yılında Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi olarak faaliyetlerine başlayan ancak 2007 yılında Irak İslam Yüksek Konseyi adını alan partidir. Parti 1980'den sonra sürgün hayatı yaşamaya başlayan Ayetullah Muhammed Bakır El Hekim tarafından kurulmuş ve Saddam rejimine karşı muhalif olanları bir araya getirmiştir. İlk olarak bir şemsiye örgütlenme olarak düşünülmesiyle birlikte İran destekli olarak kurulan bir partidir. Bu konsey merkezli olarak Irak-İran savaşı yıllarında esir alınan Iraklı Şii askerlerin kurduğu Bedir Tugayları olarak adlandırılan bir askeri güç kurulmuştur (Baştürk vd., 2013: 21). Bu güç de yine İran Devrim Muhafızları Ordusu tarafından eğitilmiş ve Irak-İran savaşı döneminde İran'a yardım ederek Saddam'a karşı savaşarak taraflarını belli etmişlerdir. İİYK'in İran ile yakın ilişki kurmasının diğer bir kanıtı ise Humeyni'nin öğretisi olan velayet-i fakih teorisini İYİK kabul ederek İran rejimi tarafından büyük çapta destek görmüştür (Crisis Group, 2005: 15). Konseyin ana ofisi kuruluş yıllarından itibaren Tahran'da bulunmaktadır.

2003 yılından sonra Saddam rejiminin devrilmesiyle birlikte İran merkezli olan İYİK, Irak'a gelerek faaliyetlerine devam etmiştir. Muhammed Bakır el-Hekim'in yerine gelen Abdülaziz el-Hekim 2009 yılında hayatını kaybetmesiyle

birlikte yerine oğlu Ammar el-Hekim lider olarak gelmiştir. 2005 yılında yapılan seçimler ile İYK seçimlere Birleşik Irak İttifakı (Bİİ) ile katılmış ve bu ittifakın birinci gelmesinin yanında ittifak içerisinde en çok oy alan parti olmuştur. 2009 seçimlerinde ise Irak Ulusal İttifakı (IUI) çatısı altında girmiş olmasıyla birlikte oy oranı düşmüştür. 2010 parlamento seçimlerinde ise oy oranı daha da düşerek sadece 21 sandalye kazanabilmiştir. 2013 yerel seçimlerine ise Vatandaş İttifakı çatısı altında giren grup oylarını tekrardan arttırmış ve 60 sandalye kazanmıştır. Ancak 2014 yerel seçimlerinde bu başarısını devam ettirememiş ve 29 sandalye kazanabilmiştir (Gürler, 2016: 41-42). İYK bu başarılarına bağlı olarak 2005 ve 2010 seçimleri ile kurulmuş olan Maliki hükümetleri ile en az sorun yaşayan koalisyon ortağı olarak bulunmuştur (Baştürk vd., 2013: 23). 2018 seçimlerine geldiğimizde ise Ammar el-Hekim İYK'den 2017 yılında ayrılarak Ulusal Hikmet Koalisyonu 'nu kurmuştur. Ancak kadrosunun genç olmasına bağlı olarak fazla oy alamasa da 19 sandalye kazanmayı başarmıştır (Kekilli, 2018: 15).

Şu anki liderliğini ise Şeyh Humam Hamoudi'nin yaptığı İYK, hala İran'a yakın bir tavır sergilemektedir. Irak içerisinde önemli bir lider olmasının yanında aynı zamanda İran içinde önemli bir pozisyonda bulunmaktadır. Irak içerisinde etki kapasitesinin geniş olmasıyla birlikte sürekli olarak Şeyh Hamoudi, İran ile birlikteliklerini dillendirmekte ve ABD'nin İran'a karşı yapmış olduğu ambargolar dahil birçok şeye karşı tavır sergilemektedir. Bir konuşmasında Şeyh Hamoudi "ABD'nin İran'a karşı uyguladığı yaptırımlara tamamen karşı olduğunu ve ABD'nin bu davranışlarının Irak içerisinde güvensizlik ortamını sürekli olarak yıpratıldığını" belirterek "Tahran ve Bağdat'ın sürekli olarak yan yana olacak şekilde terör ile savaştığını" eklemiştir (Farsnews, 2018).

3.1.2. Dava Partisi

Dava Partisi, Irak içerisinde daha çok komünizme karşı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. 1940'larda ve 1950'li yıllarda Irak'taki Şiiilerin sürekli olarak siyasi alandan dışlanmalarına ve komünist hareketin İslam dinine aykırı olan bir ideoloji olarak görülmesine bağlı olarak Şiiiler de başka alternatifler aramaya başlamışlardır. Komünizmin Irak içerisinde 1950'nin sonlarına doğru zayıflamasına bağlı olarak da İslam inancı, Irak içerisinde çekim gücünü arttırmıştır (Watts, 2012: 25). Irak'ta günümüze kadar olan süreçte varlığını korumuş olan Dava Partisi, ülkede köklü geçmişi olan organize siyasi Şii harekettir. Dava Partisi'nin amacı dinin, siyasi, sosyal

ve fikri alanda daha da etkin olmasını sağlamak, İslami değerleri topluma lanse eden bir dünya görüşünü sunmak suretiyle Irak içinde bir siyasi uyanış ve hareket oluşturmaktır. Dava Partisi'nin düşünce yapısı Soğuk Savaş sürecinde liberalizm ile komünizm arasındaki çekişmeye karşı olarak İslam'ın da üçüncü bir hareket, düşünce olarak ortaya çıkmasını sağlayarak etkin olma konusunda hareket edilmesidir (Baştürk vd. 2013: 17-18). Dava Partisi'nin politik ideolojisinin oluşmasında etkili olan kişi ise Muhammed Bakr Es-Sadr'dır. Sadr daha öncesinden de İslami kuralların devlet yönetiminde etkin olmasını istemesiyle birlikte 1979 yılında İran İslam Devrimi'nin Humeyni tarafından başarılı bir şekilde sonuçlanmasının ardından İran'ın yönetim anlayışına benzer bir anlayışını benimsemeye başlamıştır (Shanahan, 2004: 947). Ancak Sadr'ın görüşünün parti içerisinde etkin bir rol oynamasıyla birlikte aynı zamanda parti dönüşümler de geçirmiştir. Bunlar arasında Baas rejiminin Dava Partisi'nin Irak içerisinde etkinliğini sürekli arttırmasına bağlı olarak üzerindeki baskı da sürekli olarak artmıştır. Bu baskı sonucunda Dava Partisi üyesi olan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu Irak'tan atılmıştır. İkinci olarak Baas rejimi, Dava Partisi'nin etkinliğinin artmasına bağlı olarak bazı parti üyelerini idam etmiş ve bu nedenle de parti siyasi arenaya girme konusunda daha da zorlanmaya başlamıştır. 1970'lerin ortalarında ise Baas rejimi saldırılarını daha da arttırarak partiyi yok etmeye yönelik adımlar atmaya başlamıştır. Bu karar kapsamında da Muhammed Bakr Es-Sadr idam edilmiştir (Dai, 2008: 247-248). Daha sonrasında parti İran'ın da destek vermesiyle birlikte militer bir yapı olmaya başlamıştır. Saddam rejimine karşı saldırılar olmasına rağmen yine de binlerce insan idam edilmiş ve sonrasında parti üyeleri 2003 yılına kadar sürecek olan sürgün hayatına başlamışlardır. Aynı zamanda Maliki'de, Şam'da partinin bürosunu açarak Hizbullah ile yakın ilişki kurmuştur (Schmidt, 2008: 22).

ABD işgalinin ardından Maliki, ABD'ye karşı bir tavır almaktan ziyade daha çok Irak içerisine odaklanarak hareket etmiştir. ABD ise Maliki'nin silahlı bir grubu olmaması ve aynı zamanda diğer Şii gruplara göre daha zayıf bir pozisyonda yer alması nedeniyle Maliki'ye karşı daha yumuşak davranmışlardır. Buna bağlı olarak da Maliki 2005 yılında yapılan seçimlere Birleşik Irak İttifakı altında girmiş ve Dava Partisi 4 bakanlık ve başbakanlık koltuğunu kazanmıştır. 2006-2008 yılları arasında Maliki tam olarak mezhep temelli bir politika yürütmese de yine de Şii gruplar dahil olmak üzere İran tarafından destek görmüştür. Maliki'nin din temelli olarak hareket etmemesinin sonucu olarak da 2009 yılında yapılan seçimler de oylarını arttırmıştır.

Maliki'nin politikasıyla birlikte Sünni gruplar da partiye dahil olarak Dava Partisi'nin oylarını arttırmış oyların %28'ini kazanmıştır. Ancak bu süreçle birlikte İran, ABD'nin de çekilmesi nedeniyle Irak içerisinde daha aktif olmaya başlamıştır. Şii grupların Irak içerisinde birbirleriyle çatışması nedeniyle İran, Irak içerisindeki Şii grupları sağlamlaştırmak istemiştir. Aynı süreçte İran, Irak içerisinde bulunan sınıra yakın yerlerdeki petrol bölgelerinden petrol çıkarımı yapmaya başlamış, Maliki hükümetiyle bağlarını daha da sıkılaştırmıştır. Ancak ABD'nin bölgedeki etkisini azaltmaya başlamasıyla birlikte Maliki'nin İran ve ABD arasında uyguladığı denge politikası bozulmuş ve İran, Irak içerisinde daha da etkin hale gelmeye başlamıştır (Yolchiyev, 2016: 70).

2014 sürecinde ise yine Dava Partisi'nden olan Haydar El İbadi Irak yönetiminin başına geçmiştir. Maliki'ye göre farklı bir politika yürüterek hareket eden Abadi sadece İran ile ABD arasında kalarak hareket etmemiştir. Bu iki ülkenin yanında aynı zamandan Suudi Arabistan, Kuveyt olmak üzere bölgesel kuvvetler ile de yakın ilişki kurmaya çalıştığı gibi DEAŞ ile de mücadele kapsamında önemli adımlar atmış ve Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin tek taraflı olarak bağımsızlık vurgusunu merkez lehine çözmeyi başarmıştır (Kekilli, 2018: 12). Bunun haricinde önemli olan bir nokta ise 2019 yılında yaşanan İbadi'nin Dava Partisi'nden istifa etmiş olmasıdır. Partiden istifa etmesiyle birlikte neden istifa ettiği yönünde ortaya çıkan tartışmalar ekseninde aslında İran'ın parti üzerindeki etkinliği de ortaya çıkmıştır. İran, Dava Partisi'ni ihtiyaç anlarında kullanılabilecek bir İslami hareket olarak görmesi ve parti liderliğini kaldırarak İran istihbaratı vasıtasıyla partiyi yöneterek Irak içerisinde hareket etmek istediği için yeni isimleri partiye zorla aldırıldığı belirtilmiştir. Bu kişiler arasında İran istihbaratı ile yakın ilişki kurmuş olan Tarık Necm'de vardır (Al-Amin, 2019). Bu da bizlere aslında İbadi'nin parti içerisinde veya yönetimde isteklerinin olmadığını çünkü eğer istekleri olsaydı bunları başbakan iken rahatlıkla gerçekleştirebileceğini göstermektedir. İbadi aslında parti içerisinde İran'ın aşırı derecede aktif rol alarak hareket ettiğini ve parti başta olmak üzere Irak yönetimini de kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışması nedeniyle bir karşı duruş olarak partiden istifa etmiştir. İbadi sürekli olarak İran yanlısı gruplara da mesafeli bir tavır sergilemiştir. Maliki'nin zıttı şekilde hareket ederek Haşdi Şabi grubunun yaptığı faaliyetleri dile getirip eleştiride bulunmuş ve

aynı zamanda İslam Devleti grubuna karşı da Amerika'nın desteğini alarak hareket etmeyi seçmiştir (Hasan, 2019).

3.1.3. Sadr Grubu

Irak'taki Şiiler arasında önemli bir mevkiye bulunan Sadr grubu aynı zamanda Şiiler üzerinde bir etki yaratabilme kapasitesine sahip olması nedeniyle Irak içerisinde önemlidir. Ailesinin de Irak içerisinde nüfuzu bulunmasına bağlı olarak Mukteda es Sadr'ın günümüzde bu nüfuzu devam ettiren bir lider olduğunu söyleyebiliriz. Aile olarak aslen Lübnanlı olsalar da Irak içerisinde tarihsel olarak önemli aktörler arasında yer almışlardır. Sadr grubu İngilizlerin Irak üzerinde kurmaya çalıştığı tahakkümden tutun da Faysal'ın kral olarak yönetime gelmesine kadar birçok önemli konuda karşıt tarafta yer almış, sürekli olarak Irak'ın bağımsızlığı ve bütünlüğü konusunda önemli kararlar vermiştir. 1973'te doğan Mukteda es Sadr da aile geleneğini devam ettirircesine 2003 yılından günümüze kadar olan süreçte aktif olarak rol almaya başlamış ve Irak içerisinde önemli bir aktör olarak yerini almıştır. Bu konuda vermiş olduğu en önemli kararlar ise ilk olarak Mehdi Ordusu'nu kurması ve daha sonrasında ise Irak siyasetinde aktif olarak hareket etmeye başlamasıdır (Şahin ve Abbas, 2018: 164-165).

Sadr grubunun Irak içerisinde takip etmekte olduğu siyasi ideolojisini aslında tarihsel olarak şekillendiğini söyleyebiliriz. İlk olarak dini siyasi otorite Ayetullah Sadık El-Sadr'ın kurmuş olduğu marja'iyya devamıdır. İkinci olarak Sadr grubu ailenin temel prensibi olarak sürekli anti emperyalist bir anlayış içerisinde olmuştur. Buna bağlı olarak da Mukteda es Sadr da anti emperyalist bir çizgide hareket ederek 2003 yılında ABD'nin yapmış olduğu işgale karşı tavır almıştır. Son olarak ise Şii olmaları nedeniyle Şii mezhepçi bir anlayış ile hareket etmeleriyle birlikte Iraklılık ve Arap kimliğini de sürekli olarak ön planda tutmaktadırlar. Bu üç temel siyasi anlayışa bağlı olarak Sadr grubunun aslında velayeti fakih teorisi karşıtı, anti Amerikancı bir anlayışa sahip olmasının yanında anti İrancı bir anlayışında hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Sadr grubu başta ülke içindeki siyasi ortam olmak üzere askeri anlamda da sürekli olarak İran ile yakın ilişki içerisinde olmayı sürdürmüştür (Robin-D'Cruz, Mansour, 2020: 11).

2003 ABD işgaliyle birlikte anti emperyalist tavrını devam ettiren Mukteda es Sadr önderliğindeki Sadr grubu, işgalin başlamasıyla birlikte başta sözlü olarak bir

karşı duruş sergilemeye başlamıştır. Bu süreçte es Sadr mezhepçiliğe karşı tavrı almış ve Irak topraklarının bölünmemesi yönünde demeçler vererek birlik ve bütünlüğün önemini sürekli olarak vurgulamıştır. Aynı zamanda Sünnilere yönelik herhangi bir söylemsel saldırıda bulunmayarak iş birliği içinde hareket etme yollarını aramıştır. Bu süreçte ABD tarafından oluşturulan Irak Yönetim Konseyine dahil olmayı reddetmiş, 2004 yılında kendi hükümet yapısını oluşturmaya başlamış, ABD ile iş birliğine gittiklerini belirterek Dava Partisi ve Sistani'ye karşı da tavrı almıştır. Sadr grubu Şii bölgelerinde etkili olması, ABD karşıtı tutumu, İran'a karşı Irak'ı savunan milliyetçi bir tavrı sergilemesine bağlı olarak oluşturduğu Mehdi Ordusu kısa zamanda 50000'lik bir güç olarak ortaya çıkmıştır (Benli, 2013: 460).

Irak siyasetinde etkinliğine bakacak olursak Sadr hareketi 2004 yılında ABD'nin kurmuş olduğu konseye katılması ve katılanlara karşı bir tavrı sergilemesine karşın 2005 yılında Irak Yüksek Konseyi ve Dava Partisi'yle aynı koalisyona katılarak 32 sandalye kazanmayı başarmıştır. Bu kazanım ile Sadr, Irak içerisinde hareketini daha da pekiştirmiş ve sağlık, ulaştırma gibi birçok bakanlığı da elde etmiştir (Bruno, 2008). 2010 genel seçimlerinde ise Sadr Partisi, Irak Ulusal Birliği'ne dahil olmasıyla 39 sandalye kazanarak başarısını kanıtlamıştır. Bu dönemde Maliki ile ters düşmesine rağmen araya İran etkisinin girmesiyle birlikte Sadr grubu Maliki'nin ikinci kez başbakan olmasını kabul etmiştir ama buna karşılık olarak 7 bakanlık elde etmişler ve güvenlik, istihbarat gibi birimleri üzerindeki etkilerini de arttırmışlardır. Buna ilave olarak ise meclis başkanlığı yardımcılığını alarak güçlerini daha da pekiştirmiş ve bu seçimde de zafer elde etmişlerdir. 2014 seçimlerinde ise Sadr siyasetten çekildiğini açıklamasına bağlı olarak Sadr grubu seçimlere tam olarak ilgi göstermemiş ve buna bağlı olarak da 39 olan sandalye sayısı 34'e düşmüştür. 2018 seçimlerinde ise Sadr, ABD ve İran karşıtı olarak bir siyaset izlemeye başlamıştır. Seçimlerde daha öncesinde sürekli olarak devletin daha iyi olması konusunda söylemsel düzeyde uyarılar yapan ve hükümetin yapmış olduğu yolsuzlukları ortaya çıkaran bir tavrı sergilemesine bağlı olarak bu seçimde 54 milletvekili çıkararak en çok milletvekili çıkararak ittifakı olmuştur. Bu seçimle birlikte Irak siyasetinin merkezine Sadr oturmuştur (Şahin ve Abbas, 2018: 170-171).

İran'a karşı tavrı sergilemesine karşın Sadr'ın İran ile yakın ilişki içerisinde olduğu yukarıda da belirtilmiştir. Ancak burada Sadr aslında siyasi manevralar halinde ilerlediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Sadr, ABD'nin kendi hareketine ve

Mehdi Ordusu'na karşı olarak askeri operasyonlarını arttırmasıyla birlikte Sadr, 2007'de İran'a geçmek durumunda kalmıştır. Söylemsel olarak Kum'da din eğitimi almaya gittiği belirtilmesine rağmen tam olarak bir kanıt bulunamamıştır. Çünkü aynı dönemde ABD'nin operasyonlarının yanında Mehdi Ordusu, İran güçleri ile de ciddi çatışmalara girmiştir ve Sadr'ın geri dönmesi 2011 yılını bulmuştur (Acar, 2020: 252-253). Diğer bir açıdan bakacak olursak Sadr grubu askeri olarak İran'dan destek almaktadır. Kudüs Gücü tarafından Mehdi Ordusu'nun desteklenmesi ve askerlerinin eğitilmesi ise buna örnektir. Ancak hem Sadr hem de İran birbirlerine karşı tam olarak fırsat vermemeye çalışmaktadırlar. Çünkü Sadr eğer ki ülke içerisinde İran karşıtı bir tavır takınmazsa kendi tabanını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalacaktır. Mesela Sadr, Süleymani'nin ve Mühendis'in öldürülmesiyle birlikte Irak içerisinde ortaya çıkan güç boşluğunu kullanarak, Irak içerisinde bulunan İran yanlısı gruplara karşı daha yakın tavır sergilemeye başlamış ve kendi yanına çekmeye çalışmaktadır. Buna karşın İran, Sadr grubuna karşı dikkatli olmazsa kendisine karşı olarak bölgede yeni bir Şii hareket başlayabilir ve İran'ın bölgedeki etkinliğini sekteye uğratma potansiyeli doğurabilir (Robin-D'Cruz ve Mansour, 2020: 16-17). Bu nedenle de her iki taraf içinde birbirileri düşman iken aynı zamanda birer dost pozisyonlarını sürdürme çabası içerisindeyler. Çünkü İran'ın Irak içerisinde Sadr grubuna karşı kullanma potansiyeli bulunan hem siyasi hem de askeri yapılar bulunmaktadır. Aynı şekilde Sadr grubunun da İran'ı engelleyecek yapıların elinde bulundurması nedeniyle her iki tarafta birbirlerine karşı temkinli yaklaşmaktadırlar.

3.1.4. El Fetih Koalisyonu

El Fetih Koalisyonu, Irak içerisinde İran için önemli bir aktör pozisyonundadır. Çünkü İran'a yakın olan grupların büyük bir bölümü bu koalisyon içerisinde yer alarak Irak seçimlerine katılmakta ve meclis içinde bir güç oluşturmaya çalışmaktadırlar. İran'a yakın paramiliter grupların büyük bir bölümünün temsilcileri bu koalisyon içerisinde yer alarak hareket etmektedirler. Haşdi Şabi askeri bir çatı örgüt olduğu gibi El Fetih Koalisyonu da siyasi bir çatı örgütlenme olarak hareket ederek İran yanlısı grupların birlikte hareket etmesini sağlamaktadır. Koalisyona yetkili kesimler tarafından Humeyni'nin bir projesi olarak bakılmaktadır. Çünkü koalisyonun lideri dahi konuşmasında "mevcut projenin Haşdi Şabi'den ayrı. Bu projeye Humeyni'nin projesi olan Fetih deniliyor." diyerek koalisyonun İran amaçlı bir kuruluş olduğunu açık şekilde ortaya koymaktadır. IŞİD'in askeri olarak büyük

oranda Şii silahlı gruplar aracılığıyla yenilmesine bağlı olarak koalisyon bu askeri kazanımları kaybetmek istememektedir. Yani askeri alanda kazanılan başarılar siyasi alana da yansıtılarak İran yanlısı grupların Irak siyasetinde de önemli bir aktör olarak yer almasını sağlamak istemektedirler. Bu amaçla da sürekli olarak 2021 yılı içerisinde yapılan seçimlerden öncesinde, İran yanlısı gruplardan gelecek seçimlerde Fetih Koalisyonu'ndan birisinin seçileceğini belirten açıklamalar yapmışlardır. Asaib Ehl El Hak lideri Kays el Kazali bir röportajında “bir sonraki başbakan, Fetih İttifakı tarafından veya Fetih İttifakı tarafından belirlenen koşullara göre seçilen biri olacak.” açıklamasını yaparak kendilerinin sadece silahlı bir grup olarak Haşdi Şabi içinde yer almaktan daha çok Irak siyasetinde etkin olmak da istediğini ortaya sermiştir. Bedir Örgütü, Asaib Ehl El Hak ve Hareket El Nucebba koalisyon içerisinde yer alarak İran yanlısı hareketlerini hiçbir zaman gizlememişler ve Irak içerisindeki Sünni grupları dahi bu konuda tedirgin etmişlerdir (Majidyar, MEİ, 2018).

Koalisyon aslında Irak Meclisi'nde kısmen de olsa bir güce sahip olmuştur. 2018 seçimlerinde 329 sandalye arasından 48 sandalye elde ederek siyasi güç elde etmiştir. Ancak 2021'de yapılan seçimlerde 48 olan koltuk sayıları 14 sandalyeye düşerek büyük bir güç kaybetmiştir. Ancak İran destekli grupların olmasına da bağlı olarak yapılan seçim sonuçlarını hiçbir şekilde kabul dahi etmeyeceklerini açıklamışlardır. Seçim sonuçlarının açıklanmasının ardından Ketaib Hizbullah lideri el-Askeri, oylarda manipülasyon olduğunu ve meclisten kendi koalisyonlarının çıkarılarak milislerin hedef alındığını söyleyen açıklamalarda bulunmuştur (Karam ve Abdul-Zahra, AP News, 2021).

İran askeri alanda destek verdiği unsurların siyasi alanda da aktif olarak bulunması noktasında çok iyi bir strateji uygulamaktadır. Çünkü İran destekli yapılar seçimlerde başarı göstermesi durumunda her türlü Irak meclisinde askeri alanda olduğu gibi yanlı bir şekilde hareket ederek yine İran'ın çıkarları doğrultusunda hareket edeceklerdir. 2021 seçimlerinde olduğu gibi koalisyonun seçimlerden pek de başarılı çıkmaması durumunda dahi kazanan grup, mecburen İran yanlısı gruplar ile hükümet kurmak durumunda kalmaktadır. Eğer ki İran yanlısı gruplar hükümet kurmaya isteksiz şekilde davranmaları durumunda bu sefer de Irak siyasi hayatında bir felç yaşanmaktadır. Çünkü seçimlere katılan koalisyonlar tek başlarına hükümet kuracak çoğunluğa erişememektedirler. Bu nedenle de İran her iki türlü de kendi çıkarları doğrultusunda hareket edilmesini tetikleme ihtimalini elinde

bulundurmaktadır. Ancak 2021 seçimlerinde Fetih Koalisyonunun bir gerileme yaşamasının nedeni de yine İran yanlısı grupların faaliyetleridir.

3.2. İran'ın Irak'taki Ekonomik Etki Araçları

2003 ABD müdahalesinin ardından ortaya çıkan savaş durumu ve daha öncesinden hem İran-Irak Savaşı, I. Körfez Savaşı ve bunlara bağlı olarak uluslararası toplumun uyguladığı ambargolar Irak'ı uzun soluklu bir ekonomik darboğaza sürüklemiştir. 2003 ABD müdahalesiyle birlikte ve daha sonraki terör eylemleriyle de ülkenin büyük bölümü yıkım ile karşı karşıya kalmıştır. Oluşan olumsuz durumla birlikte İran, ABD'yi Irak içerisinde zayıflatma girişimi olarak ekonomiyi de kullanmaktan geri durmamıştır. Irak'ın tecrübe ettiği olumsuz şeyler İran'ın bu konuda cesaretlenmesini sağlamıştır. 2003 yılından sonraki süreçte İran ile Irak arasında birçok alanda anlaşmalar yapılmıştır. Bu anlaşmalar içerisinde güvenlik, eğitim, çevre, ulaşım gibi alanların yanında aynı zamanda gümrük ve tarifeler, sanayi, altyapı gibi alanlarda da anlaşmalar yapılmıştır. Bu anlaşmalar yoluyla İran, Irak'a diğer ülkelere nazaran daha kolay yoldan ve daha hızlı şekilde ihracat gerçekleştirebilmekte ve buna bağlı olarak da Irak üzerindeki ekonomik etkisini kolaylıkla arttırabilmektedir. İki ülke arasındaki ticaret hacmi ABD'nin engellemelerine rağmen 2019 yılında 12 milyar dolar civarında gerçekleşmiştir ve taraflar hedeflerinin 20 milyar olduklarını beyan etmişlerdir. Ancak bu dönemde ortaya çıkan İran karşıtı ayaklanmalar ülke içerisinde İran mallarına karşı boykot hareketlerine neden olmuş ve bu nedenle de hedeften uzaklaşmıştır (The Iran Primer, 2021). Burada üzerinde durulması gereken nokta İran'ın bunu kısa bir süre içerisinde başarmış olmasıdır. Irak'ın İran'dan ithalatına baktığımızda Saddam dönemi olan 2000 yılında yaklaşık 27 milyon dolarken bu oran 2005 yılına geldiğinde yaklaşık 918 milyon dolara ulaşmıştır. 2018 yılına gelindiğinde ise Irak'ın İran'dan ithalatı daha da artarak yaklaşık 9 milyar dolara ulaşmıştır (OEC, 2021). Irak, İran'dan enerji hariç en çok sebze ve meyve, işlenmiş gıda ürünleri, sanayi ürünleri, inşaat malzemeleri, elektrikli makine ve cihazlar ve motorlu araçlar ithal etmektedir. Ancak taraflar arasında ekonomik olarak en önemli alanlardan ilki elektrik sektörüdür. İran doğalgaz kaynakları bakımından zengin olmasına bağlı olarak elektrik üretiminde hem kendi iç pazarına hem de ihraç edebilecek kadar elektrik enerjisi üretme kapasitesine sahip bir ülkedir. Irak'ın da elektrik konusunda dışa bağımlı olmasına bağlı olması nedeniyle bu zaaf İran tarafından bir etki aracı olarak kullanılmaktadır. Irak elektrik ihtiyacının

2013 yılında %68'ini İran'dan karşılarken bu oran 2017 yılında %84,2 olarak gerçekleşmiştir. Irak enerji kaynakları bakımından zengin olmasına karşın elektrik enerjisi üretecek altyapısının olmaması ve hükümet politikalarının buna karşı başarısız olması nedeniyle elektrik açısından Irak, her geçen yıl İran'a daha da bağımlı bir hale gelmektedir (Akıncı, 2020: 7). Bu nedenle de Irak'ın elektrik enerjisi bakımından İran'a bağımlı olmasını normal bir ticari ilişkiye benzetmek hata olacaktır. Buna en iyi örneği ise 2008 yılında Basra'da elektrik kesintileri yaşandığı dönemde İranlı yetkililer teknik bir arıza olduğunu beyan etmelerine karşın Iraklı yetkililer ise daha çok Irak'ın Sadr grubu üzerindeki baskısı nedeniyle İran'ın bir cezalandırması olarak belirtmişlerdir. Kısaca İran, Irak'a sağladığı elektriği Maliki hükümetine karşı bir araç olarak kullanma konusunda geri durmayacağını göstermiştir (Gamel, 2008). Aynı şekilde 2018 yılında da Irak'ta ortaya çıkan halk gösterileri sırasında İran'da hava sıcaklığının 50 dereceyi aştığı Basra, Zikar, Meysan ve Musenna gibi kentlere giden elektriği keserek Irak'ta oluşan gösteri dalgasına yenisini eklemeyi başarmıştır (Okuducu ve Karaalp, 2018). İran'ın bu iki davranışı da bizlere elektriği dahi Irak üzerinde bir caydırıcı etki aracı olarak kullanmaktan geri durmayacağını ve Irak içerisinde altyapı konusunda dahi ne kadar güçlü olduğunu gösteren bir unsurdur.

İran ile Irak arasındaki ikinci önemli ekonomik alan ise turizmdir. Her iki ülkede de Şiiler için kutsal mekanların ve eğitim alanların bulunması nedeniyle taraflar turizm konusunda da bir dizi anlaşma imzalayarak ziyaretleri kolaylaştırmayı amaçlamışlardır. 2019 yılında Ruhani'nin Irak ziyaretinde tarafların gezginler için vize ücretlerini kaldırma kararı bu konuda atılmış önemli bir adımdır. Iraklılar, İran'ın batısında yer alan şehirleri ve Iraklı Şii hacılar kutsal Meşhed kentini ziyaret ederken İranlılar ise Şiiler için kutsal olan Necef ve Kerbela'daki türbeler başta olmak üzere Irak'ta birçok noktaya seyahat etmektedirler (Bourse and Bazaar, 2021). Bu amaçla da İran hükümeti hacılar için sadece Necef'e turistlik tesisler inşa edilmesi ve iyileştirmelerin yapılması maksadıyla 20 milyon dolar vermiştir. Kerbela'da ise hacılardan kazanılan paranın yaklaşık olarak 3 milyon dolar olduğu belirtilmektedir. Bu rakamlar her geçen yıl İranlı turistlerin artmasıyla birlikte de sürekli olarak artmıştır (Wong, 2007). Böylece İran, Şiiler için kutsal olan bölgelerde iyileştirmeler yaparak başta Irak halkı olmak üzere başka ülkelerden gelen Şiileri de yapmış olduğu yatırımlar sayesinde etkileme fırsatı da elde etmektedir. Bununla da sadece Irak

içerisinde bulunan Şiiilerin kalplerini kazanmakla kalmamakta diğere ÷lkelerden gelen Şiiilere de etki ederek kendi etki alanını daha da genişletmektedir.

Bunların haricinde İran, Irak içerisinde Şiiilerin ağırlıkta bulunduğı bölgelerde İran merkezli bankaların şubelerini açmakta ve hem finansman hem de ticaret için krediler açmaktadır. Özel bankaların yanında İran, Irak için düşük faiz oranları olan krediler de açarak Irak'ta daha aktif olmaya çalışmaktadır. Yukarıda da belirtildiğı üzere yardım kuruluşları aracılığıyla da ciddi ekonomik yatırımlar yapmaktadır. Bu yatırımların tutarı 16 milyar doları bulmaktadır (Eisenstadt, Knights, Ali, 2011: 12).

3.3. İran'ın Irak'taki Askeri Etki Araçları

3.3.1. Mehdi Ordusu

Sadr grubu siyasi olarak Irak içerisinde örgütlenmesinin yanında aynı zamanda askeri olarak da faaliyet göstermektedir. Askeri olarak faaliyet göstermesi daha çok Amerikan işgaline karşı verilen bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Saddam rejiminin yapılan müdahale sonucu devrilmesiyle birlikte Es-Sadr, ABD'ye karşı Mehdi Ordusu'nun kurulduğunu ilan etmiştir. 2008 yılına kadar ki süreçte Sadr için rol belirleyici bir unsur olmasıyla birlikte aynı zamanda Irak içerisinde yaşanan şiddet olaylarında da payı olan Mehdi Ordusu sürekli olarak kendisini aktif tutmuş bir gruptur (Basu, 2020). Ancak bu grubun diğere silahlı gruplar gibi üstünkörü bir faaliyet gösterdiğini söyleyemeyiz. Sadr'ın Mehdi Ordusu'nu kurmadaki amacı ABD'ye karşı olmasıydı. Bu grupta tamamen bu amaçla hareket ederek Irak içerisindeki çatışma ortamını körükleyecek derecede güçlenmiş bir varlığa evrilmiştir. Hatta ABD başkanı Bush dahi bu grubun Irak içerisinde Amerika için en önemli tehdit olduğunu belirtecek derecede işgal kuvvetlerine karşı saldırılarda bulunmuştur (Cockburn, 2008). 2004 yılında hem kendi milis yapılanması ve finans kaynakları hem de İran tarafından kaçak yollarla desteklenen Mehdi Ordusu, ABD'ye karşı ciddi saldırılar gerçekleştirmiş ve gücünü kanıtlamıştır (ISSS, 2019).

Mehdi Ordusu 2006-2007 yılları arasında Irak'ta kontrol kurmak için aynı zamanda El Kaide ve Sünni gruplar ile de savaşmıştır. Bu süreçte kendi etki alanını genişleterek aynı zamanda Irak'ta yaşayan Şiiiler üzerinde de bir kontrol kurmaya çalışmıştır. Ancak bu süreçte günümüzde dahi suçlamaların sürdüğü olaylar yaşanmıştır. Bu olayların başında Mehdi Ordusu'nun tahakküm kurma aşamasında Sünnilere karşı soykırım niteliğinde faaliyetlere girişmiş olmasıdır. Kendi amacının

başta işgal güçlerini Irak'tan atması olarak tanımlamasına rağmen kendisini Şiilerin koruyucusu rolüne büründürmüş ve El Kaide'ye karşı Şiileri koruduğunu belirtmiştir. Ancak El Kaide'nin Sünni bir yapıya sahip olması nedeniyle Irak içerisinde yaşayan Sünni gruplar da bu korumacı tavırdan olumsuz etkilenmişlerdir (International Crisis Group, 2008: 2).

Mehdi Ordusu her ne kadar kendi içerisinde yapılanmış, kendi finans ve insan kaynağını oluşturmuş görünse de İran'dan direkt olmamakla birlikte askeri ve maddi anlamda destek almıştır. ABD'nin isimlendirmesi ile anılan ancak içinde birçok askeri yapılanmanın bulunduğu Özel Gruplar, Sadr Grubu ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. Özel Gruplar temel olarak yine Şii merkezli bir yapı olarak ortaya çıkmasıyla birlikte silahlanma, eğitim, maddi yardım gibi kaynakların tamamı İran Devrim Muhafızları Ordusu tarafından karşılanmaktadır. Sadr grubu yukarıda da belirtildiği gibi direkt olarak bağlı bulunamamasına rağmen yine de Özel Grup liderleri ile yakın ilişki içerisinde bulunmuşlardır (Cochrane, 2008: 3). Bu da bizlere her ne kadar Sadr grubunun Irak milliyetçisi bir yapı olarak ön plana çıkmaya çalıştığını gösterse de yine de İran ile veya İran destekli gruplar ile yakın ilişki içerisinde olmak zorunda olduklarını göstermektedir. Buna karşın ABD işgalinin ardından ne kadar İran, ABD'ye Saddam'ın devrilmesi sürecinde yardım etse de daha sonrasında ABD'nin Irak topraklarından çekilmesini istemiştir. Yani Mehdi Ordusu'nun ABD karşıtı bir yapı olarak ortaya çıkması dahi İran'ın politikasına uygun bir davranış olmuştur. Mehdi Ordusu'nun ABD ile Irak içinde çatışması da yine İran'ın çıkarına hizmet ettiğini ve isteklerinin kendisine karşı şüpheyle yaklaşan bir grup da olsa gerçekleştirildiğini göstermektedir. Ancak bunlara ek olarak yine de Sadr grubunun anlayışının hâkim olduğunu unutmamak gerekmektedir. Çünkü İran ile yakın gruplar arasında ilişki kurulsa da yine de belli noktalarda İran'ı eleştirmekten geri kalmamaktadırlar.

3.3.2. Bedir Organizasyonu-Tugayları

Irak'ta günümüze kadar olan süreçte sürekli olarak varlık göstermiş olan Bedir Tugayları 1983 yılında kurulmuştur. Örgüt İran'ın Irak içerisinde kullandığı en eski ve köklü Şii milis gücü özelliğini taşımasıyla birlikte hem İran için hem de Irak için önemli özellikleri içinde barındırmaktadır. Bedir Tugayları, İran-Irak Savaşı yıllarında Saddam yönetiminden kaçarak İran'a sığınan asker ve sivil Şiilerin, İran Devrim Muhafızları Ordusu tarafından eğitilmesi ile ortaya çıkmıştır. İlk olarak İran, Bedir

Tugayları'nı Saddam rejimine karşı kullanma amacıyla eğitmiş ve Saddam'ın ABD müdahalesiyle yönetimden uzaklaştırılmasına kadar olan süreçte İran Devrim Muhafızları tarafından direkt olarak yardım ve eğitim almışlar, aldıkları bu yardımın karşılığı olarak ise 1980-1988 döneminde Devrim Muhafızları yönlendirmesiyle Saddam ile savaşmışlardır. Başlangıçta gerilla tarzını benimsemesine karşın Bedir Tugayları 1990'ların sonunda bir ordu görünümü almaya ve konvansiyonel savaş taktiklerini benimsemeye başlamıştır. Saddam'ın yönetimden alınmasıyla birlikte Bedir Tugayları, Irak'a dönmüştür. Ancak Bedir Tugayları bu süreçte isim değişikliğine giderek kendilerinin askeri anlamda ön plana çıkararak ismi bırakıp yerine Bedir Yeniden Yapılanma ve Geliştirme Teşkilatı adını benimsemişlerdir (Mapping Militant Organizations, 2019: 2).

Örgüt ideoloji ve hedef olarak ise kendisine direkt olarak Humeyni ve onun İran içerisine yerleştirmiş olduğu velayeti fakih teorisinin izinden gitmektedir. Bedir Organizasyonu içerisinde bulunanlar için İran Dini Lider'i en yüksek dini ve politik otorite olarak kabul edilmektedir. Bu kabul edişle birlikte örgüt aynı zamanda hem dini lider hem de İran ordusu ile yakın ilişki içerisinde bulunmayı kolaylaştırmıştır. Organizasyon hedef olarak da kendisine Irak içerisinde aynı İran'da kurulduğu gibi bir yapı kurarak İslam'ı devlet yönetimine angaje ederek bir fakih yönetimi kurmak istemektedirler (Steinberg, 2017: 3). Bu amaçlarıyla da bağlantılı olarak İran tarafından sürekli olarak desteklenen örgütün savaşçı sayısı da 50000 ile 10000 arasında olduğu tahmin edilmektedir (Nada ve Rowan, 2018). Bu sayının tahmin olduğu unutulmamakla birlikte Bedir Organizasyonu'nun altında faaliyet göstermekte olan özel tim grubu olan Kurt Tugayı'da mevcuttur. Özel birlikler olarak 2004 yılında dizayn edilen Kurt Tugayı, 2000 özel eğitilmiş komando polisinden oluşmaktadır. Sünnilere karşı acımasız faaliyetlere girişmesine karşın Saddam destekçilerine karşı ABD ile çalışarak hareket etmiş ve Musul'da önemli başarılarla imza atmıştır (Beehner, 2005). 2013 yılında IŞİD'in yükselişe geçmesiyle birlikte İran'ın Kudüs Gücü Ordusu ile koordine bir şekilde hareket etmeye başlamış ve Musul, Diyala, Tikrit gibi bölgelerde İran ile IŞİD'i geri çekilmeye zorlamıştır. Bu süreçten sonra Irak içerisinde önemini daha da arttırmış ve Irak güvenlik güçleri arasında yer almaya başlamıştır (Mapping Militant Organizations, 2019:3).

3.3.3. Haşdi Şabi

Haşdi Şabi, İran için çok önemli bir yapılanmadır. Örgütün ortaya çıkışı ve aynı zamanda Irak'ın da bugün içerisinde bulunduğu durumun merkezinde ABD bulunmaktadır. İran açısından bakacağımız Haşdi Şabi örgütü, ABD'nin 2003 yılında Irak'a yapmış olduğu müdahale sonrasında güç boşluğunun ortaya çıkması, Şiiilerin Irak içerisinde güç kazanması, Maliki'nin kayırmacı politikaları ve aynı zamanda Zerkavi önderliğindeki IŞİD'in ülke içerisinde yaşanan güç boşluğunu hızlı bir şekilde doldurması ile temelleri atılmıştır. IŞİD'in hızlı bir şekilde yükselmesi ve Irak içerisindeki önemli kentleri çok hızlı bir şekilde ele geçirmesi sürecinde sıranın Musul kentine gelmesi ile Haşdi Şabi kendisini tek çatı altında toplama fırsatını yakalamıştır. Musul kentinin hızlı bir şekilde IŞİD'in eline geçmesinin temel nedeni ise Maliki'nin ülke içerisinde ayrımcı politikaları ve aynı zamanda ordunun bu politikalara bağlı olarak güçsüz bir yapısının bulunmasıdır. Bu sürecin hemen ardından ise Haşdi Şabi'nin ortaya çıkmasına neden olacak olan 13 Haziran 2014 tarihli Ayetullah Ali el-Sistani'nin "Ehl-i Beyt düşmanları yine sahneye çıkmıştır. Öyle bir zamandayız ki Bedir ve Hayber'in nefreti bir kere daha dirilmiştir. Beni Ümeyye kalıntıları kutsal bölgelerimiz olan Necef ve Kerbela'ya saldırmak istiyor." fetvası yayınlanmıştır (Kurşun ve Erdem, Anadolu Ajansı, 2014). Bu fetva ile Sistani'nin Şii bir lider olmasına karşın Irak toplumunun neredeyse tüm kesimlerinden cevap gelmiştir. Gönüllü bir şekilde cevap veren bu yapılar içerisinde daha öncesinde kuruluşlarını gerçekleştirmiş olan Şii örgütler de bulunmuş ve ortaya Haşdi Şabi gibi bir çatı örgüt ortaya çıkmıştır. Günümüzde tam olarak sayıları bilinmemesine karşın örgütün içerisinde 140 bine yakın silahlı militanın var olduğu tahmin edilmektedir (Kılıç vd., 2018: 49).

Yukarıda da belirtildiği üzere Haşdi Şabi bir çatı örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Bu çatı örgüt içerisinde İran-İrak Savaşı döneminde kurulan ve sonrasında Saddam rejimine karşı İran ile hareket eden örgütler bulunduğu gibi aynı zamanda Sünni, Yezidi ve Hıristiyanlar da bulunmaktadır. Haşdi Şabi içerisinde bulunan gruplardan bazıları; Bedir Tugayları, Ketaib Hizbullah, Asaib Ehlül Hak, Saray El-Selam, Ketaib Seyid Şuheda, Ketaib İmam Ali, Horosan Tugayları, Hareket El-Nuceba, Kateib Babil, Kateib El-İmam el-Galib (Popular Crowd Forces in Iraq, Rawabet Center for Research and Strategic Studies, 2016). Bu örgütler tek bir çatı altında toplanmasına bağlı olarak bu örgütün yönetim kadrosunda çeşitli isimler bulunmasının yanında bazı

kişilerin İran ile bağları açıkça ortada bulunmaktadır. Örgüt hiçbir şekilde İran'dan maddi ve manevi destek aldıklarını inkâr etmemekle birlikte bunları rahat bir şekilde söyleyebilmektedirler. Örgüt komutanlarından olan ve aynı zamanda Bedir Tugaylarının da liderliğini yapmış olan Hadi El-Amiri, Kasım Süleymani'nin bizzat yönetmiş olduğu operasyonda açık bir şekilde "100 kadar İranlı danışmanın bölgede olduğunu ve operasyona destek verdiklerini" belirtmiştir (Kılıç vd., 2018: 50). Buna ek olarak Haşdi Şabi'nin şu an ki komutanı olan Falih El Feyyad'a ABD'nin yaptırım listesine almasının gerekçeleri de örgütün ve kişilerin İran ile ilişkilerini ortaya çıkarmaktadır. Yaptırım belgesinde 2019'da meydana gelen İran karşıtı gösterilerin El Feyyad yönetiminde bulunan militanlar sayesinde kanlı bir şekilde bastırıldığı ve Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü raporlarına dayanarak en az 600 protestocunun öldürüldüğü belirtilmiştir. Bunun yanında İran'ın Suudi Arabistan'da faaliyet yürütmesi için Irak hava sahasının kullanılması konusunda da etkili olduğu belirtilmektedir (Brill, Hoover Institution, 2021). Bu da bizlere Irak içerisinde devlete bağlı bir kurum olmasına karşın Haşdi Şabi'nin ve üst düzey yöneticilerinin İran ile yakın ilişki içinde bulduklarını ve İran'ın bölgede güç unsurlarını rahat kullanması konusunda yardımcı olduklarını göstermektedir.

Haşdi Şabi'nin içerisinde yaklaşık 70 örgüt bulunması ve çalışmanın bütünlüğü nedeniyle hepsini bu çalışma içerisinde inceleme fırsatı bulunmamaktadır. Ancak İran ile açık şekilde ilişki içinde bulunan örgütlerin bir bölümü incelenerek İran'ın Irak içerisinde güç unsurlarını kullanmasını kolaylaştıran gruplar aktarılmaya çalışılacaktır.

3.3.3.1. Asaib Ehl El Hak

İran destekli başka bir militarist örgüt olan Asaib Ehl El Hak, 2006 yılında Kaiz Kazali tarafından İran'ın destekleri sayesinde kurulmuş bir örgüttür. Örgüt temel olarak yine diğer gruplara benzer bir yapı şeklinde hareket etse de örgütün en belirgin özellikleri arasında 2003 müdahalesiyle birlikte Irak'a gelen koalisyon güçlerini daha çok hedef alarak ön plana çıkan bir yapıya sahiptir. Örgüt kurulduğu yıldan 2006 yılından 2012 yılına kadar sadece ABD ve koalisyon güçlerine karşı yaklaşık 6000 saldırıda bulunmuştur. Bu oran da bizlere örgütün temel amacının Irak içerisinde yabancı güç olarak belirlenmiş olan ABD ve koalisyon güçlerinin Irak içerisinden tamamen çekilmesi olduğunu göstermektedir. Örgüt diğer örgütler gibi Şii temelli bir örgüt olmakla birlikte tüm maddi, askeri ve eğitimsel desteğini İran'ın Kudüs

Gücü'nden almaktadır (Wyer, 2012: 9). İran Devrim Muhafızları'na bağlı Kudüs Gücü'nün direkt olarak etkileşimde bulunması İran'ın Asaib Ehl El Hak örgütünü Irak içerisinde ABD'ye karşı kullandığı özel bir örgüt olarak nitelenebilir. Çünkü örgüt direkt olarak Şiiilerin yaşadığı bölgede hakimiyet kurmaya çalışmakla birlikte Irak içerisinde yer fark etmeksizin direkt olarak ABD ve koalisyon güçlerine saldırılar düzenlemiştir.

Örgütün hedefleri arasında ABD'nin ve koalisyon güçlerinin Irak içerisindeki varlıklarını sona erdirmek olduğu gibi aynı zamanda Irak içerisinde İran'a benzer bir yapı kurulması amacıyla da hareket ederek Şii İslamcı bir hükümet yapısını örnek almakta ve şariat hükümlerini Irak içerisinde hâkim kılmayı amaçlamaktadır. Kendilerine hedef olarak İran İslam Devrimi'ni örnek alan Asaib Ehl El Hak, doktrin olarak da velayeti fakih teorisini benimsemekte ve Humeyni'yi ilk rehber olarak gördükleri gibi günümüzde hala rehberlik makamında bulunan Hamaney'i de siyasi ve manevi rehber olarak kabul etmektedir. Bu nedenle de örgüt sıklıkla Humeynist organizasyon olarak da adlandırılmaktadırlar. Bu amaçla da İran Devrim Muhafızları ve Kudüs Gücü Ordusu ile yakın ilişki içerisinde bulunmaktadırlar (Mapping Militant Organizations, 2018).

Asaib Ehl El Hak kurulduğu yıldan günümüze kadar Irak'ı dört ana operasyon bölgesine bölerek faaliyette bulunmuştur: İmam el-Ali Tugayı güney Irak bölgesinde; İmam el-Kazım Tugayı Bağdat'ın batısında; İmam el- Hadi Tugayı Bağdat'ın doğusunda; İmam el-Askeri Tugayı Diyala ve Kerkük bölgesinden sorumlu olmuştur (Cochrane, 2008: 4). 2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekilme kararıyla birlikte örgüt silahlı eylemlerini azaltacağını belirterek bundan sonraki süreçte politika yoluyla faaliyetlerine devam edeceğini belirtmiştir. Bu tarihten sonra Asaib Ehl El Hak, kendisine örnek olarak Lübnan'da bulunan yine İran destekli olan Hizbullah'ı örnek almaya başlamıştır. Bu örnek almanın sonucu olarak kendisinin güçlü pozisyonda olduğu bölgelerde siyasi ofisler açtığı gibi aynı zamanda dini okullar ve sosyal yardım merkezleri de açarak halka daha yakın faaliyet içerisinde olmaya çalışmıştır. Örgüt siyasi faaliyetlerine başlamasıyla birlikte 2018 yılında girdiği seçimlerde Irak meclisinden 15 koltuk kazanmayı dahi başarmıştır ve Kültür Bakanlığı koltuğuna dahi sahip olmuştur. Ancak siyasete dahil olarak askeri saldırılarını azaltacağını belirtmesine karşın ülke içerisinde daha çok mezhepsel şiddet olaylarına karışmış ve

Suriye’de olayların patlak vermesiyle birlikte Irak’ın yanında Suriye’de bulunan Batılı güçlere karşı da tavrını ortaya koymuştur (Counter Extremism Project, 2).

3.3.3.2. Ketaib Hizbullah

İran’ın Irak içerisinde en önemli etki araçlarından biri de Ketaib Hizbullah’tır. Ketaib Hizbullah, Lübnan Hizbullah’ını kendisine örnek alarak hareket eden ve savaşçı sayısı 30000’e varan bir güçtür. 1980’lerde Kuveyt saldırılarıyla başlasa da örgüt daha çok kendisini Irak Savaşı sürecinde tüm dünyaya tanıtmayı başarmıştır. Lideri geçen yıl ABD’nin yapmış olduğu suikast sonucu ölen Ebu Mehdi el-Mühendis’tir. El-Mühendis grubun liderliğini yaptığı gibi aynı zamanda İran’ın Irak içerisindeki en önemli adamlarından birisiydi (Zorri vd., 2020: 43). Ancak Ketaib Hizbullah faaliyetlerine 1980’lerde başlamasına karşın resmi olarak kuruluşu el-Mühendis tarafından 2007 yılında yapılmıştır. Bu süreçle birlikte örgüt kendisini sürekli olarak İran Devrim Muhafızları Ordusu’na ve Lübnan Hizbullah’ına yakın görmeye başlamıştır. Çünkü örgüt temel askeri eğitim taktikleri eğitimini Hizbullah’tan alırken silah ve maddi yardımını ise İran Devrim Muhafızları Ordusu’ndan almaktaydı. Buna ek olarak Mühendis sayesinde İran, Irak içerisine silah sevkiyatı konusunda önemli adımlar atmış ve sevkiyat süreci daha da kolay bir hale gelerek günümüze kadar devam etmiştir (Mapping Militant Organizations, 2020).

Ketaib Hizbullah’ın kendisini tanıtmadaki en önemli aşama ise yine diğer gruplar gibi kendisini ABD ve Batı karşıtı bir çizgide göstermesiyle birlikte 2003 Irak işgalinin ardından bölgede bulunan ABD ve koalisyon kuvvetlerine karşı uzun menzilli füzeler ile saldırı düzenlemesidir. Bunun yanında aynı zamanda örgüt Irak içerisinde yapmış olduğu Sünni katliamları ile de anılmaktadır. 2011 yılına kadar örgüt Irak merkezli olarak hareket etmekle birlikte 2011 yılında Arap Baharı’nın Suriye’de iç savaşa dönüşmesinin ardından Suriye’de de aktif olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. IŞİD’in Irak’ta güç kazanması ve Suriye’de iç savaşın artan bir eğilim göstermesiyle örgüt her iki cephede de savaşmayı başarmıştır. Ancak kendisine ABD karşıtlığını bir amaç olarak edinmesi nedeniyle Ketaib Hizbullah, Suriye içerisinde de ABD güçlerine karşı saldırılarda bulunmuştur (Counter Extremism Project).

3.3.3.3. Hareket El-Nuceba

Haşdi Şabi çatısı altında yer alan El Nuceba Hareketi, 2012 yılının sonlarına yakın Asaib el Hak örgütünden ayrılarak Ekrem el Kaubi tarafından kurulmuştur. Temel amaçları Irak'tan ziyade Suriye'de Esad'a destek vererek rejimin güvenliğini sağlamak olsa da Irak nezdinde de güçlü bir örgüt olarak bulunmaktadır. Lübnan Hizbullah'ı ile de yakın ilişkileri olan örgütün temel gayesi daha çok Irak içerisinden Şii milis devşirerek Suriye'de daha güçlü bir konuma gelmektir. Ancak bu süreçte örgüt Haşdi Şabi çatısı altına girerek Irak'ta da etkinliğini korumaktadır. Örgütün tam olarak üye sayısı bilinmemekle birlikte 10 bine yakın olduğu ifade edilmektedir. Irak meclisinde ise kendi adayı bulunmamasına rağmen seçimlerde Fetih Koalisyonunu desteklemiştir (Semin, Kriter Dergisi, 2021).

Örgütün liderlik görevini resmi olarak yürüten Ekrem el Kaubi hiçbir şekilde İran ile olan ilişkilerini saklamadıklarını belirterek İran'a ve direniş eksenine bağlılığını sürekli olarak deklare etmektedir. Zaten resmi olarak örgütün liderliğini yürütmesine karşın sahada daha çok Kudüs Gücü komutanı olan Süleymani gözükmekteydi. Kuruluşundan Suriye iç savaşına, oradan da günümüze kadar olan süreçte Kaubi, İran destekli bir yapı olduklarını belirterek Hamaney'e olan bağlılığını sürekli olarak dillendirmiştir (Mejidyar, MEI, 2017). Bu bağlılık öyle boyutlardadır ki Kaubi kendisinin ve örgütünün bağlı olduğu ülkeden ziyade İran ve Hamaney merkezli olarak hareket etmekten dahi çekinmemektedir. Bir söylevinde Kaubi "Hamaney tarafından emredildiği takdirde güçlerinin Bağdat hükümetini devireceğini" açıkça belirtmiştir (Majidyar, MEI, 2017).

3.3.3.4. Saray El-Selam

Kelime manası olarak Barış Tugayları olan Saray El-Selam örgütü Sadr merkezli bir kuruluştur. Sadr'da eğitimine devam ettiği süreçte Irak içerisinde örgütün silah bırakmasını emretmesine karşın 2014 yılında Sistani'nin fetvasına karşılık, Mehdi Ordusu'nun yeniden biçimlendirilmiş hali olarak kurulmuştur. Örgütün amacı ise Sistani'nin fetvasının ardından Irak içerisinde bulunan Şii kutsal mekanlarını koruyarak IŞİD ile mücadelede aktif rol almak olarak belirtilmiştir (Kılıç vd., 2018: 52). Örgüt kuruluşunda yaklaşık olarak 50000 militana sahip olsa da günümüze yaklaşık 5000 ile 10000 arasında aktif militanı olduğu belirtilmekle birlikte kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte komutanlığını Şeyh Kadhim al Issawi

yürütmektedir. Örgüt temel anlamda Irak siyasetinde ve askeri alanında söz sahibi olmasına karşın İran ile ilişkilerinde Sadr'ın temel anlayışında hareket etmektedir. İran ile ilişkileri bulunmasına rağmen İran'ın Irak'a karışmasına ve kendi çıkarları nezdinde Şii gruplarını kullanmasına sürekli olarak karşı olduğunu dillendirmektedir (Nada ve Rowan, Wilson Center, 2018). Hatta Sadr yaptığı bir röportajda "İran'ın dini lideri ile her zaman aynı fikirde olmadığını ve hatta Hamaney'e Tahran'ın Irak'taki siyasi ve askeri çıkarlarını takip etmesini onaylamadığını" dile getirmiştir (Aljazeera, 2018). Ancak bu bizlere Haşdi Şabi örgütünün yine de İran güdümünden çıkmış bir örgüt olduğunu göstermemektedir. Örgüt çatısı altında muhalif gruplar bulunsa da yine de İran ile yakın ilişkileri bulunan ve hatta Irak çıkarlarından ziyade İran çıkarları doğrultusunda hareket eden gruplar ağırlıktadır.

3.3.3.5. Kateib Seyid Şuheda (Şehitler Tugayının Ustaları)

Şehitler Tugayının Ustaları örgütü 2013 yılında Irak ve Suriye merkezli olmak üzere iki ülke içerisinde kurulmuştur. Örgüt Suriye nezdinde Şam'ın güneyinde bulunan Zeynep Türbesi'ni korumak üzere kendi varlığını ortaya koymuştur. Irak nezdinde ise örgüt yine Şii kutsal mekanlarını korumayı amaçlasa da bunun yanında Irak'ın birlik ve bütünlüğünün bozulmamasını, IŞİD'in genişlemesinin durdurulmasını amaçlayan bir örgüt olarak bulunmaktadır. 2013 yılında kurulmasına karşın örgütün hala nasıl ve kim tarafından kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Bazı kaynaklara göre örgüt Kateib Hizbullah ve Bedir Örgütü tarafından Suriye'de savaşmak üzere daha çok Iraklı Şii toplamak üzere kurulduğunu söylese de bazı kaynaklar ise Ebu Mustafa el-Şeybani ve Falih Kazali tarafından Kateib Hizbullah'tan ayrıldıktan sonra kurulduğunu iddia etmektedir. Ebu Mustafa el-Şeybani örgütün hala komutanı olarak görev yapmaktadır. Şeybani'nin 2003 Irak işgaline kadar olan süreçte Kudüs Gücü ve Bedir Örgütüne üye olduğu düşünülmektedir (Mapping Militant Organizations, 2019).

Örgütün temel ideolojisini ise velayeti fakih oluşturmaktadır. Örgüt, Ayetullah Hamaney'i "Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi" olarak açıkça deklare etmektedir. Hedef olarak da yukarıda Suriye ve Irak nezdinde bahsedilse de kendilerine dünyadaki tüm Şii kutsal mekanlarını korumakla görevlendirmişlerdir. Hedefleri ve ideolojilerine bağlı olarak kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte İranlı yetkililer ve Kudüs Gücü ile yakından ilişkileri olduğu ve maddi manevi her türlü yardımın yapıldığı bilinmektedir (Mapping Militant Organizations, 2016). Örgütün İran'dan ve

Devrim Muhafızlarından destek almasının yanında aynı zamanda eğitimsel ve askeri yardım konusunda Hizbullah'tan da destek aldığı bilinmektedir. 2020'de Kasım Süleymani'nin ölümünün ardından örgüt komutanı Şeybani'nin İran ziyaretinde yüksek profilli bir devlet yöneticisi gibi karşılanmıştır. Bunun yanında örgüt Irak ve Suriye'de İran ile yakın ilişkide bulunduğu gibi Yemen'de de İran yanlısı gruplara destek vermekte ve Suudi Arabistan'ı "Suudi kökenli her şeyin, insan veya maddi olsun, gelecekte bir hedef olduklarını ve grubun krallığa saldırıp yok edeceğini" belirtmesi dahi İran'ın politikalarına yakın olduğunu ortaya koymaktadır (Knights, The Washington Institute, 2021).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İRAN'IN IRAK'TA YUMUŞAK GÜÇ UYGULAMALARI

4. İRAN'IN YUMUŞAK GÜÇ KAPASİTESİ

İran konumu gereği bir geçiş güzergahında bulunması ve aynı zamanda kendi kültürünü koruma kapasitesine sahip bir medeniyete ev sahipliği yapması nedeniyle kadim bir kültürel yapıya ev sahipliği yapmaktadır. Geçiş güzergahında bulunmasına bağlı olarak İran, kendi etrafında bulunan yapıları da kültürel açıdan etkileme konusunda başarılı olmuştur. 1979 yılında yaşanan İran İslam Devrimi'yle birlikte de kültürel potansiyelinin yanı sıra ideolojik bir güç de elde etmiştir. Bu iki faktörün yanında İran, dünyada en yoğun Şii nüfus barındıran ülke olması, 1979 yılında yaşanan devrimin İslam Devrimi olarak adlandırılması ve bunun İslam ülkelerine lanse edilmesiyle birlikte mezhepsel olarak da bir güç unsurunu bünyesinde barındırmaktadır. (Yegin, 2017: 16). Kültürel, ideolojik ve mezhepsel boyutları olması nedeniyle İran'ın yumuşak güç unsurları çeşitlilik göstermektedir. Bu bağlamda İran kendi içerisinde Şii nüfus barındıran bir ülkeye mezhepsel olarak etki edebileceği gibi içerisinde sadece Müslüman nüfus barındıran ülkelere de ideolojik olarak etki etme kapasitesine sahiptir. Bunların yanında İran içerisinde herhangi bir Müslüman veya Şii nüfus barındırmayan ülkelere de kültürel açıdan etki etme kapasitesine sahiptir. Bunlar arasında en iyi örneği ise Latin Amerika ülkeleri oluşturmaktadır. Çünkü içerisinde neredeyse hiç Şii nüfus barındırmamasına rağmen Batıya karşı aynı söylemlerde bulunmaları nedeniyle bazı Latin Amerika ülkeleriyle daha yakın ilişki kurabilmektedir.

İran, 1979 Devriminin ardından yaşamış olduğu başta kendisini Batı ve doğu bloklarından soyutlama ve sonrasında gelen ABD kaynaklı olmak üzere birçok yaptırıma maruz kalmasıyla birlikte kendi nüfuz alanını genişleterek yeni ekonomik olanaklar arama yoluna gitmiştir. İran kendi üzerinde oluşan baskıyı kırmak, etki alanını genişletmek ve aynı zamanda yapmış olduğu devrimi dünyaya tanıtmak amacıyla da yumuşak güç unsurlarını edinme ve kullanma kapasitesini geliştirmeye başlamıştır. Son dönemlerde Irak, Suriye, Lübnan ve Yemen gibi ülkelere daha çok sert güç unsurlarıyla ön plana çıkmasına karşın İran bu sayılan ülkeler dahil olmak üzere dünyanın birçok noktasında yumuşak güç potansiyelinden yararlanmaya çalışmaktadır (Taşar, 2019: 586). İçerisinde Müslüman nüfus olan ancak ağırlıklı

olarak Sünni mezhebine sahip ülkeler de ise İran, daha çok o ülke içerisindeki Şii nüfusa odaklı olarak hareket etmeye çalışmakta ve Şii azınlığın kalplerini ve akıllarını çalmaya çalışarak kendi değerlerini benimsetmeye çalışmaktadır (Sadeghi, Hajimineh, 2019: 221). Kısaca İran yumuşak gücünü akıllı güç kapsamında başta Irak olmak üzere birçok ülkede kullanarak, etki sahasını genişletme amacıyla yerel halk nezdinde pozitif bir imaj bırakmaya çalışmaktadır.

İran akıllı güç kapsamında yumuşak güç anlayışını üç sütun üzerine inşa etmektedir. Bunlardan ilki İran'ın yumuşak gücünü tarihsel ve kültürel faktörlere dayandırmasıdır. Yukarıda da bahsedildiği gibi İran'ın bölgede yaklaşık 3000 yıllık bir tarihi bulunması ve bu durumun bölgede bulunan diğer aktörleri birçok açıdan etkilemesi nedeniyle önemli bir yapı taşıdır. Aynı zamanda İran'da Şii inancının merkezi bir konumda yer alması jeopolitik konumuna bağlı olarak da bölgesinde daha etkili bir politika yürütmesine olanak sağlamaktadır. İkinci sütunu ise İran politik değerler üzerine kurmaktadır. İran dünyada benzeri olmayan bir yönetim sistemine sahiptir. Bu yönetim sistemi dini demokrasi olarak adlandırılmakla birlikte İran bunu yumuşak güç unsurları arasında kullanmakta ve diğer devletlere bu yönetim sistemini ihraç etmeye çalışmaktadır. Son sütun ise İran'ın dış politikasının çok geniş bir yumuşak güç uygulaması konusunda imkân sağlamasıdır. İran'ın İslami değerler ile hareket etmesi ve dünyadaki Müslümanların koruyuculuğu anlayışının hâkim olması onun yumuşak güç unsurlarından birini oluşturmaktadır (Elhousseini, 2016: 1-2).

İran'ın yumuşak güç politikalarını sahada uygulayan kurum ise Kültür ve İslami Rehberlik Bakanlığı'dır. Bu bakanlığın direk olarak Rehberlik kurumuna bağlı olması aslında İran'ın yumuşak güç konusunda, ülkenin en üst makamının direkt olarak etkileme kapasitesine sahip olması nedeniyle ne kadar önem verdiğinin anlaşılmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda yumuşak güç politikalarının uygulanması amacıyla özel bir kurumun kurulması da İran'ın yumuşak güce ne kadar önem atfettiğinin bir göstergesidir. Bu bakanlığın görev sınırları, amaç ve sorumlulukları net olarak belirtilmiştir. Kurumun stratejileri arasında İslam Devrimi'nin değerlerini tanıtmak, İran-İslam medeniyet ve tarihini tanımlamak, Fars dilinin korunması ve yayılmasını sağlamak, dindar bireyler yetiştirmek, tiranlığa karşı direnme ruhunu geliştirmek gibi stratejiler bulunmaktadır (Farhang, 2021). Aynı zamanda bakanlığın amaç ve sorumlulukları olarak da; dışişleri bakanlığı ile koordineli çalışmak, İran hakkında medya, kitap, dergi ve diğer yazılı ve görsel yayınlar kullanarak İslam

Devrimi'ni tanıtmak, yurtdışında tüm İran kültür misyonlarının kurulması, yaygınlaştırılması ve işletilmesi faaliyetlerini yapmak, hac, vakıf ve hayır işlerini yürütmek, yazarları, şairleri destekleyerek tüm İslami ve İran sanat ve kültürünü geliştirmek, turizm tesislerinin kurulması, dışişleri bakanlığı ve milli eğitim bakanlığı ile işbirliği sağlanarak İslam Devrimi kültürünün diğer ülkelerde tanıtılmasına ve Fars dilinin yaygınlaştırılmasına zemin hazırlamak gibi görevler belirtilmiştir (Farhang, 2021). Kurumun stratejileri, amaç ve sorumluluklarında da belirtildiği üzere sürekli olarak İslam Devrimi'nin öğretilerini yaymak gibi görevlendirmeler verilmiştir. Bu da bizlere İran'ın yumuşak güç bağlamında yaptığı faaliyetlerin kendi yaşadığı devrimi ve kendi öğretilerini yayma noktasında kullandığını göstermektedir. İran kendi güvenliğini, sert gücün yanında yumuşak güç kapasitesini de kullanarak sağlama konusunda önemli adımlar atmıştır. Bu adımların Humeyni'den beri yani devrimin yaşandığı günden beri atılmış olması İran'ın sadece sert güç değil yumuşak gücün de farkında olduğunu ve bunu kullanma konusunda istekli olduğunu göstermektedir.

4.1. İran'ın Irak'taki Yumuşak Güç Araçları

İran'ın, Irak içerisindeki yumuşak güç politikalarını resmi devlet kurumlarının yanında aynı zamanda resmi olmayan kurumlar da uygulamaktadır. Ancak burada her zaman için resmî kurumların yönlendirmesiyle hareket edilmektedir. Bu nedenle de daha etkili sonuç alınmaya çalışılmakta ve ekonomik olarak da zaten ambargo altında olan ülkeye ek bir gider getirilmemektedir.

4.1.1. Din ve Dini Miraslar

İran dünyada Şii nüfusun en yoğun olarak bulunduğu ve aynı zamanda devlet nezdinde de etkili olduğu yegâne ülkedir. Bunun yanında Irak'ın sınır komşusu olması ve Şii nüfusun baskın mezhep olması nedeniyle İran bu bölgede yumuşak gücünü rahatlıkla uygulama alanına sahiptir. Irak nüfusunun %64-69'unun Şii mezhebinden olduğu tahmin edilmektedir (The World Factbook, 2020). Her iki devletin de aynı mezhebi paylaşımlarının yanında aynı zamanda Şii mezhebinin kutsal mekanlarının da Irak sınırları içerisinde bulunması nedeniyle İran, Amerikan müdahalesinin ardından bu bölgede daha aktif olmaya başlamıştır. Mezhebin ve kutsal alanların ortak olması nedeniyle İran'ın, Irak içerisinde politika üretmesi de kolaylaşmaktadır.

İrak'ta bulunan Necef, Kerbela, Bağdat, Samarra Şiiiler için kutsal olan yerlerde İran yatırımlar yapmaktadır. Bu bölgelerde yatırımlar yapmasının nedeni ise

yukarıda da belirtildiği üzere İran ülke içerisindeki tüm nüfusu etkilemek istemekten daha çok kendisine yakın olabilecek grupları, kendisine herhangi bir şekilde pozitif düşünce besleyebilecek grupları etkilemek amacındadır. Bu bölgelerde ve Şii nüfusun yaşadığı diğer bölgelerde yatırım yapmasının nedeni de budur. 2003 yılından beri faaliyet gösteren Kutsal Türbelerin Restorasyonu ve Irak'a Destek Kuruluşu (Headquarters for the Restoration of Holy Shrines and Support for Iraq -HRHS) İran'ın, Irak içerisindeki Şii'lere ait kutsal yerlerin hem ABD müdahalesinden sonra hem de IŞİD'in saldırılarından sonra oluşan yıkımları tamir etme işiyle uğraşmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta bu kurumun başkanını 2018 yılında Kasım Süleymani tarafından atanmış olmasıdır. Bu durum kurumun aslında Devrim Muhafızları'nın Kudüs Gücü'nün bir kolu olarak Irak'ta bulunduğunu bir göstergesidir. Bunun yanında 15 yıldır faaliyetleri sürekli artış gösteren bu kurumda 3000 İranlı görev almaktadır. Bu kuruluş direkt olarak hükümet tarafından finanse edilmekle birlikte sadece gelecek altı yıl için 1,5 milyar dolar tutarında ödenek verileceği belirtilmiştir (Radio Farda, 2020). Kudüs Gücü'nün aslında sert güç unsuru olarak görülmesinin yanında bir hayır kurumuyla da ilişkili olması bizlere İran'ın akıllı güç kapsamında hareket ettiğinin bir göstermektedir.

İran, Irak içerisinde dini etki için iki temel taktik kullanmaktadır. Bunlardan ilki Şii'ler için önemli olan Necef kenti ile Şii'ler arasındaki bağ üzerinden kendi etki alanını arttırmaya çalışmaktadır. Necef kentine öğrenim amacıyla gelen öğrenciler bu bölgede İran'ın velayeti fakih anlayışıyla karşılaşacağı gibi aynı zamanda da eğitim verecek olan hocaların da zaten Kum kentinde yetişmiş olmaları nedeniyle bu etkisini iki katına çıkarabilecektir. İran'ın uyguladığı ikinci taktik ise Necef kentinin aynı zamanda bir diplomatik şehir özelliğini de taşıyor olmasıdır. Buna bağlı olarak İran, şehrin gelişimi konusunda maddi olarak aşırı derecede destek vererek dünyanın diğer bölgelerinden gelen Şii nüfusu etkileme çabasıdır (Abdullah, 2016: 27-28). Şii nüfus Müslüman nüfus içerisindeki sadece yüzde 10'luk bir kesimi oluşturmasına karşın bu oran 100 milyondan fazla insanı belirtmektedir. Irak içerisinde ise Saddam öncesinde oran yüzde 50'lerde olmasına karşın Saddam sonrası süreçte Sünni nüfusun bir bölümünün dış göç yaşamasıyla bu oran yüzde 70'lere kadar ulaşmıştır. Bu nedenle de Necef kentinin önemi daha da artmaktadır. Nüfusa ilave olarak Saddam döneminde Şii'lere karşı girişilen hareketlerde ABD'nin bir karşı duruş sergilememesine bağlı olarak İran, 2003 yılında ve daha sonraki yıllarda yaşanan

işgale karşı da bunu kullanarak ABD'ye karşı Irak içerisindeki Şii nüfusu hareketlendirme amacı taşımış ve bunu en kolay olarak yapabileceği yer olarak Necef'i belirlemiştir (Rubin, 2010).

HRHS kuruluşunun Irak içerisindeki faaliyetleri ise küçümsenemeyecek kadar fazladır. 2003 ABD işgalinin ve IŞİD'in saldırılarının ardından ortaya çıkan Şii kutsal yerlerin yıkılması ile HRHS kuruluşu, dini liderin gözetiminde bu yıkılan yerleri restore etmek için Necef, Kerbela, Samarra ve Kazimiye'de faaliyetlerini yürütmektedir. Aynı zamanda İran'dan Irak'ta bulunan kutsal yerlere giden yüz binlerce İranlı hacının ziyaretlerini de denetlemektedir. Şu an için HRHS kuruluşu Irak içerisinde 200'den fazla proje yürütmekte ve bunlara milyonlarca dolar harcamaktadır. Kuruluşun projeleri arasında öğretim, sağlık kompleksleri inşa etme, kültürel faaliyetler ve en önemlisi kutsal yerlerin korunması ve restorasyonu bulunmaktadır (Toumaj, 2016). Koruma ve restorasyona ilave olarak güvenlik, eğitim, üretim, ticaret gibi birçok konuda taraflar anlaşma yapmış ve Şiiilerin yaşadığı güney bölgelerine İran yaklaşık 300 milyon dolar tutarında yardım gerçekleştirmiştir (Taremi, 2005: 39). İran, Şiiiler için kutsal olan yerlerin korunmasını ve restorasyonunu sağlamakla birlikte hem kendi iç kamuoyundan destek görebilmekte hem de dünyadaki Şii nüfusa karşı da bu rolünü benimseterek kendisi hakkında olumlu bir düşünce yaratmada da başarı sağlamaktadır.

4.1.2. İran'ın Sivil Toplum Kuruluşları

İran yumuşak güç aracı olarak hem kendi kurmuş olduğu sivil toplum kuruluşlarını hem de Irak içerisinde kurulmuş olan sivil toplum kuruluşlarını kullanmaktadır. İran için sivil toplum kuruluşlarının bir yumuşak güç aracı olarak kullanımı rejim kurulmadan önce başlamış bir faaliyettir. 1963 yılında Şah rejimine karşı olarak kurulan ancak resmi olarak kuruluşunun 1979'da gerçekleştiği İmam Humeyni Yardım Ajansı (Imam Khomeini Relief Foundation-IKRF) ülke içindeki yardıma ihtiyacı olan insanlara yardım etmek ve Humeyni öğretilerini yaymak amacıyla kurulmuştur (Nickman, 2009:183). Saddam rejiminin yıkılmasının ardından İran, İmam Humeyni Yardım Ajansı yoluyla Irak'ta etkisini arttırmaya başlamıştır. Ajans sadece 2014 yılı içerisinde 11000 insana yardım etmiştir. Bu sayının yarısını ise kimsesiz çocuklar oluşturmaktadır (Watkins,2020:15). Yıkımın fazla olmasına bağlı olarak da rakamlarda büyük bir yoğunluk oluşmaktadır. Birçok ülkede temsilciliği bulunması ile birlikte ajansın tam olarak faaliyet gösterdiği merkezler yine Şiiilerin

ağırlıklı olarak buldukları Kerbela, Basra, Necef ve Kazımiye bölgeleri başta olmakla birlikte 18 şubesi, 79 şehir ve köyde hizmet vermektedir. Bu hizmetlerinin arasında 3700'ü yetimlerin bulunduğu aile ve 13000'e yakın kişi bu kurumun yaptığı yardımlar ile yaşamlarını devam ettirmiştir. Kurumun yardımları içerisinde 4800 okul öğrencisine okul yardımı, Kur'an, okuma ve yazma, dikiş nakış, bilgisayar eğitimi verilmiştir (Ametbek, 2021; 75).

İran'ın sivil toplum kuruluşlarını kullanarak Irak içerisindeki nüfuzunu arttırmasının nedeni olarak sadece ABD'nin yapmış olduğu 2003 müdahalesini göstermek yanlış olacaktır. ABD müdahalesinin yanında aynı zamanda IŞİD'in faaliyetleri de İran'ın daha aktif olmasını sağlayan nedenler arasındadır. Çünkü her iki olay süresince ve sonrasında Irak'ta yardıma ihtiyacı olan kesim büyük bir oranda artış göstermiştir. ABD'nin insani ihtiyaçları sağlayan tesisleri vurması ve IŞİD'in de ardında büyük bir yıkım bırakması vakıfların faaliyet alanlarının genişlemesine ve yardım alanların artmasına zemin hazırlamıştır.

İmam Humeyni Yardım Ajansı, temel olarak yoksul ve mağdur kesimlere yardım faaliyetinde bulunmasına rağmen ajans, İslam rejiminin yayılması konusunda etkinliği çok olan ve İran'da kurulan rejimin meşruiyetliğini yaymak için kullanılan bir vakıftır. Çünkü direkt olarak Hamaney'in ofisine bağlı olmakla birlikte Vinson'un belirttiğine göre "ajans İran yumuşak gücünü ihraç etmenin başlıca araçlarından biri olarak" görülmektedir. Çünkü Wilson'a göre ajansın faaliyet alanları daha çok ekonomik ve askeri yardım alan Şii topluluklar üzerinde odaklanmaktadır. Irak'ta bu yardımı alan ve kuruluşun faaliyeti içerisinde yer alan ülkelerden birisidir (Vinson, James Town Foundation, 2012).

Watkins, IKRF'nin yanında İran'ın Irak içerisinde bulunan sivil toplum kuruluşları ile olan ilişkilerini üçe ayırmaktadır; İran ile doğrudan bağlantısı olmayan ancak Şii geleneği açısından birbirlerine bağlı olarak kuruluşlar, İran'ın kurmuş olduğu paramiliter gruplar tarafından kurulan yardım kuruluşları, İran istihbaratı tarafından desteklenen yardım kuruluşları (Watkins, 2020:16). İran ile bağlantısı olmayan ancak dini açıdan birbirlerine yakın olan gruplar arasında Sadeghiyet Yardım Kuruluşu, İmam Hüseyin Yardım Kuruluşu örnek olarak gösterilmektedir. İmam Hüseyin Yardım Kuruluşu, Sadık Hüseyin Şirazi ile bağlantısı bulunmakla birlikte Irak'ta bulunan Şii kutsal yerlerinde aktif olarak faaliyet göstermektedir. Aynı zamanda kuruluş Irak içerisinde kimsesiz çocukların eğitim görmelerini sağlamak için

okullar inşa etmektedir. Bu okul projesinin içinde kütüphane, kimyasal laboratuvar, spor merkezi gibi yerler de bulunmaktadır (Bahidh, 2020). Okulun yanında kuruluş sağlık sektöründe de hizmet vermektedir. Diyala kentinde yapımı devam eden Eş-Şifa Sağlık Merkezi, Covid-19 hastalarına yakın zamanda hizmet vermeye başlayacaktır (Elmoossewi, 2020). Bu ve bundan başka yapılan neredeyse tüm projelerin giderleri başta İran'ın IKRF'si olmak üzere İran hükümeti ve dünyanın çeşitli yerlerinden toplanan yardımlar ile sağlanmaktadır.

İran istihbaratı ile alakalı olan Fatma Zahra Enstitüsü ise 2016 yılında kurulmuş olup Necef ve güney bölgelerinde faaliyet göstermektedir. 2018 yılı içerisinde kuruluş IŞİD saldırıları neticesinde Irak'ta yaklaşık 1 milyon dolar tutarında yardım sağlamıştır. Kuruluş diğer yardım örgütleri gibi Irak içerisinde fakir ve kimsesiz çocuklara yardım etmektedir. Kuruluşun amacı fakirlerin ve kimsesiz çocukların, kendi kendilerine yeter bir hale gelerek yaşamlarını devam ettirmelerini sağlamaktadır (Watkins, 2020:17).

Bu vakıfların yanında yukarıda da bahsedildiği üzere İran merkezli olan kuruluşlarda bulunmaktadır. Bu vakıflar arasında İslam Devrimi Mazlumlar Vakfı, Şehit ve Gazi İşleri Vakfı gibi insani yardım vakıfları, Saadi Vakfı, Farabi Sinema Vakfı gibi kültürel vakıfları ve kurultaylar ve haber ajansları da bulunmaktadır.

İslam Devrimi Mazlumlar Vakfı ise yine Humeyni önderliğinde kurulmuş, halk ve yoksulların ihtiyaçlarını karşılamak için faaliyet gösteren kuruluşlardan biridir. Kendilerine amaç olarak da mazlumların hayatlarını kolaylaştıracak şekilde yardım faaliyetlerinde bulunmak ve mevcut varlıkları iyi yöneterek rejim yöneticileri çerçevesinde ekonomiye katkı sağlamayı hedef edinmişlerdir. İran'daki en zengin vakıf olmasının yanında vakfın yıllık bütçesi, İran hükümeti bütçesinin %10'u kadardır. Çünkü diğer kuruluşların aksine Mazlumlar Vakfı içerisinde fabrika, holding, işletme, tarım alanları bulunmaktadır (Ametbek, 2021: 42-44). Irak nezdinde ise kuruluş 2003 yılında ABD müdahalesiyle birlikte ülkeye giriş yapmış ve faaliyetleri günümüze kadar sürmüştür. 2017'de vakıf başkanı Irak'a ziyareti sırasında dahi üst düzey bir yetkili gibi karşılanmış ve Irak'tan inşaat sektöründen, yıkılan fabrikaların yeniden yapılmasına, üretim hatlarının yenilenmesinden gıda maddelerine kadar kapsayacak şekilde anlaşma sağlayarak kendi bünyesinde bulunan şirketler ile Irak'ta faaliyetini genişletmiştir (Ametbek, 2021: 54).

Şehit ve Gazi İşleri Vakfı ise İran'ın vakıf amaçlı olarak kullanmasından ziyade daha çok askeri amaçlar için kullandığı bir vakıftır. Kuruluş amacı olarak şehit ve gazi olan kişilerin ailelerine yardım etmeyi amaç edinmesine karşın Şehit ve Gazi İşleri Vakfı, İran'ın, Irak ve Suriye'de savaşan Zeynebiyyun ve Fatimiyyun Tugayları ile birlikte anılmaktadır. Zeynebiyyun ve Fatimiyyun Tugayları, İran'ın, Irak ve Suriye cephelerinde savaşmaktadır. Pakistan ve Afganistan Şiilerden oluşan bu milis grupların devşirmesini ise Devrim Muhafızları Ordusunun yanında Şehit ve Gazi İşleri Vakfı da üstlenmektedir (Ametbek, 2021: 86-91). Bu nedenle de vakıf adı altında İran'ın yine de milis gruplar ile yakın ilişkilerini vakıflar üzerinden de yürüttüğünü göstermektedir. Böylece sert güç unsurlarını yumuşak güç unsurları içerisinde yürüterek kendisine yönelebilecek suçlamalara karşı da önlem alabilmektedir.

Saadi Vakfı ve Farabi Sinema Vakfı ise İran'ın daha çok kültürel gücünü yaymaya çalışan vakıflar olarak bulunmaktadır. Temel olarak Fars dili ve edebiyatı alanında hizmet ederek Fars dilini uluslararası bir dil haline getirmek, gerekli kitap ve kaynakları temin etmek, bu alandaki öğrencilere burs imkânı sunmak (Saadi Foundation, 2021), devrim sinemasını dünyaya yayarak haklılığını göstermek, film festivalleri düzenleyerek devrim sinemasının gelişimi sağlamak gibi ilkeleri kendilerine amaç edinmişlerdir (Farabi Cinema Foundation, 2021). Her iki vakfında Irak merkezleri olmasıyla birlikte kültür temsilcilerine de dahil olarak görev yapmaktadırlar. Irak'ta 'İran Kültür Merkezi' kurarak Fars dilini öğretmeyi ve yaymayı, İran yapımı filmleri dağıtımını gerçekleştirerek İran imajını en üst seviyeye çıkarmayı amaçlamaktadır.

4.1.3. İran'ın Desteklediği Medya Organları

İran yumuşak güç aracı olarak yazılı ve görsel medya organlarını da kullanmada başarılı bir ülkedir. Bunun nedeni ise küçük bir meblağ karşılığında büyük bir nüfusa kısa sürede ulaşma imkânı sağlamasıdır. Burada küçük bir meblağdan kasıt ise İran'ın yakın ilişki kurduğu grupların kendilerinin ya da kendilerine yakın medya organlarına sahip olması nedeniyle İran, ayrı ayrı destek vermek yerine belli bir mevki destekleyerek daha rahat sonuç alabilmektedir. İran, Irak içerisinde de bu özelliğini kullanarak faaliyet yürütmekten geri kalmamıştır. Iraklıların kalplerini ve zihinlerine de etki etmek isteyen İran bu amaçla Arapça radyo, televizyon ve eğlence sektörüne de girmiş ve Irak'ta İslam Cumhuriyeti'nin

propagandasını yapmaya başlamıştır (Eisenstadt, Knights, Ali, 2011: 15). Devrim sürecinin ardından ülke içerisinde propaganda ve devrim ilkelerinin İran halkına benimsetilmesi amacıyla medya organları kullanılmaya başlansa da İran, ABD'nin Irak işgalinin ardından uluslararası alanda yayın faaliyetlerine başlamıştır. Yani burada Irak işgalinin İran'ın yayın organlarının bir yumuşak güç aracı olarak kullanılmasında tetikleyici bir rolü olduğunu söyleyebiliriz. İran uluslararası yayın faaliyetleri yapma amacıyla İran Radyo ve Televizyon Kurumu'nu (IRIB) kurmuş ve yayın faaliyetlerine başlamıştır. Ajans uluslararası alanda yaşanmakta olan medya savaşlarının İran kolu olarak BBC, Al-Jazeera, CNN ve FOX News gibi kanallara karşı faaliyet göstermek amacıyla kurulmuştur. Ajans, İran tarihini ve kültürünü dünyaya tanıtmayı görev olarak benimsemiş ve bu bağlamda 45 ülkede 24 farklı dilde televizyon, 40 radyo kanalı yayınları olarak faaliyet yürütmeye başlamıştır (Tiedeman, 2005: 3-4).

Irak özelinde ise bu yayın organları hem Irak'ta hem de Suriye, İran, Lübnan gibi ülkelerde yayın yapmaktadır. ABD işgalinin ardından kurulan ve Arapça yayın yapan Al-Alem kanalı buna bir örnektir. Aynı zamanda Beyrut merkezli olmakla birlikte Al-Alem gibi Arapça yayın faaliyetinde bulunan Al-Mayadeen 2012 yılında İran hükümeti tarafından finanse edilerek kurulmuş ve faaliyet kapsamında Irak'ta bulunmaktadır. Diğer bir kanal ise İran'ın kendi dini kanalı olan ve IRIB tarafından 2006 yılında kurulan Al-Kevser kanalıdır. Al-Kevser kanalı tamamen dini ve mezhebi olarak yayın yapmaktadır. Bunların yanında Seher TV, Al-Na'eem, Al-Kader, Al-Ebaa, Al-İtcah, Al-Ahad, Beladi ve Afak gibi kanallarda bulunmaktadır. Bu kanallar ya İran tarafından direkt olarak finanse edilmekte ya da İran destekli kuruluşların kurduğu kanallar olarak faaliyet göstermektedirler. Örneğin Al-Kevser direk olarak İran'ın finanse ettiği bir yayın organı olmasına karşın Al-Ebaa kanalı İran'ın desteklediği Ketaib Hizbullah tarafından kurulan bir kanaldır (Watkins, 2020: 17-18). Medya organlarında da İran, sert güç unsurlarında kendisini gösteren yapılar olduğu gibi sadece desteklediği yapıları da kullanarak hareket etmekte ve böylece kendi sorumluluğunu azaltmaya çalışmaktadır. Bunun yanında İran destekli grupların da yayın faaliyetlerinde bulunmaları ile birlikte İran daha arka planda kalan bir ülke olarak ortaya çıkmakta ve buna bağlı olarak da Iraklılar nezdinde daha pozitif bir anlayış geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu pozitif bir anlayış kazanmanın yanında İran başta Irak olmak üzere yayın faaliyetinde bulunduğu ülkelerde ABD ve İsrail karşıtı

görüşlerini de sürekli olarak dile getirmektedir. Medya yoluyla yapmış olduğu ABD ve İsrail karşıtlığını Iraklılara empoze ederek işgalin başladığı yıllardan günümüze kadar olan süreçte Iraklıları, ABD'ye karşı tavır alma konusunda hareketlendirmeye çalışmaktadır (Abdullah, 2016: 25).

Görsel ve işitsel yayın yapan organların yanı sıra İran günümüzde popüler olan sosyal medya araçlarını da aktif bir şekilde kullanmaktadır. İran 2013 yılının ardından dijital diplomasi alanına da önem vermeye başlamış ve bu amaçla da başta Facebook ve Twitter olmak üzere birçok sosyal mecrada hesap açmaya başlamıştır. İran bu amaçla vermek istediği mesajlarını ve devrimi dünyaya en kısa yoldan iletmekte ve anlık olarak iletme imkânı bulmaktadır. Buna ilave olarak sosyal medyada İran'ın faaliyetlerinin büyük bir bölümünü olumlu bir şekilde anlatılmakta ve insanlar üzerinde pozitif bir etki bırakılmaya çalışılmaktadır. Aynı zamanda sadece İran'ın kendi devlet mercileri ve organları sosyal medya organlarını kullanmakta kalmamakta yukarıda saydığımız Irak'taki medya organları ve sivil toplum kuruluşları da sosyal medya hesaplarında aktif olarak bulunmakta ve yapmış oldukları faaliyetleri başta Irak olmak üzere tüm dünyaya kısa yoldan iletmeye çalışmaktadırlar (Ekşi, 2017: 57). Böylece İran sadece kendisi için pozitif bir bakış kazanmakla kalmamakta aynı zamanda kurmuş olduğu veya desteklediği kurumlarında olumlu bir görüş kazanmasını sağlayarak Irak başta olmak üzere buldukları ülkelerde temellerini sağlamlaştırmaktadır.

4.1.4. Üniversiteler

İran kendi yumuşak gücünü yayma konusunda eğitimi de aktif bir şekilde kullanmaktadır. Üniversiteler konusunda sadece Irak özelinde değil tüm dünya genelinde kendi dini düşünce alanını genişletmek adına önemli adımlar atmaktadır. Bu amaçla kurulan üniversiteler İran'ın dini anlayışı çerçevesinde yetişerek kendi ülkelerine dönen öğrenciler İran'ın öğretilerini yayma noktasında yumuşak gücünü desteklemektedir.

El Mustafa Uluslararası Üniversitesi, İran'ın eğitim alanındaki yumuşak güç oluşturmasında önemli bir kuruluş olarak yerini korumaktadır. Üniversite 2007 yılında kurulmasına rağmen çok kısa süre içerisinde önemli bir atılım sağlayarak yaklaşık 30000'e yakın öğrenci mezun etmeyi başarmıştır. Günümüzde ise 40000'e yakın öğrenciyi bünyesinde barındırmaktadır. El Mustafa Uluslararası Üniversitesi

kaynakların neredeyse tamamında Hamaney'in misyoner yetiştirmek için kurduğu bir üniversite olarak görülmektedir. Temel amaç çeşitli ülkelerden getirilen öğrencilerin üniversite bünyesinde İran İslam Devrimi ilkeleri çerçevesinde eğitim alarak ülkelere döndüklerinde devrim çerçevesinde misyonerlik faaliyetleri yapmalarını sağlamaktır (Steckler, 2020: 6). Bu bağlamda üniversiteden mezun olan kişiler Humeynist bir anlayış kazanarak hareket etmeye başlamakta ve İran Devrimini kendi ülkelerine yaymak ve İslami bir devlet kurmak için çalışmalar yürütmeye başlamaktadırlar.

Diğer bir üniversite ise İslam Azad Üniversitesi'dir. El Mustafa Uluslararası Üniversitesi'nden daha da eski olan İslam Azad üniversitesi 1982 yılında Humeyni tarafından kurulan bir üniversite özelliği göstermesinin yanında öğrenci sayısı açısından da kat be kat üstündür. El Mustafa Uluslararası Üniversitesi 40000 öğrenci kapasitesine sahip olmasına karşın İslam Azad Üniversitesi yaklaşık 1,62 milyonluk bir öğrenci kapasitesine sahiptir. Bu özelliği ile üniversite dünyanın en büyük dördüncü üniversitesi özelliğine sahiptir. Bu özelliklerinin yanında İranlı yetkililer dahil İslam Azad Üniversitesi'nin devrimin koruyucularının yetişmesi için faaliyet gösterdiklerini dillendirmektedirler. Dünyanın birçok bölgesinde şubeleri bulunan üniversitenin, Besic anlayışında olan öğrencilerin yetiştirilmesi gerektiğini belirterek "Besic üniversitenin her alanında aktif olarak bulunmalı ve yeni Devrim Muhafızları yetişerek kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir." denilmektedir. Irak'ta da faaliyet gösteren üniversitenin gelecek nesil direnişin eğitilmesine yardımcı olacağı söylenmektedir (Steckler, 2020: 9-11).

SONUÇ

İran 1979’da yaşadığı devrimden günümüze kadar olan süreçte neredeyse sürekli olarak, ABD merkezli olmak üzere bir münakaşa içerisinde olmuştur. Bu nedenle birçok politikasında olumsuz eleştirilere hedef olmuştur. Devrimden hemen sonrasında Saddam rejiminin karşı duruşu, Suudi Arabistan başta olmak üzere bölgenin neredeyse tamamının ABD ile yakın askeri ve siyasi ilişki içerisinde olması nedeniyle de İran bölgede kendisini sürekli yalnız hissetmiştir. Bu yalnızlık ve çevre ülkelerden devrime karşı bir tehdit hissetmesi nedeniyle Irak gibi etkileyebileceği devletlere karşı bir akıllı güç stratejisi oluşturmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak da bu tezin temel sorusu olan “İran, Irak içerisinde bir akıllı güç politikası uyguluyor mu?” çerçevesinde Irak vaka incelemesi olarak ele alınmıştır.

Irak nezdinde İran’ın akıllı güç noktasında tam olarak uluslararası organizasyonlarda aktif bir rol aldığı söylenemez. Ancak CSİS Report başta olmak üzere akıllı güç kapsamında yapılan diğer çalışmalara bağlı olarak İran’ın akıllı güç uygulama sürecinde, ABD’nin önünde bulunan engellerden ikisi bulunmamaktadır. İran, Irak içerisinde sert güç unsurlarına sahip olduğu gibi aynı zamanda yumuşak güç unsurlarına da önem vererek hareket etmektedir. Bunun yanında ABD’nin dış politikasının yumuşak güç araçlarını daha çok hükümet dışı aktörlerin oluşması nedeniyle ortaya çıkan engel İran için geçerli bir durum değildir. Çünkü İran’ın başta dış politika yapım süreci olmak üzere kullandığı hem sert güç hem de yumuşak güç unsurları dini lider çatısı altında toplanmıştır. Bu nedenle de sorunlara daha net bir şekilde yaklaşarak hareket edilmekte ve her iki güç grubu da daha akıllı ve etkin bir şekilde kullanılmaktadır.

İran, Irak içerisinde devletler ile bir ittifak kurmaktan ziyade daha çok ülke içerisinde bulunan gruplar ile yakın siyasi, askeri ve ekonomik ilişkiler kurarak hareket etmektedir. Böylece İran, Irak içerisinde kendi varlığını daha rahat bir şekilde pekiştirmekte ve kurduğu ittifaklar ile Irak’ın tüm sistemlerine erişim sağlayabilmektedir. İran, Irak içerisinde siyasi olarak; Irak İslam Yüksek Konseyi, Dava Partisi, Sadr Grubu ve El Fetih Koalisyonu ile, askeri olarak; Mehdi Ordusu, Bedir Tugayları ve içinde birçok silahlı grubun bulunduğu Haşdi Şabi ile yakın ittifak içerisinde bulunmaktadır. Ekonomik olarak ise İran, 2003 müdahalesinin ardından yakın ilişki kurmuş ve güvenlik, eğitim, çevre, ulaşım gibi alanların yanında aynı zamanda gümrük ve tarifeler, sanayi, altyapı gibi alanlarda birçok ürün ve hizmeti

Irak'a satmaya başlamıştır. Bu alanların yanında İran'ın elektrik ithalatının payı Irak nezdinde ciddi bir orana sahiptir. Irak, İran'dan 2013 yılında elektrik ihtiyacının %68'ini karşılarken bu oran 2017 yılında %84,2 olarak gerçekleşmiştir. Birçok alanda elektrikte olduğu gibi Irak, İran ile yakın ilişki kurmak durumunda kalmış ve Irak'tan herhangi bir muhalif seslerin yükselmesi neticesinde de İran bu kozunu Irak'a karşı kullanmaktan hiçbir zaman geri durmamıştır.

Ekonomik unsurların yanında aynı zamanda İran, Irak içerisinde bulunan askeri ve siyasi gruplar ile de yakın ilişki kurarak hareket etmektedir. İran'ın Irak içerisinde yer alan Bedir Tugayları, Ketaib Hizbullah, Asaib Ehlül Hak, Saray El-Selam, Ketaib Seyid Şuheda, Ketaib İmam Ali, Horosan Tugayları, Hareket El-Nuceba, Kateib Babil, Kateib El-İmam el-Galib ile askeri anlamda yakın ilişkilere sahiptir. İran'ın bu gruplar ile askeri olarak ittifakları bulunması sadece belli bir alanı kapsamamaktadır. İran ile yakın ilişkisi bulunan gruplar aynı zamanda Irak içerisinde sert güç unsurunun yanında yumuşak güç unsurlarını da bünyelerinde barındırmaktadırlar. Silahlı grupların etki kapasitelerinin geniş olması ve Irak ordusu içerisinde yer almasının yanında siyasi partilere de yakın davranış sergilemeleri neticesinde İran'a Irak içerisinde iki kanatlı bir kazanç sağlamaktadırlar. Bunun yanında askeri ve siyasi grupların ellerinde bulundurduğu vakıf, gazete veya televizyon kanalları vasıtasıyla İran minimum uğraş ile birçok alanda etkin olabilmektedir. Çünkü İran yakın ilişki kurduğu grupların, kendi düşüncelerini ve çıkarlarını savunması için tüm alanlarda destek sağlamakta ve buna bağlı olarak da daha etkin sonuçlar alma noktasında becerisini arttırarak akıllı güç kullanımı kapsamında önemli bir örnek sunmaktadır.

Akıllı güç kapsamındaki bir diğer konu ise kalkınma ve sağlıktır. İran bu konu çerçevesinde Irak içerisinde aktif olarak yer almaktadır. İran, kalkınma sağlık yardımlarını devlet nezdinde vermesinin yanında aynı zamanda devrim sürecinin hemen ardından ve daha sonraki süreçte kurduğu vakıflar aracılığıyla da yerine getirmektedir. Ülke içerisinde kendi tıp merkezlerinde Iraklıları tedavi etmesinin yanında aynı zamanda İmam Humeyni Yardım Ajansı, İmam Hüseyin Yardım Kuruluşu ve Fatma Zahra Enstitüsü gibi vakıflar üzerinden sağlık hizmetlerini Irak içerisinde yürütmektedir. Bu kuruluşlar sağlık sektörünün yanında inşaat, eğitim, ticaret gibi alanlarda da faaliyet göstermektedir. İran bu yönleriyle de Irak içerisinde hem ABD müdahalesi hem de IŞİD'in saldırılarından sonraki süreçte Irak'ın imarı ve

ekonomik olarak kalkınması noktasında da önemli bir konumda bulunmaktadır. Çünkü her iki olaydan sonra başta imar konusunda olmakla birlikte insani olarak da bir yıkım gerçekleşmiş ve İran için bu süreç kullanmak için bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. Kutsal Türbelerin Restorasyonu ve Irak'a Destek Kuruluşu, İslam Devrimi Mazlumlar Vakfı, Şehit ve Gazi İşleri Vakfı gibi vakıflar aracılığıyla İran, Irak içerisinde ortaya çıkmış insani kayıpların da önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu yönüyle toplumda IŞİD ile çatışmalarda ortaya çıkan yetimlere ve ailelere, çatışmalar esnasında gazi olmuş kişilere yardım ederek topluma kazandırmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda yıkıma uğramış başta türbeler ve Şii kutsal mekanları olmak üzere birçok noktayı geri inşa ederek Iraklı halka sunmuştur. Böylece yumuşak güç çerçevesinde Irak içerisinde İran, güçlü bir pozisyon elde etmiş ve neredeyse gündelik hayatın her noktada hâkim olmayı amaçlamıştır.

Yapılan yardımların ve yürütülen faaliyetlerin birçok devlete nazaran daha merkeziyetçi bir anlayış ile yapılması ise İran'ı bu noktada öne çıkaran bir unsurdur. İran, kültürel anlamda yürüttüğü birçok faaliyeti Kültür ve İslami İlişkiler Kurumu üzerinden yürütmektedir. Bu kurumun yanı sıra bu kuruluşa bağlı olmadan hareket eden vakıf veya dernek olması halinde ise daha çok bölgede aktif şekilde bulunan Kudüs Gücü komutanlığı üzerinden veya tamamen merkezi yönetim üzerinden bir ilişki kurulmaktadır. Hangi kuruluş ile bağlantı kurulursa kurulsun burada önemli olan her birinin dini merci ile yakın bağlantıları olması ve direkt olarak bu makamdan emir almasıdır. Bu da İran'a akıllı güç uygulama konusunda daha merkeziyetçi bir konum kazandırmakta ve daha hızlı bir şekilde sonuç alma olasılığını yükseltmektedir. Çünkü sadece vakıflar dahilinde dahi yürütülen faaliyetler, direkt olarak İran dini liderinden gelmiş gibi gözükmekte ve bu da İran'ın en temelde bulunan amacını yani velayeti fakih anlayışını yayma konusunda daha hızlı olmasına neden olmaktadır.

Akıllı güç stratejisinin oluşmasında bir diğer konu ise kamu diplomasisidir. İran kamu diplomasisi konusunda her iki güç grubu içerisinde de kazançlı bir şekilde hareket etmektedir. Sert güç unsurları olan askeri, ekonomik ve siyasi ittifakları ile Irak içerisinde geniş bir yelpazede hareket ettiği yukarıda belirtilmiştir. İran ittifak ilişkilerine sahip olduğu bu sert güç unsurlarını da kamu diplomasisi alanında kullanmaktadır. Bu konuda önemli olan nokta ise başta askeri gruplar olmak üzere İran'ın yardımları olmaksızın büyük oranda Irak'ın askeri altyapısının pek de güçlü bir pozisyona sahip olmamasıdır. IŞİD'in çok kısa süre içerisinde Irak içerisinde

yayılması ve Irak ordusunun bu yayılım döneminde karşı duruş sergileyememesi Irak'ın askeri anlamda güçsüzlüğünü ortaya çıkarmıştır. Sistani'nin fetvasından sonraki süreçte ise İran, Irak içerisinde yer alan milislere ciddi oranda askeri destek sağlamıştır. Bu askeri destekte İran'ın bir nebze de olsa Irak içerisinde kamu diplomasisi olarak kullanması imkanını ortaya çıkarmıştır. Çünkü askeri destekler sadece silah ve teçhizat yardımıyla sınırlı kalmamıştır. Bunun yanında İran, Iraklı askerlere eğitim vermiştir. Böylece hem askerler nezdinde hem de IŞİD'e karşı yapılan operasyonlarda İranlı generallerin sahada bulunması nedeniyle Iraklı halk nezdinde İran bir kurtarıcı rolünü benimsetmeye çalışmıştır.

Sert güç unsurlarının yanında Irak içerisinde aktif olarak faaliyet gösteren medya organları ve vakıfları, sahip olduğu dini anlayış ve üniversiteler yoluyla da İran, Irak içerisinde kamu diplomasisi faaliyetlerini yürütmektedir. Bu doğrultuda medya organları İran yanlısı yayınlar yaparak Iraklı halk üzerinde etki potansiyelini arttırmaktadır. Vakıfların ise yürüttüğü faaliyetler neticesinde neredeyse Irak devletinin veremeyeceği olanakları sunması ile de İran, başta Iraklı Şiiiler olmak üzere Irak'ta iyi bir izlenim bırakmaktadır. Kendi bünyesinde bulundurduğu üniversiteler ile birlikte de mezun verdiği öğrenciler ülkelerine döndüklerinde bir misyoner gibi çalışmakta ve İran dini anlayışını ülke içerisinde yaymaktadırlar.

Akıllı güç kapsamında diğer bir konu ise ekonomik ilişkidir. Genel olarak Nye ve Armitage'nin ortaya koyduğu raporda dünya genelinde bir ekonomik entegrasyondan bahsedilmektedir. Ancak çalışma Irak nezdinde bir inceleme yapması nedeniyle İran ile Irak arasındaki ekonomik birliktelik ele alınmıştır. Tam olarak bir ekonomik entegrasyon bulunmamakla birlikte İran ile Irak arasında ticaret hacmi hedefi 20 milyar dolar olsa da bu oran tam olarak gelişmemektedir. 2021 yılı içerisinde pandeminin de etkisi ile bu orandan uzaklaşmış ve yaklaşık 8 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (CEIC, 2021). Ancak bu daha çok Irak aleyhine bir durum olarak gelişmektedir. Çünkü İran, Irak içerisinde çeşitli yatırım faaliyetlerinde bulunmasına rağmen yine de kendisinden uzaklaştırarak herhangi bir yatırım yapmamaktadır. Daha çok Irak'ı kendisine bağlayacak alanları elinde tutmakta ve kendi çıkarlarına karşı oluşan bir durumda bu elinde bulundurduğu kozu kullanmaya çalışmaktadır. Bunun en güzel örneğini ise 2008 yılında yaşanan elektrik kesintileri oluşturmaktadır. İran kesintilerin arıza kaynaklı olduğunu belirtmiş olsalar da Iraklı yetkililer ise bunu Sadr grubu üzerinde İran'ın bir hakimiyet kurma mücadelesi olarak

açıklamışlardır. Ancak yine de akıllı güç kapsamında İran'ın elinde bulundurduğu bir güç olarak varlığını sürdürmektedir.

Akıllı güç stratejisinde olması gereken diğer bir unsur ise teknoloji ve yeniliktir. İran, Irak içerisinde teknoloji ve yeniliklerden ziyade daha çok kendi dini anlayışını yaymaya ve kendi güvenliğini Irak üzerinden sağlama yoluyla kullanmaktadır. Bu nedenle İran, Irak içerisinde yürüttüğü akıllı güç stratejisinde bu konu açısından eksiklik yaşamaktadır. Aynı zamanda teknoloji ve yenilik adı altında karbon salınımı konusuna da vurgu yapılmıştır. Ancak İran'ın bu konu hakkında Irak içerisinde yürüttüğü bir faaliyet bulunmamaktadır.

Askeri, ekonomik, siyasi ve yumuşak güç unsurlarını kullanarak Irak içerisinde etkinliğini gün geçtikçe arttırmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda İran elinde bulundurduğu güç unsurlarını tek tek kullanmaktan ziyade her ikisini de aynı süreç içerisinde kullanmaktadır. Güç unsurlarını iyi şekilde kullanması ve Irak'ın içerisinde bulunduğu durumları da göz önünde bulundurarak İran'ın Irak içerisinde bir akıllı güç stratejisi izlediği sonucuna varılmıştır. Çünkü İran'ın yürüttüğü faaliyetlerin yanında bu faaliyetlerin ortaya çıkardığı etkiler de akıllı güç sonucunu pekiştirmektedir. Sonuç anlamında yürüttüğü faaliyetler, mevcut duruma göre şekillenmesi nedeniyle İran, tek yönlü bir güç unsuru uygulamamasına bağlı olarak elde ettiği sonuçlar da buna göre şekillenmektedir. İran sert güç unsurlarını kullanması gerektiği noktalarda bu güç unsurunu kullanarak yakınlık ilişkisi kurduğu grupları himaye edebildiği gibi yumuşak güç unsurlarını kullanması gerektiği durumlarda da bu güç grubunu kullanarak belli bir alan odaklı hareket etmemektedir. Bu nedenle de her iki alanda da aynı süreç içerisinde faaliyet göstererek Irak içerisinde bir akıllı güç stratejisi izlediğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Abdullah, D. İ. (2016). *Iraqi- Iranian Relations During American Invasion Of Iraq 2003-2011*, Unpublished master's thesis, Near East University, Kıbrıs.
- Acar, Hüseyin (2020). Akıllı Güç Bağlamında Sadr Hareketi'nin Irak Siyasetinde Zirveye Yükselişi, *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, 2(22), ss. 242-258.
- Akıncı, Şerife (2020). 2003 Sonrası Irak Ekonomisinde İran Etkisi, *ORSAM Bakış*, No:122.
- Al-Amin, Ali (2019). Abadi's resignation reveals Iran's plan to control Dawa Party, Web: <https://thearabweekly.com/abadis-resignation-reveals-irans-plan-control-dawa-party>, 1 Nisan 2021'de alınmıştır.
- Aljazeera, (2018). Profile: The Mahdi Army, Web: <https://www.aljazeera.com/news/2008/4/20/profile-the-mahdi-army>, 4 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Ametbek, Dinmuhammed (2021). *İran Vakıfları: Dış Politika Arkasındaki Yumuşak Güç*, Ankara: Astana Yayınları.
- Armitage, Richard, Nye, Joseph vd. (2007). *CSIS Commission on Smart Power a Smarter, More Secure America*, Center for Strategic & International Studies.
- Bahidh, M. Ahmed (2020). Educational complex for orphans — first of its kind in Iraq, Web: <https://imamhussain.org/english/newsandreports/30311>, 10 Şubat 2021'de alınmıştır.
- Basu, Nayanima (2020). What is Mahdi Army? The group Iraqi Shia cleric wants to reactivate after Soleimani killing, Web: <https://theprint.in/world/what-is-mahdi-army-the-group-iraqi-shia-cleric-wants-to-reactivate-after-soleimani-killing/345293/>, 8 Nisan 2021'de alınmıştır.
- Baştürk, L., Torlak, F., Ziya, S., Akkaya, G. N., Küçükkeleş, M., Demir, Z. S. (2013). *İrak Siyasetini Anlama Kılavuzu*, SETA Rapor.
- Bayır, Ö. Emler, Sönmezoğlu, Faruk (2014). *Dış Politika Analizinde Temel Öğeler*. Özgün E. B., Faruk S., Dış Politika Karşılaştırmalı Bir Bakış, İstanbul. Der Yayınları, ss.5-44.

- Beehner, Lionel (2005). Shiite Militias and Iraq's Security Forces, Web: <https://www.cfr.org/backgrounder/shiite-militias-and-iraqs-security-forces>, 11 Nisan 2021'de alınmıştır.
- Benli, Yusuf (2013). Şii-Sünnî İlişkileri Çerçevesinde Irak'ta Sadr Ailesi, e-makâlât Mezhep Araştırmaları, VI/2, ss. 429-468.
- Bourse and Bazaar, With Focus on Economic Relations, Iran-Iraq Ties Move Into the 'Daylight', Web: <https://www.bourseandbazaar.com/articles/2019/4/1/with-focus-on-economic-relations-iran-iraq-ties-move-into-the-daylight>, 16 Mart 2021'de alınmıştır.
- Brill. M.P., (2021). Falih Al-Fayyadh's Fall From Grace: The Inside Story Of The Treasury Department's Sanctioning Of Iraq's PMF Chairman And What Is At Stake, Web: <https://www.hoover.org/research/falih-al-fayyadhs-fall-grace-inside-story-treasury-departments-sanctioning-iraqs-pmf>, 26 Ekim 2021'de alınmıştır.
- Bruno, Greg (2008). Muqtada al-Sadr, Web: <https://www.cfr.org/backgrounder/muqtada-al-sadr>, 4 Nisan 2021'de alınmıştır.
- CEIC, Iran Exports: Iraq, Web: <https://www.ceicdata.com/en/iran/exports-by-country/exports-iraq>, 5 Aralık 2021'de alınmıştır.
- Cochrane, Marisa (2008). Asaib Ahl al-Haq and the Khazali Special Groups Network, Web: <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/reports/Asaib%20Ahl%20al%20Haq%20and%20the%20Khazali%20Special%20Groups%20Network.pdf>, 12 Nisan 2021'de alınmıştır.
- Cochrane, Marisa (Ağustos 2008). Iraq Reports Special Groups Regenerate, The Institute For The Study of War and The Weekly Standart.
- Cockburn, Patrick (2008). Muqtada Al-Sadr and The Battle For The Future of Iraq, New York: SCRIBNER.
- Counter Extremism Project, Asaib Ahl al-Haq, Web: https://www.counterextremism.com/taxonomy_term/1031/printable/pdf, 12 Nisan 2021'de alınmıştır.

- Counter Extremism Project, Kata'ib Hezbollah, Web: <https://www.counterextremism.com/threat/kata%E2%80%99ib-hezbollah>, 14 Nisan 2021'de alınmıştır.
- Crisis Group (2005). Iran In Iraq: How Much Influence?, Middle East Report No:38.
- Dai, Yamao (2008). Transformation of the Islamic Da'wa Party in Iraq: From the Revolutionary
- Eisenstadt, M., Knights, M., Ali, A. (April 2011). Iran's Influence in Iraq, Washington Institute for Near East Policy, Policy Focus 111.
- Ekşi, Muharrem (Ekim 2017). İran'ın Transnasyonel ve Teopolitik –Şiilik – Temelli Kamu Diplomasisi, ANKASAM | Bölgesel Araştırmalar Dergisi İran Özel Sayısı 1(2), 44-66.
- Elhuseini, Fadi, (August 2016). Soft Power in Middle East: The Invisible Skirmish. Web: <https://www.e-ir.info/2016/08/08/soft-power-in-the-middle-east-the-invisible-skirmish/> 4 Şubat 2021'de alınmıştır.
- Elmoossewi, H. Hamid (2020). Medical center with Oxygen station for Covid-19 patients to open in Diyala, Web: <https://imamhussain.org/english/newsandreports/30256>, 10 Şubat 2021'de alınmıştır.
- Farabi Cinema Foundation (2021). Web: <https://en.fcf.ir/about-us>, 25 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Farhang (2021). Ministry of Culture and Islamic Guidance Profile, Web: <https://www.farhang.gov.ir/en/profileofministry/responsibilities>, 7 Şubat 2021'de alınmıştır.
- Farsnews (2018). Senior Cleric: Iraq's Supreme Council Abhorring US Anti-Iran Sanctions, Web: <https://www.farsnews.ir/en/news/13970723000488/Senir-Cleric-Ira39-s-Spreme-Cncil-Abhring-US-Ani-Iran-Sancins>, 22 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Gallarotti, Giulio M. (2015). Smart Power: Definitions, Importance, and Effectiveness, The Journal of Strategic Studies, 38 (3), ss. 245-281.

- Gamel, Kim (2008). Freed of militias, Basra faces new problems, Web: http://archive.boston.com/news/world/middleeast/articles/2008/06/25/freed_of_militias_basra_faces_new_problems/?page=2, 20 Mart 2021'de alınmıştır.
- Gündoğan, Ünal (2016). İran ve Ortadoğu, Ankara: Adres Yayınları.
- Gürler, R. T. (2016). *Şii Aktörlerin Irak Politikasındaki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Gürler, R. T. (2016). *Şii Aktörlerin Irak Politikasındaki Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.
- Halhalli, Bekir (2014). Humeyni Dönemi İran Dış Politikası (1979-1989), Birey ve Toplum Dergisi, 4(8), ss. 75-96.
- Hasan, Harith (2019). From Radical to Rentier Islamism: The Case of Iraq's Dawa Party, Web: <https://carnegie-mec.org/2019/04/16/from-radical-to-rentier-islamism-case-of-iraq-s-dawa-party-pub-78887>, 22 Kasım 2021'de alınmıştır.
- IISIS (The International Institute for Strategic Studies) (2020). Iran's Networks of Influence in the Middle East, IISIS.
- International Crisis Group (2008). Iraq's Civil War, The Sadrists And The Surge, Middle East Report No:72.
- İran İslam Cumhuriyeti Anayasası, Web: <https://hukukbook.com/iran-islam-cumhuriyeti-anayasasi/>, 16 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Karam, Zeina ve Abdul-Zahra, Qassim (2021). Analysis: Iraq vote underscores divisions over Iran's role, Web: <https://apnews.com/article/fatah-muqtada-al-sadr-baghdad-united-states-saudi-arabia-2d3c5aabeceb9d9996303e5d0c466ebca>, 22 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Karaoğlu, Orhan, (2021). *Şiiliğin İran Dış Politikasına Etkileri*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Kekilli, Emrah (2018). Irak Genel Seçimleri Irak'ta Yeni Bir Siyasi Kültür Arayışı, SETA Analiz, No:239.

- Kılıç, M., Gök, M., Keskin, G., (2018). Kuruluşundan Günümüze Irak'ın Şii Milis Gücü Haşdi Şabi, Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi, 2(1), ss.46-60.
- Knights, Michael (2021). Profile: Kataib Sayyid al-Shuhada, Web: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/profile-kataib-sayyid-al-shuhada>, 4 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Koca, Nazlı (2020). Devrim Muhafızları: İran'ın Düalist Sisteminde Yeri ve Etkisi Nedir?, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 22(4). Ss:1735-1755.
- Kömür, Gökhan (2020). Yumuşak Güç Unsuru Olarak Kamu Diplomasisi, International Journal of Politics and Security, 2(3), ss. 89-115.
- Kurşun, M., Erdem, Ö. (2014). Sistani'den IŞİD'e Karşı Cihad Emri, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sistani-den-iside-karsi- Jihad-emri/151443>, 26 Ekim 2021'de alınmıştır.
- Majidyar, Ahmad (2018). Iran-backed Fateh Alliance seeks to win or play kingmaker in upcoming Iraqi elections, Web: <https://www.mei.edu/publications/iran-backed-fateh-alliance-seeks-win-or-play-kingmaker-upcoming-iraqi-elections>, 22 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Mapping Militant Organizations (2016.) Kata'ib Sayyid al-Shuhada, Web: https://stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/print_view/629, 4 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Mapping Militant Organizations (2018). Asa'ib Ahl al-Haq, Web: <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/asaib-ahl-al-haq> , 12 Nisan 2021'de alınmıştır.
- Mapping Militant Organizations (2019). Kata'ib Sayyid al-Shuhada, Stanford University, Web: https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/kataib-sayyid-al-shuhada#text_block_17965, 4 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Mapping Militant Organizations (Mart 2019). Badr Organization of Reconstruction and Development, Stanford University.

- Mapping Militant Organizations, Kata'ib Hezbollah, Web: <https://cisac.fsi.stanford.edu/mappingmilitants/profiles/kataib-hezbollah>, 14 Nisan 2021'de alınmıştır.
- Mecidiyar, Ahmed, (2017). Iran-Supported Iraqi Militant Group Calls for Joint Efforts to Fight Israel in Meeting with Syrian Minister, Web: <https://www.mei.edu/publications/iran-supported-iraqi-militant-group-calls-joint-efforts-fight-israel-meeting-syrian>, 30 Ekim 2021'de alınmıştır.
- Mecidiyar, Ahmed, (2017). Khamenei's Aide Holds Meeting with Leader of Notorious Militia Group in Iraq, Web: <https://www.mei.edu/publications/khameneis-aide-holds-meeting-leader-notorious-militia-group-iraq>, 30 Ekim 2021'de alınmıştır.
- Morgenthau, Hans J. (1970). Uluslararası Politika Güç ve Barış Mücadelesi, (çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay) Cilt:1, Ankara: Türk Siyasî İlimler Derneği Yayınları.
- Nada, G., Rowan, M. (2018). Pro-Iran Militias in Iraq, Web: <https://www.wilsoncenter.org/article/part-2-pro-iran-militias-iraq>, 4 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Nada, Garrett ve Rowan, Mattisan (2018). Pro-Iran Militias in Iraq, Web: <https://www.wilsoncenter.org/article/part-2-pro-iran-militias-iraq>, 11 Nisan 2021'de alınmıştır.
- Nader, Alireza (2010). The Revolutionary Guards, Web: <https://iranprimer.usip.org/resource/revolutionary-guards>, 19 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Nickman, MH (2009). Imam Khomeini Relief Foundation, an Organization by the People for the People, Iranian J Publ Health, 38(1), 2009, 183-184.
- Nlossel, Suzanne (2004). Smart Power, Foreign Affairs, 83 (2), ss.131-142.
- Nye, Joseph (1990). Bound to Lead The Changing Nature of American Power, New York: Basic Books.
- Nye, Joseph (2004). Soft Power The Means to Successin World Politics, USA: PublicAffairs.

- Nye, Joseph (2017). Yumuşak Güç Dünya Siyasetinde Başarının Araçları, (2. Baskı), Ankara: Elips Yayınları.
- Oğuzlu, Tarık (2007). Soft Power in Turkish Foreign Policy, Australian Journal of International Affairs, 61(1), ss.81-97.
- Okuducu İ. ve Karaalp, H. (2018). İran'ın elektrik kesintisi Irak'ta gösterileri alevlendirdi, Web: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/iranin-elektrik-kesintisi-irakta-gosterileri-alevlendirdi/1205706>, 20 Mart 2021'de alınmıştır.
- Özdemir, Haluk (Mart 2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 63(3), 113-144.
- Pallaver, Matteo (2011). Power and Its Forms: Hard, Soft, Smart, Unpublished master's thesis, The London School of Economics and Political Science, London.
- Period to the Diaspora Era, Asian and African Area Studies, 7 (2), pp. 238-267.
- Radio Farda (2020). Iran Continuing Religious Building Projects In Iraq Despite Economic Hardship, Web: <https://en.radiofarda.com/a/iran-continuing-religious-building-projects-in-iraq-despite-coronavirus/30558835.html>, 7 Şubat 2021'de alınmıştır.
- Rawabet Center for Research and Strategic Studies (2016). Popular Crowd Forces in Iraq (Al-Hashd al-shaabi) .. Origin and Future “survey”, Web: <http://rawabetcenter.com/en/?p=1037>, 26 Ekim 2021'de alınmıştır.
- Rigiderakhshan, Mohammad (2020). İran'ın Dış Politika Kimliğini Oluşturan Faktörler, Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 5(1), ss. 390-410.
- Robin-D'Cruz, B., Mansour, R. (2020). Iraq In Transition: Competing Actors and Complicated Politics Making Sense of the Sadrists: Fragmentation and Unstable Politics, Foreign Policy Research Institute.
- Rodger Shanahan (2004) Shia political development in Iraq: the case of the Islamic Dawa Party, Third World Quarterly, 25 (5), pp. 943-954.
- Rubin, Michael (2010). Why Najaf Matters in Post-War Iraq, Web: <https://www.washingtonpost.com/wp->

dyn/content/article/2010/08/26/AR2010082605573.html, 23 Mart 2021'de alınmıştır.

Saadi Foundation (2021). Web: <https://saadifoundation.ir/en/page/261/history>, 25 Kasım 2021'de alınmıştır.

Sadeghi, M. Hajimineh, R. (2019). The Role of Iran's «Soft Power» in Confronting Iranophobia. *Mgimo Review of International Relations*, 12(4), 216-238.

Schmidt, Soren (2008). Shia Ismamist Political Actors in Iraq Who Are They and What Do They Want?, Danish Institute for International Studies, Report 2008:3.

Semin, Ali, (2021). Irak'ta “Devlet İçinde Devlet” Olarak Haşdi el Şabi ve el-Nuceba Hareketi, Web: <https://kriterdergi.com/dis-politika/irakta-devlet-icinde-devlet-olarak-hasdi-el-sabi-ve-el-nuceba-hareketi>, 30 Ekim 2021'de alınmıştır.

Simon, Herbert A. (1957). *Models of Man: Social and Rational*, By John Wiley & Sons. Inc. USA.

Sinkaya, Bayram (2013). Amerikan Askerlerinin Çekilmesinden Sonra Irak-İran İlişkileri, SETA Rapor, No:9.

Sinkaya, Bayram (2014). Irak ile İran Arasında Stratejik Ortaklığın ‘Derinleşmesi’, ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi, No:19.

Sönmezoglu, Faruk (2014). *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul: Der Yayınları.

Steckler, Jordan (2020). How Iran exports its ideology, United Against Nuclear Iran Report.

Steinberg, Guido (2017). The Badr Organization Iran's Most Important Instrument in Iraq, German Institute for International and Security Affairs, SWP Comments 26.

Şahin, Mehmet, Abbas, Ziya (2018, Temmuz Ağustos Eylül). Küllerinden Doğan Lider Mukteda Es-Sadr, *Dış Politika Dergisi*, 5, 163-176.

Şen, Gülriz (2018). *Devrimden Günümüze İran'ın ABD Politikası* (2. Baskı), Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

- Taremi, Kamran (2005). Iranian Foreign Policy Towards Occupied Iraq, 2003-05, Middle East Policy, Vol. XI, No.4, Winter 2005).
- Taşar, Nurettin (2019, Aralık). *1979 İran İslam Devrimi Sonrası İran'ın Yumuşak Güç Politikasında Eopolitik ve Mezhepsel Boyutu*. 6. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, İstanbul.
- The Iran Primer, (2019). Rouhani Deepens Ties with Iraq, Web: <https://iranprimer.usip.org/blog/2019/mar/14/rouhani-deepens-ties-iraq>, 16 Mart 2021'de alınmıştır.
- The Observatory of Economic Complexity, Iraq Export, İmport and Trade Profile, Web: <https://oec.world/en/profile/country/irq#yearly-imports>, 20 Mart 2021'de alınmıştır.
- The World Factbook (2021). Iraq, Web: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/static/94a7ec6aa19b832baabc1948422fb9cf/IZ-summary.pdf>, 7 Şubat 2021'de alınmıştır.
- Tiedeman, Anna (Spring 2005). Islamic Republic of Iran Broadcasting: Public Diplomacy or Propaganda?, The Fletcher School Online Journal for issues related to Southwest Asia and Islamic Civilization, C. 5.
- Toumaj, Amir (2016). Qods Force front group develops shrine in Iraq, Web: <https://www.longwarjournal.org/archives/2016/09/qods-force-front-group-develops-shrine-in-iraq.php>, 7 Şubat 2021'de alınmıştır.
- Vinson, Mark (2012). Iranian Soft Power in Tajikistan: Beyond Cultural and Economic Ties, Web: <https://jamestown.org/program/iranian-soft-power-in-tajikistan-beyond-cultural-and-economic-ties/>, 25 Kasım 2021'de alınmıştır.
- Watkins, Jessica (July 2020). Iran in Iraq: The Limits of 'Smart Power' Amidst Public Protest, LSE Middle East Centre Paper Series 37.
- Watts, James N. (2012). *Iranian Influence in Iraqi Shi'a Groups*, Unpublished master's thesis, Naval Postgraduate School, California.
- Wigginton, M. Vd. (2015). Al-Qods Force: Iran's Weapon of Choice to Export Terrorism, Journal of Policing, Intelligence and Counter Terrorism, 10(2), ss.153-165.

- Wilson, Ernest J. (2008). Hard Power, Soft Power, Smart Power, The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science, 616, ss. 110-124.
- Wong, Edward. (2007). Iran Is Playing a Growing Role in Iraq Economy, Web: <https://www.nytimes.com/2007/03/17/world/middleeast/17iran.html>, 20 Mart 2021'de alınmıştır.
- Wyer, Sam (2012). The Resurgence Of Asa'ib Ahl Al-Haq, Institute for the Study of War, Middle East Security Report 7.
- Yapıcı, U. (2015). Yumuşak Güç Ölçülebilir mi?. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 12 (47), 5-25.
- Yatağan, A. Görkem (2018). Sert Güç Unsurlarının Yumuşak Güç Aracı Olarak Etkileri, Kara Harp Okulu Bilim Dergisi, 28(2), 69-94.
- Yegin, Abdullah (2017). *İran'ın Bölgesel Faaliyetleri ve Güç Unsurları*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Yılmaz, Sait (2012). Akıllı Güç, -:Kum Saati Yayınları.
- Yolchiyev, Emin (2016). Iran's Foreign Policy towards Shiite Groups in the Middle East: The Cases of Lebanon and Iraq, Unpublished master's thesis, Yıldırım Beyazıt University, Ankara.
- Yürük, Recep (2019). *1979 İran İslam Devrimi ve İran'ın Ortadoğu'daki Devrim İhracı Politikaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi.
- Zorri, D., Sadri, H. ve Ellis, D. (2020). Iranian Proxy Groups in Iraq, Syria, and Yemen: A Principal-Agent Comparative Analysis, Joint Special Operations University, JSOU Report 20-5.

